ئەنارکیزم
و
ئەنارکۆسەندیکالیزم

نووسینی: ڕودۆڵف ڕۆکەر

و. لە فارسییەوە: هەژێن

لە زنجیرە بڵاوکراوەکانی سەکۆی ئەنارکیستانی کوردستان

سێپتەمبەری 2011

ئەنارکیزم

و

ئەنارکۆسەندیکالیزم

نووسینی:

ڕودۆلف ڕۆکەر

و. لە فارسییەوە:

هەژێن

بەڕاییەکی کورت لەمەڕ ئەنارکۆسەندیکالیزم

ئەنارکۆسەندیکالیزم، شێوازی خەبات و ڕێکخستنی ئازادیخوازانەیە لە بواری خەباتی جەماوەریدا، کە لەسەر پایەی خۆڕێکخستن و خۆچالاکی و خۆبڕیاردان و خۆجێبەجێکردنی تاکی چەوساوە لە خوارەوەڕا لە بنکەی جەماوەریی فراوان و لە ناوەندی ژیانی کۆمەڵایەتیدا وەك ئەڵتەرناتیڤی ڕێکخستن و چالاکی و فەرمانبەری و جێبەجێکردن لەسەر بنەمای گوێرایەڵیی بۆ سەرەوە و شێوازی قوچکەییانەی(هیراشی) ڕێکخستنی باو، کە دەسەڵات و ئاراستە ڕامیارییە دەسەلاتخوازەکان بۆ ڕاگرتن و پاراستنی سیستەمی چینایەتی، بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکانی پێ لە قاڵب دەدەن و گیانی ئازادیخوازیی و کارابوون و دەستپێشخەریی لە تاکی چەوساوە دەسێننەوە و دەیکەنە تاکی خۆسباوەڕ و پاشکۆ و ملکەچی بڕیارە پێشتر دریاریکراوەکان. ئەم شێوازە لە کوشتنی گیانی کارابوون و چالاکبوون و بەدەربەستبوون، تەنیا لەلایەن دەسەڵات و پارتە پارلەمانییەکانەوە نەگیراوەتەبەر، بەڵکو فێرگە و ئاراستە سۆشیالیستییە دەسەڵاتخوازەکان(پڕۆ-مارکسیزمەکان)نیش ئەوەی کە بۆرجوازی نەیتوانیوە کۆمەڵایەتی بکاتەوە، ئەوان بەلەخۆبوردوویەوە بۆ کۆمەڵگەی چینایەتی یەنجامیان داوە.

ئەناکۆسەندیکالیزم وەك ڕێبازی یەکێتیگەرایی شۆڕشگێرانە لەبەرامبەر هەوڵە خۆشباوەڕگەر و خەڵەتینەرەکانی بۆرجوازی بەوەی بە پارانەوە و چاوەڕوانی و متمانە بە نوێنەرە پارلەمانییەکان، بەوەی ڕۆژێك لە ڕۆژان ژیان و گوزەرانی چینە

ژێردەستەکان (ناسەروەرەکان) باشتر دەبێت، هەروەها لەبەرامبەر خۆشباوەڕیی و پاشکۆکردنی چین و تویژە ژێردەستەکان لە دووی پارتە ڕامیارییەکانی دەستەبژێران، بەوەی ئەگەر چەوساوان وزە و هێزی خۆیان بکەنە پاڵپشتی پارتی ڕابەر و دەستەبژێرە فەرماندەرەکەی، ئەوا پاش بەدەسەلاتگەیشتنی ئەو ئاغایانە، چەوساوان بە ئاواتەکانی خۆیان دەگەن و جیاوازییە چینایەتییەکان وەك بەفری بەهاران بە جادووی ڕابەری ئەوان دەتوێتەوە. ئەنارکۆسەندیکالیزم لەبەرامبەر ئەو فریوکارییە هەزارانبارانبوانەدا وەك ئەلتەرناتیڤی خۆڕابوونی چەوساوان و خۆرزگارکردن چەوساوان لە نوێنەرایەتی پارلەومانی و ڕابەرایەتی دیکتاتۆری پارتەکان، وەك وەڵامدانەوە بە پێداویستی خەباتی چینایەتی لە دەروونی خودی بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی و جەماوەریی چەوساوانەوە هاتووەتە مەیدان و هەر لە سەرەتاوە لە شێوەی ڕێکخستن و شێوازی خەبات و میکانیزمەکانی کار و چالاکی و ڕۆڵی تاکە چەوساوەکان لە دیاریکردنی داهاتووی خۆیاندا لەتەك یەکێتیگەرایی یاسایی و پاشکۆگەرایی پارتە چەپەکاندا سنووربەندی کردووە. لە هزر و ئایدیای ئەنارکۆسەندیکالیستیدا ڕێکخراوە جەماوەرییەکان و خەباتی کۆمەڵایەتی سەنگەری لاوەکی و کاتی خەباتی چینایەتی نین، بەڵکو تاکە سەنگەری شۆڕگێڕانە و چەکی کارای ئەو خەباتە پێکدەهێنن و هاوکات یەکەی ڕێکخستنی کۆمەڵگەی داهاتوون. لەمەش واوەتر یەکێتییە شۆڕشگێرەکان لە ژیان و کاروبار و چالاکی ڕۆژانەدا هەوڵی لێدان لە پایەکانی سیستەمی چینایەتی دەدەن و دەخوازن هەر ئەمڕۆ و لە دەروونی سیستەمی چینایەتیدا سوونەت و کولتوور و پایەکانی ژیان و مامەڵەی مرۆڤی نوێ

جێخستنە بکەن و هاوسەنگی هێز لە خەباتی ڕۆژانەدا بەلای کۆمەڵگەی هاوبەش و هەرەوەزیدا بشکێننەوە.

جیاوازییە سەرەکییەکانی ئەنارکۆسەندیکالیزم وەك هزر و ئایدیای یەکێتییە شۆڕشگێڕانەکان لەتەك یەکێتییە زەردە یاساییەکان و پاشکۆکان، ئەوەن، کە لەبەرامبەر ناوەندگەرایی بڕیاردان و سنووردارییی نەتەوەیی و نیشتمانیدا، خۆجێی چالاکی دەکەن و جیهانی بیردەکەنەوە، لەبەرامبەر پێهکاتەی قوچکەیی ڕێکخستندا، خوازیاری یەکێتی پیشەیی یەکگرتوو لە تۆڕی کۆمەڵایەتیدا لەسەر بنەمانی فیدرالیستین، لەبەرامبەر گوڕیڕایەڵی ناوەندی و یاسا و دەوڵەت، خەریکی هەڵخڕاندنی خەباتی ڕاستەخۆ و کتوپڕ و مانگرتنی گشتی دەبن، لەبەرامبەر دەوڵەتیکردنەوە و بازاری لیبراڵ، کار بۆ پێکهێنانی هەرەوەزییە ئازادەکان و خۆبەڕێوەبەرایەتی چین و توێژە بندەستەکانن لە شوێنی کار و ژیانی خۆیاندا، بە واتایەکی دیکە واتە دەستکۆتاکردنی هەنگاوبەهەنگاوی سەروەران و سیستەمی چینایەتی لە ژیانی ڕۆژانەدا پێبەپێی هوشیاربوونەوە و ڕیکخرانوون و دەستبەکاربوون و پەرەگرتنی هێزی یەکگرتووی چەوساوان بۆ سەپاندنی ویست و خواستیان و کۆمەڵایەتیبوونەوەی کولتووری هاوبەشیی و هاریکاری و هەرەوەزی ژیانی مرۆڤەکان لە کۆمەڵگە ئازادە بێسەروەرەکاندا و کۆتاییهێنانی یەکجاری بە سەرکوت و نایەکسانی و نادادوەری کۆمەڵایەتی. (و.ك)

ئایدیۆلۆجی ئەنارکیزم

ئەنارکیزم ڕەوتێکی دیاریکراوی هزرییە لە هزری کۆمەڵایەتییدا، کە پەیڕەوانی خوازیاری هەڵوەشاندنەوەی چەپاوڵگەرییە (monopolies) ئابوورییەکان و لەناوبردنی گشت دەزگە ڕامیاریی و کۆمەڵایەتییە سەرکوتگەرەکانی کۆمەڵگەن. لەبری سیستەمی ئابووریی سەرمایەداری، ئەنارکیستەکان خوازیاری کۆمەڵە ئازادەکانی گشت هێزە بەرهەمهێنەرەکانی کۆمەڵگەن، لەسەر بنەمای کاری هەرەوەزی، کە تاکە ئامانجیان، دابینکردنی پێداویستییەکانی هەموو ئەندامانی کۆمەڵگەیە. ئەوان لەبری دەوڵەتە نەتەوەییە هەنووکەییەکان و دەزگە ڕامیارییە دابڕاو و بیرۆکراتیکەکانیان، خوازیاری فیدراسیۆنی کۆمیونیتییە ئازادەکانن، کە لەسەر بنەمای هاوبەرژەوەندێتی ئابووریی و کۆمەڵایەتییان پێکەوە پەیوەستن و بە هاریکاری بەرامبەرانە و ڕێکەوتنی ئازادانە، کاروبارەکانیان جێبەجێ دەکەن.

هەر کەسێك بە وردبینییەوە لە گەشەی ئابووریی و ڕامیاریی سیستەمی کۆمەڵایەتی هەنووکەیی بکۆڵێتەوە، بۆی دەردەکەوێت کە ئەم ئامانجانە لە بیرۆکەی یوتۆپیایی کەمایەتییەکی خەیاڵپەروەرەوە سەرچاوە ناگرن، بەڵکو سەرەنجامی لوجیکییانەی تووێژینەوەی قووڵی نارێکییە کۆمەڵایەتییە جێکەوتەکانن، کە لەتەك هەر قۆناخێکی تازەی بارودۆخی کۆمەڵایەتیی هەنووکەییدا، خۆیان بە شێوەیەکی ئاشکراتر و زیانمەندتر دەخەنەڕوو. سەرمایەداری چەپاوڵگەرانەی هاوچەرخ و دەوڵەتە سەرتاپاگیرەکان، تەنیا دواقۆناخی پەرەسەندنێکن، کە

بە ناچاریی بە لووتکەی دەگات و دەرباز و کۆتاییەکی دیکەی نابێت.

پەرەسەندنی نەهامەتباری سیستەمی ئابووریی هەنووکەیی، کە بووەتە هۆی کەڵەکەکردنی تەواوی سامانی کۆمەڵایەتی لە دەستی کەمایەتیکی بەرتەر و سەرکوتی بەردەوامی جەماوەری بەرینی خەڵك، بواری بۆ کاردانەوەی ڕامیاریی و کۆمەڵایەتیی هەنووکەیی ڕەخساندووە و تەنانەت لە هەموو ڕوویەکەوە بووەتە هاوەڵدوانەی. سیستەمی هەنووکەیی، بەرژەوەندی زۆرینەی کۆمەڵگەی مرۆیی، کردۆتە قوربانی بەرژەوەندی تایبەتی چەند کەسێك و سەرەنجام بەشێوەیەکی سیستیماتیك، پەیوەندی ڕاستینەی نێوان مرۆڤەکانی لەنێو بردووە. خەڵکی ئەوەی لە بیری کردووە، کە پیشەسازی بۆخۆی ئامانج نییە، بەڵکو دەبێت تەنیا ئامرازێك بێت بۆ دابینکردنی ژیانی مرۆڤ و کەرەستە پێویستەکان و دەسەبەرکردنی هەلی بەهرەمەندبوون لە ڕۆشنبیرییەکی بالاتری کولتووری. لە هەر کوێ پیشەسازی ببێتە هەموو شتێك، لەوێندەرێ کار گرنگی ئاکاریی خۆی لەدەست دەدات و مرۆڤ دەبێتە هیچ، لێرەوە ڕێڕەوی سەرکوتگەرانەی ئابووریی دەست پێدەکات، کە نەهامەتباریی شێوازەکانی کارکردن هیچیان لە سەرکوتگەریی ڕامیاریی کەمتر نابێت. لەڕاستیدا سەرکوتی ڕامیاریی و ئابووریی، هەردووك بەشێوەیەکی هاوتا تەواوکەری یەکدین و لە یەك سەرچەشمەوە هەڵدەقوڵێن.

سیستەمی کۆمەڵایەتی هاوچەرخ، لە ناوەوەڕا، ڕێکخستنی

کۆمەڵایەتیی هەر وڵاتێکی بەسەر چینی دژبەیەکدا دابەشاندووە و لە دەرەوەش ڕا، بازنە هاوبەشە ڕۆشنبیرییەکانی، لە نەتەوە دژبەیەکەکاندا تێکشکاندووە؛ هەردووك، چینەکان و نەتەوەکان، لە دوژمنایەتییەکی بێکۆتاییدا ڕووبەڕووی یەکدی دەبنەوە و بەهۆی جەنگە بەردەوامەکانیانەوە ژیانی کۆمەڵایەتییان لە بارگرژیی بەردەوامدا ڕاگرتووە. دوو جەنگی جیهانی لە نیو سەدەدا و شوێنەوارە ترسناکەکانیان و مەترسی بەردەوامی هەرساتە ڕوودانی جەنگە تازەکان، کە ئەوڕۆکە باڵی بەسەر هەموو گەلاندا کێشاوە، تەنیا سەرەنجامی لۆجیکیانەی وەها بارودۆخێکی لە توانابەدەرن، کە بۆی هەیە ببێتە هۆی نەهامەتیی زیاتری جیهانی. هۆکاری ئاشکرای ئەوەیە، کە ئەوڕکە زۆربەی دەوڵەتەکان وابەستەن، بەشێکی زۆر لە داهاتی ساڵانەی بەرهەمی کۆمەلایەتی بۆ بەناو پارێزگاری نەتەوەیی و دانەوەی قەرزی جەنگەکانی پێشووتر بخەنەلاوە، ئەمە سەلمێنەری نالەباری و چارەهەڵنەگری بارودۆخی ئەوڕۆکەییە؛ پێویستە بۆ هەر کەسێك ڕوون بێت، ئاساییشێك کە دەوڵەت پاگەندەی دابینکردنی بۆ تاکەکان دەکات، خەرجی لە سوودی زیاترە.

دەسەڵاتی گەشەسێنی دابڕاوی بیرۆکراسی ڕامیاریی، کە لەلانکەوە تا گۆڕ ژیانی مرۆڤ، چاودێری و سەرپەرستی دەکات، ڕۆژ بە ڕۆژ ڕێگری زیاتر لەسەر ڕێی هاریکاری نێوان مرۆڤەکان دروست دەکات. سیستەمێك کە لە هەر کارکردێکیدا خۆشگوزەرانی بەشێکی زۆری خەڵك و تەنانەت نەتەوەکان بە قوربانی هەوەسی خۆپەرستیی لەپێناو دەسەڵات و بەرژەوەندی ئابووریی

کەمایەتییەکی بچووك دەکات و بەپێی پێداویستی دەبێتە هۆی تێکدانی پەیوەندییە کۆمەڵایتییەکان و هەڵگیرساندنی جەنگی هەر کەس و لایەك دژی هەمووان. ئەم سیستەمە تەنیا ڕێکخەری (نەزمبەخشی) دەستەبژێرانی دیار و کاردانەوەی کۆمەڵایەتییە، کە ئەوڕۆکە بەرجەستەبوونی تەواوەتی لە فاشیزمی نوێ و دەوڵەتی سەراپاگیردا دەردەکەوێت. زۆر لە دەسەڵاتخوازی پاشایەتی بێچەندوچوونی سەدەکانی رابوردوو تێپەڕیکردووە و هەوڵ دەدات هەموو چالاکییە مرۆییەکان بخاتە ژێر ڕکێفی دەوڵەتەوە. " هەموو شتێك بۆ دەوڵەت؛ هەموو شتێك لە ڕێی دەوڵەتەوە؛ هیچ شتێك بەبێ دەوڵەت نابێت!" تیئۆلۆگی (اللاهوتی) بووەتە بیرۆکەی دووبارەبووی ڕامیاریی نوێ، کە جیاوازی سیستەمەکەی لەتەك تیئۆلۆگی (اللاهوتیة) کلیساییدا "خوا هەموو شتێکە و مرۆڤ هیچ"، لە باوەڕی ڕامیاریی نوێدا دەکاتە "دەوڵەت هەموو شتێکە و هاووڵاتی هیچ" نییە. بە هەمان شێوە، کە دەربڕینی "ویستی خوا" بۆ ڕەوایەتیدان بە ویستی (ئیرادەی) چینە بەرتەرەکان بەکار دەبرا، هەرواش ئەوڕۆکەش لەپشت پەردەی "ویستی دەوڵەت"ەوە، تەنیا بەرژەوەندی خۆپەرستانەی ئەوانە شاردراوەتەوە، کە خۆیان ڕاسپیردراو دەبینن، ئەم ویستە بە تێگەیشتنی خۆیان لێکبدەنەوە و بەسەر خەڵکدا بیسەپێنن.

لە ئەنارکیزمی هاوچەرخدا، دوو ڕەوتی گەورە بەیەك دەگەن، کە لە پێش و لە دەمی شۆڕشی فەرەنسەدا، ئاوا دەربڕینێکی بەرجەستەی لە ژیانی ڕۆشنبیریی ئەوروپادا هەبوون : سۆشیالیزم و لیبرالیزم. سۆشیالیزمی هاوچەرخ کاتێك گەشەی کرد، کە

چـاودێرانی وردبینـی ژیـانـی کـۆمـەڵایـەتـی بـە دڵنیـاییەکی زۆرەوە بۆیان دەرکەوت، کە دەستووورە ڕامیارییەکان و گۆڕینی شێوەکانی میرایەتی (حکومەت) هیـچ کـات نـاتوانن ڕیشـەی گرفتـە گەورەکە، کـە بە "پرسـی کـۆمـەڵایـەتی" نـاوی دەبـەیـن، چارەسـەر بکەن. لایەنگرانی بەم سەرەنجامە گەیشتن، کە یەکسانی کۆمەلایەتیی و بـاری ئابـووریی لـە بەرژەوەنـدی هەمـووان لـە توانـادا نییـە، تـا کاتێـك کــە خەڵــك لەســەر بنچینەی دارابــوون و دارانەبــوونی خاوەنـدارێتی بەسـەر چینەکانـدا دابەش بـووبن، چینگەلێـك کـە لەئارادابوونیان پێشوەخت هەر بیرۆکەیەکی کۆمەڵگەی کەتـواریی دوور دەخـاتـەوە. بەم جـۆرە ئەو بڕوایـە گەشـە دەکـات، کە تـەنیـا هەڵوەشـاندنەوەی چەپـاوڵگەرییە ئابوورییەکـان و دامەزرانـدنی خاوەنـدارێتی هاوبەشـی ئامرازەکـانی بەرهەمهێنـان، مەرجـی لەتوانـادابوونی هـاتنەدی دادپەروەری کـۆمـەڵایەتییە، تەنیـا بەو مەرجـە کـۆمەڵگە، دەبێتـە کـۆمەڵگەیەکی ڕاستینە و ئامانـج لـە کـاری مرۆڤ، بەهرەکێشـی نـاییێت، بەڵکـو لەپێنـاو بەختەوەری هەمووانــدا دەبێــت. بەڵام هەر کـــە سۆســیالیزم دەســتی بـــە کـۆکردنـەوەی هێزەکـانی کـرد و بـوو بـە بزاڤێك، بـە هـۆی کـارایی هەلـومەرجی کـۆمـەڵایەتییەوە لــە وڵاتــانی جۆراوجـۆردا، لـە پـڕ هەندێك جیاوازی لە تێڕوانینـدا دەرکەوتـن. ڕاسـتییەکەی ئەوەیە، کە هەمـــوو چەمکـــە ڕامیارییەکـــان، لە تیئۆکراســـییەوە (فەرمـانڕەوایی ئاییینـی-theocracy) تـا ئیمپراتـۆری و دیکتـاتۆری، کاراییـیان لەسـەر بەشـگەلێکی دیـاریکراوی بزاڤـی سۆشیالیسـتی داناوە.

لە هەمان کاتـدا، دوو ڕەوتـی گەورەی دیکـە لـە هـزری ڕامیارییـدا،

کـــارایی یەکلاکەرەوەیـــان لەســـەر پەرەســەندنی بۆچـــوونە سۆشیالیســتییەکان دانـــا: لیــبرالیزم، بــە تونــدی هۆشــمەندانی پێشــکەوتووی ولاّتــانی ئەنگلۆساکســۆن، بەتــایبەتی هۆڵەنــدە و ئیســپانیا و چەمکـــی دیمۆکراســـی هەژان، ئەوەی کە ڕۆســـۆ لە "ڕێکەوتنـــی کـــۆمەلایەتی"یــدا دەری بڕیبـــوو و هەروا کـــارایی بەرچـــاوی لەســـەر نـــوێنەرانی لەنێـــو ڕابەرانـــی ژاکـــوبینگەری فەرەنســـەدا دانـــابوو. لـــە کاتیکـــدا کـــە لیـــبرالیزم لە تیئۆرییـــە کۆمەلایەتییەکانیدا لە تاکەوە دەستی پێدەکرد و هیواداربـوو، کـە ڕادەی کاکردەکانی دەوڵەت تا کەمترین ڕادە سنووردار بکـات، لـە بەرامبەردا دیمۆکراســـی لەســـەر چەمکێکـــی ئەبســـتراکتی کۆمەڵگەرایـانە پێداگری کـرد، ویسـتی گشـتی "general will"ی ڕۆســۆ، کــە هەوڵــی دەدا لە دەوڵەت-نەتەوەدا پیــادەی بکـــات. لیـبرالیزم و دیمۆکراسـی چەمکـی بەرجەسـتەی ڕامیـاریی بـوون، بەڵام لەوێـوە کە لایەنگرانـی سـەرەکی هەردووك زۆر بەکەمـی پرسە ئابوورییەکانی کۆمەڵگەیان لەبەرچاو دەگرت، پەرەسەندنی فرەتـری ئەو بـارودۆخە، بەکـردەوە نەیـدەتوانی لەتەك بنەمـا ســـەرەتاییەکانی دیمۆکراســـی بگـــونجێت و هەروا کەمـــتر لەتەك ئەوانەی لیبرالیزمـــدا دەهـــاتەوە. دیمۆکراســـی بـــە دروشـــمی "یەکسـانی هەمـوو هاوولاتیـان لەبەردەم یاسـا" و لیـبرالیزم، بـە دروشـمی "مـافی مرۆـڤ بەسـەر خۆـدا بـوون"، هەدووکیـان لــە کەتوارییەکـانی ئابـووری سـەرمایەداریدا شکسـتیان خـوارد. تـا کاتێك کە میلیۆنان مرۆڤ لە هەر ولاتێکدا ناچارن، کـاری خۆیـان بە کەمـایەتییەکەی کەمـی داراکـان بفرۆشـن و ئەگەر کڕیارێـك بەدەستنەهێنن، تووشی خراپترین نەهامەتی دەبن، ئەوەی پێـی دەوترێت "یەکسانی هەمووان لەبەردەم یاسا"، هەر لەو کاتەوەی

کــە یاســاکان لەلایەن ئەوانەوە دەنووســرێنەوە، کە خۆیــان بــە خاوەنی سامانی کۆمەڵایەتی دەزانن، تەنیا فێڵێکە لەوانەی کە بڕوایان پێی هەیە. بەڵام هەروا لە هەمان ڕێوە، ناتوانرێت قسە لە "مافی تاك بەسەر خۆیدا" بکرێت، ئەو مافە لەوێدا کۆتایی دێت، کاتێك کە کەسێك بۆ ئەوەی نەمرێت، ناچار بێت خۆی بخاتە ژێر ڕکێفی ئابووریی کەسێکی دیکەوە.

لە خاڵی ناوکۆیی لەتەك لیبرالیزمدا، ئەنارکیزم نوێنەرایەتی بۆچوونی "کامەرانی و خۆشگوزاری تاك دەبێت لە گشت پرسە کۆمەڵایەتییەکاندا پێوەر بێت" دەکات. هەروەها، وەك خاڵی ناوکۆیی لەتەك نوێنەرایەتی فراوانی تێڕوانینی لیبرالی، ئەنارکیزم هەمان بۆچوونی "کەمکردنەوەی ڕۆڵ و کارکردەکانی میرایەتی، تا کەمترین ئاست"ی هەیە. لایەنگرانی تا ئەوپەڕی ڕادە پەیگیرییان لەسەر ئەم بیرۆکەیە کردووە و خوازیاری لەنێوبردنی هەموو دامودەزگەکانی دەسەڵاتی ڕامیاریی لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا بوون. کاتێك جێفرسۆن [Jefferson] چەمکی بناخەیی لیبرالیزمی بەم شێوەیە دەردەبڕێت " باشترین میرایەتی ئەوەیە، کە کەمترین فەرمانڕەوایی هەبێت". لای ئەنارکیستەکانیش وەك سۆرۆ (Thoreau) دەڵێت : " باشترین میرایەتی ئەوەیە، کە لە بنەڕەتەوە هیچ فەرمانڕوایی ناکات".

وەك خاڵی ناوکۆیی لەتەك بنیاتنەرانی سۆشیالیزمدا، ئەنارکیستەکان خوازیاری هەڵوەشاندنەوەی گشت فۆرم و شێوەکانی پاوانگەری ئابووریین و پێداگری لەسەر خاوەندارێتی هاوبەشی زەمین و گشت ئامرازەکانی بەرهەمهێنان دەکەن،

بەجۆرێك كە سوودوەرگرتن لێیان، بەبێ هەڵاواردن، بۆ هەمووان لواو بێت؛ لەوێوە كە ئازادی كەسیی و كۆمەڵایەتیی، تەنیا لەسەر بناخەی هەلومەرجی یەكسانی ئابووریی بۆ هەمووان دەتوانرێت دەسەبەر بكرێت. لەنێو خودی بزاڤی سۆشیالیستیشدا، ئەنارکیستەكان نوێنەرایەتی ئەو ڕوانگەیە دەكەن، كە خەبات دژی سەرمایەداری، لە هەمانكاتدا دەبێت خەبات بێت دژ بە گشت دەزگە سەركوتگەرییەكانی دەسەڵاتی ڕامیاریيش، چونكە بە درێژایی مێژوو، بەهرەكێشی ئابووریی، هەردەم شان بە شانی چەوسانەوەی ڕامیاریی و كۆمەڵایەتی بووە. بەهرەكێشیی مرۆڤ لە مرۆڤ و زاڵبوونی (domination) مرۆڤ بەسەر مرۆڤدا، هاوەڵدوانەن و هەریەكەیان مەرجی مانەوەی ئەوی دیكەیانە.

تا كاتێك لەنێو كۆمەڵگەدا دوو دەستەی دژبەیەكی دارا و نەدار لە ڕووبەڕووبوونەدا بن، دەوڵەت وەك ئامرازی پارێزگارییكردن لە بەرتەرییەكانی كەمایەتی دارا، پێویستییەكی بێچەندوچوون دەبێت، تاوەكو بتوانێت پارێزگاریی لە خاوەندارییەتەكەی خۆی بكات. كاتێك ئەو بارە نادادوەرانە كۆمەڵایەتییە نامێنێت و نەزمی باشتری بەڕێوەبەرایەتی شتەكان جێی دەگرێتەوە، لەوێدا هیچ مافێكی تایبەت بە فەرمی ناناسرێت و تەنیا ئامانجی سەرەكیی بەرژوەندی كۆمەڵایەتی كۆمەڵگە دەبێت، دەبێت بەڕێوەبەرایەتی كاروباری ئابووریی و كۆمەڵایەتیی جێگەی فەرمانڕەوایی سەرووخەڵكیی بگرێتەوە، یا وەك سانت سیمۆن (Saint Simon) دەڵێت "ڕۆژگارێك دێت، كاتێك كە هونەری فەرمانڕەواییكردن بەسەر مرۆڤدا ئاسەواری نامێنێت، هونەرێكی نوێ جێگەی دەگرێتەوە، هونەری بەرێوەبەبردنی شتەكان". لەم

ڕووەوە، دەتـــوانرێت ئەنـــارکیزم بە جۆرێـــك لە سۆشـــیالیزمی خۆبەخشانە (voluntary Socialism) دابنرێت.

ئەمـــە ئەو تیئۆـریییەش دەگـرێتەوە کـە لەلایەن کـارل مـارکس و پەیـــڕەوانییەوە داڕێـــژراوە، ئەوەی کە دەوڵەت، لە شـــێوەی دیکتـاتۆریی پرۆلیتاریـادا، قۆنـاخێکی پێویسـتی [بێچەنـدوچوونـی] گواسـتنەوەیە بەرەو کـۆمەڵگەی بێچیـن، کـە تێیـدا ئەو دەوڵـەتە، پاش کۆتاییهاتن بە ململانێ چینایەتییەکان و لەناوچوونی خـودی چینەکـان، بەخـۆی خـۆی هەڵدەوەشـێنێتەوە و لەسـەر تابلۆکـان ون دەبێت. ئەم چەمکە، لەمەڕ سروشتی کەتواریی دەوڵەت و گرنگیی لە مێژووی هۆکارەکانی دەسەڵاتی ڕامیاریدا، بەتەواوی بە هەڵەدا چـووە، بەتەنیـا سـەرەنجامی لۆجیکیـانەی ئەوەیـە، کـە بـە ماتریـالیزمی ئابـووریی نـاودەبرێت، کـە لـە هەمـوو دیـاردە مێژوویەکانـدا، تەنیـا کـارایی بێچەنـدوچوون (بێگەڕانەوە)ی شێوازەکانی بەرهەمهێنانی ئەو ساتە دەبینێت. لەژێر کارایی ئەم تیئۆـریەدا خەڵکـی وەك "سـەرخانێکی بێـوێنەی دادوەرانـە و ڕامیارانەی ژێرخانی ئابووری"، گشت جـۆرە جیاوازەکـانی دەوڵەت و شێوەکانی دیکەی دەزگەکۆمەڵایەتییەکانی لەبەرچاو گرت. لە ڕاستیدا هەر بەشێك لە مێژوو هەزاران نموونەی ئەو ڕێگەیانەمان بۆ دەخاتە ڕوو، کە تیایاندا گەشەکردنی ئابووریی وڵاتان بە هـۆی دەوڵەت و ڕامیاریی دەسەڵاتەکەیەوە، چەندین سەدە دواکەوتووە.

بەر لـــە ســـەرهەڵدانی پاشـــایەتیی کلیســـایی، ئیســـپانیا، پێشکەوتووترین وڵاتـی ئەوروپـایی بـوو و لـە زۆـربەی بوارەکـانی بەرهەمهێنـانی ئابوورییـدا، لـە پلەی یەکەمـدا بـوو. بەڵام پـاش

تێپەڕبوونی سەدەیەك بەسەر سەرکەوتنی پاشایەتی مەسیحییدا، زۆربەی پیشەسازییەکانی تەفروتونا بوون؛ ئەوی کە مابووەوە، لە خراپترین باردا بوو. لە زۆربەی پیشەسازییەکاندا، گەڕابوونەوە سەر شێوازە سەرەتاییەکانی بەرهەمهێنان. کشتوکاڵ لەناو چوو، کاناڵەکان و جۆگەکان وێران بوون و ناوچەگەلێکی زۆر لە وڵات بووبوونە بیابان. سەرکوتگەریی خانزادان لە ئەوروپا، بە "فەرمانە ئابوورییە" گەللایی (ئەحمەقانە)ەکانی و "یاسادانانی پیشەسازی"ی، کە بچووکترین لادانی لە شێوە پێشتر دیاریکراوەکانی بەرهەمهێناندا بە توندی سزا دەدا و مۆڵەتی هیچ داهێنان و پێشخستێکی نەدەدا، بۆ ماوەی چەندین سەدە لە وڵاتانی ئەوروپایی بەری بە پێشکەوتنی پیشەسازیی گرتبوو و بووبووە ڕێگری گەشەی سروشتییانەی. تەنانەت هەنووکەش پاش ئەزموونی ترسناکی دوو جەنگی جیهانی، ڕامیاریی دەسەڵاتی دەوڵەتە نەتەوەییە گەورەکان جێگیر دەبێت و دەبێتە گەورەترین ڕێگری بەردەم نۆژەنکردنەوەی ئابووری ئەوروپا.

لە ڕوسیا، سەرەڕای ئەوەی کە دیکتاتۆری بەناو پرۆلیتاریا کەتوارییی بووەتەوە، ئامانجە تایبەتەکانی پارت بەری بەهەر جۆرە ڕێکخستنەوەیەکی نوێی ڕاستینەی سۆشیالیستیی ژیانی ئابووریی گرتووە و وڵاتی ناچار بەکۆیلایەتی سەرمایەداری-دوڵەتی کردووە. دیکتاتۆریی پرۆلیتاریا، کە سادە بڕواکان پێیانوابوو قۆناخێکی ناچاریی گواستنەوەیە بەرەو بە سۆشیالیزمی ڕاستەقینە، ئەوڕۆکە وەرگۆڕاوە بۆ سەرکوتێکی ترسناك و ئیمپریالیزمێکی نوێ، کە لە هیچ شتێکدا لەتەك دەوڵە فاشیستەکاندا جیاوازی نییە. پاگەندەی ئەوە، تا کاتێك کە

کۆمەڵگە هێشتا بەسەر چینی دژبەیەکدا دابەش بوو بێت، هەر دەبێت دەوڵەت درێژەی هەبێت، لەبەر ڕۆشنایی گشت ئەزموونە مێژوویەکاندا، لە نوکتەیەکی بێتام بەولاوەتر نییە.

هەموو جۆرێك لە دەسەڵاتی ڕامیاریی، بۆ پاراستنی ئەوەی کە لەپێناویدا سەریهەڵداوە، جۆرێکی تایبەت لە کۆیلەتی مرۆڤ دەسەپێنێت. دەوڵەت بەڕووی دەرەوەدا، بەو جۆرەی کە دەرکەوێت، لە پەیوەند بە دەوڵەتانی دیکە، بۆ ڕەوایەتیدان بەبوونی خۆی، جۆرە دوژمنایەتییەکی دەستکرد دروست دەکات، هەروا لە ناوەوەش ڕا، وەك مەرجی سەرەکی مانەوەی، کۆمەڵگە بەسەر هۆز و توێژ و چینەکاندا دابەش دەکات. گەشەی بیرۆکراسی بۆلشەڤیکی لە ڕوسیا، لەژێر نێوی دیکتاتۆری پڕۆلیتاریا -کە هیچ کات، بێجگە لە دیکتاتۆری تاقمێکی بچووك بەسەر پڕۆلیتاریا و تەواوی خەڵکی ڕوسیادا، شتێکی دیکە نەبووە- تەنیا نموونەیەکی تازەیە لە ئەزموونە کۆنە مێژووییەکان، کە بێئەژمار هەموو جارێك خۆی دووبارە کردووەتەوە. ئەم چینە سەروەرە تازەیە، کە تاکو ئەوڕۆکە بە خێرایی بەرەو ئاریستۆکراسییەکی نوێ گەشە دەکات، بە هەمان ڕۆشنی، کە چین و توێژە بەرتەرەکان لە وڵاتانی دیکە لە جەماوەری خەڵك جیان، لە جەماوەری جوتیاران و کرێکارانی ڕوسیە جیا بووەتەوە. ئەم بارە هێشتاکە توانا پڕوکێنتر دەبێت، کاتێك کە دەوڵەتی سەرکوتگەر، مافی سکاڵاکردنی چینەکانی خوارەوە لە بارودۆخی جێگیر ڕەت بکاتەوە و هەر ناڕەزایەتی دەربڕێنێك بە مەترسییەك بۆ سەر گیانیان تەواو بێت.

بەڵام تەنانەت پلەیەکی بەرزتریش لە یەکسانی ئابووریی، لەوەی کە لە ڕوسیا بوونی هەیە، ناتوانێت مسۆگەرییەك بێت، لە بەرامبەر نادادوەری ڕامیاریی و کۆمەڵایەتیی. بە تەنیا یەکسانی ئابووری، ناکاتە ئازادی کۆمەڵایەتی. ڕێك هەر ئەم خاڵەیە، کە هیچ یەك لە فێرگە سۆشیالیستییە دەسەلاتگەراکان لێی تێنەگەیشتوون. لە زینداندا، لە تەکیەدا (الدير - cloister) ، یا سەربازگەکاندا پلەیەکی بەرز لە یەکسانی ئابووریی بەدی دەکرێت، هەروەك چۆن گشت زیندانیان لە زیندانێکدا، هەمان سەرپەنا، هەمان خواردن، هەمان پۆشاك (uniform) و هەمان ئەرکیان بۆ دیاری دەکرێت. دەوڵەتی کۆنی ئینکا (Inca) لە پێرۆ و دەوڵەتی یەسوعی (Jesuit) لە پاراگوای، دابینکاری یەکسانی ئابوورییان بۆ هەموو دانیشتوانیان، وەك سیستەمێکی جێگیر، دابین کردبوو، بەڵام لەتەك ئەوەشدا، لەوێدا دڕندەترین سەرکوتگری سەروەر بوو و مرۆڤ وەك ڕۆبۆت کایەی دەستی سەران بوو و هیچ کارایی لەسەر بڕیارەکانی نەبوو. بەبێ هۆ نەبوو، کە پرۆدۆن لە "سۆشیالیزم"ی بێ ئازادیدا، خراپترین شێوە لە شێوەکانی کۆیلەتی بەدی دەکرد. ئارەزووی دادپەروەری کۆمەڵایەتیی، تەنیا کاتێك دەتوانێت بە دروستی پەرەبسێنێت و کارایی دابنێت، کە هەستی ئازادیخوازیی و لێپرسراوەتی لە مرۆڤدا گەشە بکات و پشتی پێ ببەستێت. بە واتایەکی دیکە، سۆشیالیزم یا ئازادیخوازانەیە یا هەر بوونی نییە. لە بەفەرمیناسینی ئەم ڕاستییەدا، بەڕاستی و قوڵی بەڵگەکانی دروستی ئەنارکیزم دەگەین.

دەزگەکان لە ژیانی کۆمەڵگەدا هەمان کار دەکەن، کە ئەندامە

فیزیکییەکـان لـە گژوگیـا و گیاندارانـدا ئەنجـامی دەدەن، ئەوان ئەنــدامەکانی جەســتەی کــۆمەڵگەن. ئەنــدامەکان بە شــێوەی خۆسەرانە گەشە ناکەن، بەڵکو بنەڕەتیان بۆ هەنـدێك پێداویستـی دیــــاریکراوی دەوروبەری مــــادیی و کــــۆمەڵایەتیی دەگەڕێتەوە. گۆڕانـی هەلومەرجی ژیان، گۆڕانـی ئەندامەکان بەرهەم دەهێنێت. بەڵام ئەندامـێك، هەمیشـە ئەرکێکـی دیـاریکراو یـا پەیوەندیـدار ئەنجــام دەدات، کە لـەپێنــاو ئەنجامدانیــدا گەشـــەی کــردووە. هەروەها هەر لـەتەك ئەوەی کە چیدی ئەرکەکەی بۆ بوونـەوەرەکە پێویستـی نامێنێت، بەرە بەرە لـەنێو دەچێت یـا دەگەڕێتـەوە دۆخـە سەرەتـاییەکەی.

هەمــــان شـــت بەســـەر دەزگە کۆمەلایەتییەکانـــدا دەگـــونجێت. ئەوانیــش، بە شـێوەیەکی خۆســەرانە دروسـت نـابن، بەڵکـو بـۆ دابینکردنی پێداویستی دیـاریکراوی کـۆمەڵایەتی دێنـە بـوون. هەر لـەم ڕێگەیەوە دەوڵـەتی هاوچەرخ گەشەی کردووە، پاش ئەوەی کە بەرتـەرییــــە ئابوورییەکــــان و دابەشـــبوونە چینایەتییەکــــان و لـەتەکیدا یەکـانگیر بـوون، دەسـتی بـە بەرجەسـتەکردنی هەرچـی زیاتری خـۆی لـە چوارچێوەی سیستـەمی کـۆمەڵایەتیی کۆنـدا کـرد. چینـە دارا تازە دروستبووەکان پێویستییان بە ئامرازی دەسـەڵاتـی ڕامیاریی هەبوو، بـۆ ئەوەی پارێزگـاری لـە بەرتـەرییـە ئابـووریی و کۆمەڵایەتییەکانی خۆیان لـە بەرامبەر جەمـاوەری خـەڵکدا بکەن. بەم جـۆرە هەلـومەرجی کـۆمەڵایەتیی گونجـاو بـۆ گەشـەکردنـی دەوڵـەتـــی هـــاوچەرخ، وەك دەزگەی دەســـەڵاتی ڕامیــــاریی، بـــۆ سەرکوتکردنی چینـە نادارا‌کان و ژێرچەپۆکخستنیان پێکهـات: ئەم ئەرکـــە هـــۆی ســـەرەکی بـــوونییەتی. لـــە ڕەوتـــی گەشـــەکردنە

مێژووییەکەیدا شێوە دەرەکییەکانی گۆڕانیان بەسەردا هاتووە، بەڵام هەردەم ئەرکەکانی وەك خۆیان ماوەتەوە. تەنانەت بەردەوام خۆیان بەو ئەندازە فراوانکردووەتەوە، کە پشتیوانگەرانی خوازیاریبوون، کە خۆیان لە بواری چالاکییە کۆمەڵایەتییەکانی دیکەدا بخەنە گەڕ. ڕێك بەو جۆرەی کە ناتوانرێت کارکردی ئەندامێکی ژیان خۆسەرانە بگۆڕدرێت، بۆ نموونە، کەس ناتوانێت بە چاوانی ببیستێت یا بە گوێیەکانی ببینێت، هەرواش لە توانای هیچ کەسێکدا نییە، بتوانێت بە حەزی خۆی دەزگەی چەوسانەوەی کۆمەڵایەتی، [دەوڵەت]، بگۆڕیت بە ئامرازی ڕزگارکردنی چەوساوان.

ئەنارکیزم ڕێگەچارەی ئامادەکراوی هەموو گرفتە مرۆییەکان نییە، یا ئوتۆپیای نەزمی کۆمەڵایەتی بێ کەموکوڕیی نییە (بەو شێوەی کە زۆر جار ناوبراوە)، لەو کاتەوەی، بەپێی بنچینەکانی، هەموو نەخشەڕێژیی و چەمکە بێچەندووچوونەکان ڕەتدەکاتەوە، باوەڕی بە هیچ ڕاستییەکی بێچەندوچوون یا هیچ دوائامانجێکی دیاریکراو بۆ پێشکەوتنی مرۆڤایەتی نییە، بەڵکو باوەڕی بە پێگەیینی (الکمال- perfectibility) ناکۆتای شێوازە کۆمەڵایەتییەکان و هەلومەرجەکانی ژیانی مرۆڤ هەیە، کە هەردەم لە دووی شێوەی بالاتری خۆدەربڕینن و لەبەر ئەم هۆیە، هیچ کەس ناتوانێت هیچ پێناسەیەکی کۆتایی یا ئامانجێکی دیاریکراویان بۆ دەستنیشان بکات. ترسناکترینی شێوەکانی دەسەڵات ڕێك هەر ئەوەیانە، کە هەردەم هەوڵ دەدات بە زۆر هەمەڕەنگی شێوەکانی ژیانی کۆمەلایەتی لەنێو چوارچێوەی دیاریکراو و بنەمای (قواعد-norm) تایبەتدا بیگونجێنێت.

هەرچەندێك لایەنگرانی خۆیان بە بەهێزتر بزانن، هەوڵدەدەن هەرچی زیاتر بوارەکان ژیانی کۆمەڵایەتی بخەنە خزمەتی خۆیانەوە. کارایی لەسەر کارکردی گشت هێزە ڕۆشنبیرە داهێنەرەکان گەوجگەرانەتر دەبێت و لە هەمووی خراپتر کارایییەتی لەسەر پێشکەوتنی هزریی و کۆمەڵایەتی و پێشبینی سەردەمی ئێمە، بە ڕۆشنییەکی ترسێنەرەوە نیشانی دەدات، کە بۆی هەیە چ دێوودرنجێکی ترسناکی هۆبز لێڤیاسان (Thomas Hobbes' Leviathan) گەشە پێبدرێت. زاڵبوونی تەواوەتی دەزگەی ڕامیاریی بەسەر هۆش و جەستەی مرۆڤەکان و لە قاڵبدانی تێڕوانین و هەست و ڕەفتارە مرۆییەکاندا، تەنیا بەپێی بنەما سەپاوەکانی سەروەران و دواجار مراندنی گشت کولتورە هزرییە ڕاستینەکان، مەیسەر دەبێت.

ئەنارکیزم تەنیا دان بە واتای ڕێژەیی بۆچوونەکان، دەزگەکان و هەلومەرجە کۆمەڵایەتییەکاندا دەنێت. هەر لەبەرئەوەیە، کە سیستەمێکی کۆمەڵایەتی خۆداخەر و جێگیر نییە، بەڵکو ئاراستەیەکی دیاریکراوە لە گەشەی مێژوویی مرۆڤایەتیدا، کە بەپێچەوانەی دەمڕاستی هزری گشت دەزگە ئایینی و ڕامیارییەکانەوە، لەپێناو گەشەی ئازادانەی بەربەستنەکراوی تاکەکان و هێزە کۆمەڵایەتییەکان تێدەکۆشێت. هەروەها لای ئەنارکیستەکان تەنانەت ئازادیش ڕێژەییە نەك چەمکێکی بێچەندوچوون، بەو پێیەی، کە بەردەوام تێدەکۆشێت ڕەهەندەکانی فراوانتر بکات و لە ڕێگەی جۆراوجۆرەوە کارایی لەسەر بازنەکانی دیکە دابنێت. بۆ ئەنارکیستەکان، ئازادی چەمکێکی ئەبستراکتی فیلۆسۆفیی نییە، بەڵکو توانایەکی

بەرجەستەی زیندوویە، بۆ بەدیهێنانی پەرەپێدانی تەواوەتی هەموو توانایی و بەهرەکانی گشت مرۆڤێك، کە سروشت پێی بەخشیوە، تاوەکو لەبواری کۆمەڵایەتییدا بیانخاتە گەڕ. ئەم گەشەی سروشتییانەی مرۆڤ چەندێك کەمتر لەلایەن دەستەمۆگەرانی کلیسایی و ڕامیاریی دەستیتێوەربدرێت، کەسێتی تاکەکان کارامەتر و هاوسەنگتر دەبێت و لەوەش زیاتر ئاستی هوشیاری کۆمەڵگە پەرەدەسێنێت. لەبەر ئەم هۆیەیە، کە هەموو سەردەمە ڕۆشنبیرییە گەورەکان لە مێژوودا، سەردەمی لاوازیی ڕامیاری بوون، لەبەرئەوەی سیستەمە ڕامیارییەکان هەمیشە لەسەر بنەمای میکانیکی دامەزراون نەك گەشەی ئۆرگانیکی هێزە کۆمەڵایەتییەکان. دەوڵەت و ڕۆشنبیری دژەبەیەکن، لەتوانادا نییە پێکەوە بگونجێندرێن. نییتشە (Nietzsche)، کە ئەنارکیست نەبوو، زۆر بە ڕۆشنی دانی بەمەدا نا، کاتێك کە نووسی "سەرەنجام هیچ کەس ناتوانێت زیاتر لەوەی کە هەیەتی، خەرج بکات. ئەمە بۆ تاکەسەکانیش هەر وایە، بۆ نەتەوەکانیش هەر وایە. ئەگەر کەسێك خۆی بخاتە پێناو دەسەڵات، لوتکەی ڕامیاری، کشتکاری، بازرگانی، پارلامانتاریزم یا کاروباری سەربازی– ئەگەر کەسێك ئەو هەمووە هۆکارانە، پەیگیری و ویست و خۆ-سەروەری (self-mastery) بخاتە لاوە، تاکو خودێکی ڕاستەقینە بۆ شتێك پێکبهێنێت، ئیدی بۆ شتەکانی دیکە هیچی نییە. کولتوور و دەوڵەت -بوار نەدەن لەو بارەوە، کەس بخەڵەتێت- دوژمنی یەکدین: دوڵەتی کولتووری تەنیا بیرۆکەیەکی هاوچەرخە. یەکیان لەسەر ئەوی دیکەیان دەژی، یەکیان لەسەر حسابی ئەوی دیکەیان پەرەدەسێنێت. هەموو سەردەمەکانی هەڵکشانی [پڕشنگداری] کولتوور، سەردەمی

داکشـــانی [پوکـــانەوەی] ڕامیـــاریین. هەرچییەك لـــە هەســـتی کولتوورییدا درەوشاوە [پڕشنگدار] بێت، ناڕامیارییە، بەڵکو دژە ڕامیارییشە".

لە هەر شـوێنێك کـارای دەسـەڵاتی ڕامیـاری لەسـەر هێـزە داهێنەرەکانی کۆمەڵگە تا کەمترین ئاست کەم بکرێتەوە، لەوێدا ڕۆشنبیری بەباشترین شێوە پەرەدەسێنێت، چونکە سەرووەری ڕامیاریی هەمیشە هەوڵ بۆ یەکجۆرکردن دەدات و دەخوازێت هەموو لایەنێك لە لایەنەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی بخاتە ژێرڕکێفی خۆی. لێرەدایە، کە دەسەڵاتی ڕامیاریی دەکەوێتە ناکۆکییەکی بێچەندوچوون لەبەرامبەر چاوەڕوانییە پەرەپێدەرە کولتوورییە ئافەرێنەرەکاندا، کە هەردەم لە گەڕاندان بەدوای شێوە و مەیدانی نوێی چالاکی کۆمەڵایەتی و ئازادی دەربڕین وزۆرێکی دیکە - فرەلایەنی و ئاڵوگۆڕی بەردەوامی شتەکان، پێویستییەکی زیندوون بۆ کۆمەڵگە، بەهەمان ڕادەی پێویستبوونی فۆرمە بەستووەکان [نەگۆڕەکان]، ڕێنوێنییە مردووەکان و سەرکوتی بیرۆکەکان بۆ پارێزگاری لە دەسەڵاتی ڕامیاریی. هەموو کارێکی سەرکەوتوو، کارایی لەسەر ئارەزوومەندی بۆ هەڵکشان [پێگەیین] زیاتر و سروشی قوڵتر دادەنێت، هەر فۆرمێکی نوێ دەبێتە مژدەدەری ئەگەری پێشکەوتنی نوێ. بەڵام دەسەڵات هەردەم هەوڵ دەدات شتەکان بەو جۆرەی کە هەن، بە خەیاڵ ئاسوودەییەوە لەنگەرخستوو، بیانهێڵێتەوە. بە درێژایی مێژوو، ئەمە هۆکاری گشت شۆڕشەکان بووە. دەسەڵات تەنیا خەریکی وێرانگەرییە، هەردەم لە هەوڵی یەخسیرکردنی هەموو دیاردەیەك لە دیاردەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی بووە، لەنێو

کۆتوبەندی بنەماکانیدا. دەربرینی هزریی دەسەڵات دۆگمایەکی مردووە، فۆرمە فیزیکییەکەی هێزیکی دڕەندەیە. ئەم گەوجییەی ئامانجەکانی، هەروا مۆری خۆی لە نوێنەرانی دەدات و بە زۆری دەیانکاتە گەمژە و دڕندە، تەنانەت ئەگەرچی لە بنەڕەتدا خاوەنی باشترین بەهرە بوو بن. کەسێك کە بە بەردەوامی هەوڵبدات بەزۆر هەموو شتێك بترنجێنێتە نێو سیستەمی میکانیکییەوە، دواجار بەخۆشی دەبێت بە دەزگەیەك و هەموو هەستە مرۆییەکانی لە دەست دەدات.

هەر لەم تێگەیشتنەوە بوو، کە ئەناکیزمی هاوچەرخ لەدایك بوو و هێزی ئاکاریی خۆی خستەڕوو. تەنیا ئازادی دەتوانێت لە کاری گەورەدا سروشبەخشی مرۆڤ بێت و ئاڵوگۆڕی هزری و کۆمەڵایەتی بێنێتە بوون. هونەری کەسی فەرمانڕەوا، هیچ کات هونەری فێرکردن و سروشبەخشین نەبووە بۆ ڕێکخستنی نوێی ژیان. ناچارییەکی دڵتەنگگەرانە، کە [هونەری فەرمانڕەوایی] دەیسەپێنێت، تەنیا فەرماندانێکی سەربازیی بێگیانە و هەر جۆرە داهێنانێك لە دەمی لەدایکبووندا لەبار دەبات و تەنیا کۆیلە باردەهێنێت، نەك کەسی ئازاد. ئازادی کرۆکی ژیانە، هێزی بەرەوپێشبەرە لە هەموو پەرەسەندنە هزریی و کۆمەڵایەتییەکاندا، ئافەرێنەری هەموو ئاسۆیەکی نوێیە بۆ داهاتووی مرۆڤایەتی. ئازادی مرۆڤ لە بەهرەکێشی ئابووریی و سەرکوتی هزریی و ڕامیاریی، کۆمەڵایەتی، کە لە فیلۆسۆفی ئەنارکیزمدا لە بەرزترین ئاستدا دەربڕدراوە، مەرجی یەکەمی گەشەکردنی باڵاترین کولتووری کۆمەڵایەتی و مرۆڤایەتی نوێیە.

مێژووی فیلۆسۆفی ئەنارکیزم
لە لائۆ تسە «Lao-Tse»وە تا کرۆپۆتکین

بیرۆکە ئەنارکیستییەکان لە هەموو سەردەمە مێژووییەکاندا بەرچاو دەکەون. لە ئەندێشەی حەکیمی چینی لائۆ- تسە (وانە و ڕێگەی ڕاست- The Course and The Right Way) و فیلۆسۆفانی دواتری یۆنانی و هێدۆنیستەکان (Hedonists) و سینیکەکان (Cynics) و پەیرەوانی دیکەی لایەنگری "مافی سروشتی"، بەتایبەت لە ئەندێشەی زێنۆ (Zeno) بنیاتنەری قوتابخانەی ڕەواقی (The Stoic) و نەیاری ئەفلاتون دا، شوێنپای ئەم فیلۆسۆفییە بەدی دەکرێت. ئەم دەربڕینانە لە وانە عیرفانییەکانی کارپۆکراتیس لە (ئەسکەندەریە) دا هاتوون و کارایی بەرچاویان لەسەر هەندێك ئاراستە کریستییەکانی سەدەکانی نێوەراست لە فەرەنسە، ئاڵمان، ئیتالیا، هۆڵەند و ئینگلاند هەبووە، کە بە زۆری ڕووبەڕووی توندترین سزا دەبوونەوە. لە مێژووی چاکسازییەکانی (بۆهێمیایی) دا، پیتەر چێلکیسکی (Peter Chelcicky) بەوپەری تواناوە پشتیوانی لەم باوەڕە کرد و لە پەرتوکەکەی خۆیدا «پاکیی باوەڕ»، هەمان هەڵسەنگاندنی بەرامبەر دەوڵەت و کلیسا خستەڕوو، کە چەند سەدە پاشتر تۆلستۆی بەوە گەیشت. لە نێوان مرۆڤدۆستانی دیکەدا، ڕابێلایس (Rabelais)یش دیارە، لە پیاهەڵدانی شاری خۆشبەختی (Theleme Gargantua)دا وێنایەك لە ژیان دەخاتەڕوو، کە لە گشت کۆتوبەندەکانی سەرووەری ئازاد بووە. لە نێو لایەنگرانی دیکەی ئەندێشەی ئازادیخوازیدا، دەتوانین ناوی لو بوتیە (La Boetie) ، سیلویان مارشال Sylvain و لە هەمووان

بەرچاوتر، دیدروت Diderot ناوبەرین، کە نووسینە درەشاوەکانی نیشانەیەکن لە ئەندێشەی ئازادبوونی لە هەر جۆرە دەمارگیرییەکی سەرکوتگەرانە.

لە هەمان کاتدا، پەرەسەندنی چەمکی ئەنارکیزم لە مێژووی تازەدا تێگەییشتنێکی ڕۆشنتری بە ژیان بەخشی و وەڵامدانەوەکی دەستەبەجێ بوو بە ڕەوتەکانی گەشەی کۆمەڵایەتی کە لە سەدەکانی دواتری مێژوودا هاتنە ئاراوە. بۆ یەکەمین جار ئەمە لەلایەن ولیەم گودوین (1756-1836)ەوە لە نووسینە سەرنجراکێشەکەیدا (لێکۆڵینەوەیەك لەمەڕ یەکسانی ڕامیاری و کارایی لەسەر خۆشبەختی و بەختەروەری گشتی (لەندەن 1793)دا ئەنجام درا. دەتوانین بڵێین کارەکەی گۆدوین، بەرهەمی پێگەیینی درێژماوەی چەمکە ڕادیکاڵە ڕامیاریی و کۆمەڵایەتییەکانی ئینگلاند بوو، کە لە جۆرج بوچانان George Buchanan دەستپێدەکات و لە ڕیچارد هۆکەر Richard Hooker، گێرارد وینستانلی Gerard Winstanley، ئالگێرنۆن سیدنی Algernon Sidney، جان لۆك John Locke، ڕۆبێرت والاس Robert Wallace، جان بلێرز John Bellers، بە جێرمی بێنتام Jeremy Bentham، جۆزیف پریستلی Joseph Priestley، ڕیچارد پرایس Richard Price و تۆماس پاین Thomas Paine دەگات.

گۆدوین زۆر بە ڕۆشنی ئەوەی خستەڕوو، کە هۆی خراپکارییە کۆمەڵایەتییەکان، لە شێوەکانی دەوڵەتدا نییە، بەڵکو لە بوونی خودی دەوڵەتدایە. هەروەها ئەوەی خستەڕوو، کە مرۆڤ ناتوانێت ئازادانە و بە شێوەیەکی سروشتی لەتەك یەکدا بژین، بەبێ

ئەوەی مەرجە ئابوورییە پێویستەکان بۆ ئەم مەبەستە دابین بکرێن و هیچ کەس نەکەوێتە بەهرەکێشی کەسانی دیکە؛ ئەوەی کە زۆربەی قسەگەرانی ڕادیکالیزمی ڕامیاری لە ئاستیدا بە تەواوی چاویان نووقاندبوو. لەم ڕووەوە بوو،کە دواتر ناچاربوون بەرتەری فرەتر بە دەوڵەتێك بدەن، کە لە سەرەتادا دەیانویست بۆ لایەنی کەم بەرتەسکی بکەنەوە. بیرۆکەی گودوین لەمەڕ کۆمەڵگەی بێ دەوڵەت، خاوەنداریەتی کۆمەلایەتی (هەمووانیی هاوبەشی) زەوی و ئامرازەکانی بەرهەمهێنانی لەبەرچاو دەگرت و پشتی بە ژیانی ئابووریی ئازادانەی بەرهەمهێنەران لە هەرەوەزییەکاندا دەبەست. بیرۆکەکەی گۆدوین کاراییەکی فراوانی لەسەر نێوەندە پێشکەتووەکانی کرێکارانی ئینگلاند و بەشە فرە کراوەکانی ڕۆشنبیرانی لیبراڵ هەبوو. لە هەمووی گرنگتر، بەشداری وی بوو لە بزووتنەوەی نۆپای سۆشیالیستی (ئینگلاند)دا، ئەوەی کە دواتر پەرەسەندنی بەرچاوی لە کارەکانی رۆبێرت ئۆئێن Robert Owen، جۆن گرەی John Gray و ولیام تۆمسۆن William Thompson دا لەخۆ گرت و بۆ ماوەیەکی درێژ ڕوخسارێکی ئاشکرای ئازادیخوازانەی وەهای لە خۆ نیشان دا، کە سۆشیالیستەکانی ئاڵمان و وڵاتانی دیکە هیچکات نەیانبوو.

هەروەها سۆشیالیستی فەرەنسی، چارلز فۆریە (1772 - Charles Fourier 1832)ش لەم مەیدانەدا کارایی داناوە و پێویستە لێرەدا لەتەك تێئۆرییەکەی لەمەڕ سەرنجراکێشی کار، وەك یەکێك لە پێشڕەوانی هزری ئازادیخوازانە ڕۆشنایی بخەینە سەر.

بەڵام کەسێك کە کارایی فرەتری لەسەر پەرەسەندنی تێئۆری ئەنارکیستی دانا، پییەر ژۆزێف پرۆدۆن (1809- Pierre Joseph

Proudhon 1865) بوو. یەکێك لە لێهاتووترین و پەیگیرانەترین نووسەرانی فرە لایەنی سۆشیالیزمی هاوچەرخ بوو. پرۆدۆن بە قوڵی ڕۆچووبووە ژیانی هزری و کۆمەڵایەتی سەردەمی خۆی و ئەمە کاراییی لەسەر هەڵوێستی وی لە سەر وەڵامدانەوە بەهەر پرسێك دانابوو. لەبەر ئەوە داوەریکردن لەسەر وی لەسەر بنچینەی پێشنیارە کردەییە تایبەتەکانی، پێشنیارگەلێك کە وەك وەڵامدانەوە بە پێداویستییەکانی ئەو ساتە سەریان هەڵداوە، وەك ئەوەی دواتر هەندێك لە لایەنگرانی پێیهەستان، کارێکی نابەجێیە. لەنێو زۆربەی بیریارانی سۆشیالیستی ئەو سەردەمەدا، ئەو تەنیا کەسێك بوو، کە هۆی نالەباریی کۆمەڵایەتی بە قوڵترین شێوە تێگەیشتبوو و لەو بارەوە ڕوانگەی فراوانتری هەبوو. ئەو بێپێچوپەنا دژی هەموو سیستەمە دەستکردە کۆمەلایەتییەکان بوو و لە گەشەی کۆمەڵایەتیدا ئارەزوومەندیی هەمیشەیی بۆ شێوە نوێ و باڵاکانی ژیان کۆمەڵایەتی و هزری بەدی کرد؛ پێیوابوو کە ئەم گەشەکردنە ناتوانێت پابەندی هیچ فۆرمۆڵبەندییەکی ئەبستراکت (abstract)ی دیاریکراو بێت.

پرۆدۆن بەرهەڵستی کاراییی سونەتیی ژاکۆبین (Jacobin)ی کرد، کە باڵی بەسەر هزری دیموکراتەکانی فەرەنسە و زۆرێك لە سۆشیالیستەکانی ئەو سەردەمەدا کێشابوو، بەهەمان پەیگیرییەوە دەستتێوەردانی دەوڵەتە نێوەندییەکان و چەپاوڵگەریی ئابووری لە ڕەوتی سروشتیی بەرەوپێشچوونی کۆمەڵایەتیدا ڕەتدەکردەوە. بۆ ئەو ڕزگارکردنی کۆمەڵگە لە ڕیشاڵی ئەو دوو وەرەمە (سرطانە)، ئەرکی سەرەکی شۆڕشی سەدەی نۆزدەهەم بوو. پرۆدۆن کومۆنیست نەبوو. ئەو

خاوەنداریێتی وەك بەرتەریدەری بەهرەكێشی ڕەتدەكردەوە، بەڵام دانی بە خاوەنداریێتی ئامرازەكانی بەرهەمێناندا بۆ هەمووان دەنا، كە تێیدا لە ڕێی ڕێكەوتننامەی ئازادەوە گروپە پیشەسازییەكان كارایی لەسەر یەكدی دادەنێن، تا ئەو جێیەی كە ئەو مافە نەبێتە هۆی بەهرەكێشی كەسانی دیكە و بەرهەمی كارەكەش بە شێوەیەكی تەواو بخرێتە بەردەست ئەندامانی كۆمەڵگە. وەها كۆمەڵەیەك لەسەر بنەمای هاریكاری بەرامبەرانە (ئاڵوویریی)، بەهرەمەندیی هەمووانی لە مافی یەكسان و گۆڕینەوەی خزمەتگوزارییە كۆمەلایەتییەكان، دابین دەكات. ماوەی نێوەنجی كاری پێویست بۆ بەرهەمهێنانی هەر بەرهەمێك دەبێتە پێوەری نرخەكەی و پێكهێنەری بنەمایەك بۆ ئاڵوویری بەرامبەرانەی بەرهەمەكانی كار. بەمجۆرە سەرمایە لە هێزی جێكەوتە و ئاسایی خۆی بێبەش دەبێت و بەشێوەیەكی تەواو پابەندی كاركردی كار دەبێت. هەل بۆ هەمووان دەڕەخسێنێت، كە بەر بە سوودوەرگرتن لێی وەك ئامرزای بەهرەكێشی، بگرن. وەها شێوەیەك لە ئابووری هەرجۆرە دەزگەیەكی سەركوتگەرانەی ڕامیاریی دەكاتە شتێكی زیادە و ناپێویست. كۆمەڵگە دەگۆڕێت بۆ كۆی كۆمیونیتییە ئازادەكان، كە كاروبارەكانی خۆیان بەپێی پێداویستی ڕێكدەخەن. لەلایەن خۆیانەوە یا بە هاوبەشی لەتەك ئەوانی دیكە ئەنجام دەدەن و لەوێدا ئازادی بە واتای یەكسانی لەتەك ئازادی كەسانی دیكە دێت، نەك بەرتەسكگەرەوەی، بەڵكو وەك ئاساییشپارێزی و پشتیوانیگەری دەبێت. "هەرچەندی تاكەكان ئازادتر، سەربەستتر و ئامادەتر بن، بۆ كۆمەڵگە باشترە".

ڕێكخراوەیی فێدرالیزم، كە پرۆدۆن داهاتووی نزیكی مرۆڤی تێدا

دەبینـــــی، هیـــچ بەرتەنگییەکــــی دیـــــاریکراوی لەبەردەم لەتوانـــادابوونی گەشەســـەندنە داهاتوویەکـــان دانـــانێت و فراوانـــترین زەمینـــە بـــۆ هەمـــوو جـــۆرە چـــالاکییە تـــاکیی و کۆمەڵایەتییەکـــان دەرەخســـێنێت. لە خـــاڵی دەســـتپێکی فیدراسیۆنەوە، پرۆدۆن بە هەمان شێوە دژایەتی ئامانجی کۆتایی یەکێـتییە ڕامیـاریی و نەتەوەییەکـانی ناسـیونالیزمی تـازە پاگرتووی ئەو سەردەمە دەکات، کە کەسانی ناوداری وەك مازینی Mazzini، گاریبالـدی Garibaldi، لێلێویـل Lelewel و کەسـانی دیکـە قسـەگەری بـوون. لەم بـارەوە، ئەو زۆر لە هـاوڕێ هاوچەرخەکـانی ڕۆشـنتر سروشـتی ڕاسـتەقینەی ناسـیونالیزمی دەناسـی. پرۆدۆن کـاراییەکی زۆر بەرچـاوی لەسـەر گەشـەی سۆشیالیزم دانا، بەتایبەت لە وڵاتانی لاتین.

بیرۆکەگەلـی لـە جـۆری تێڕوانینـە ئابـووریی و ڕامیارییەکـانی پرۆدۆن، لەلایەن لایەنگرانـی بەنـاو (ئەنـارکیزمی تـاکگەرا)ی وەك وەك جوسـیە وارن Josiah Warren ، سـتێفان پێـرڵ ئانـدرێوس Stephen Pearl Andrews ، ویلیـام بـی. گریـن William B. Greene ، لیسـاندەر سـپونەر Lysander Spooner ، بێنیـامین توکەر Benjamin R. Tucker ، ئەزرا هێیوود Ezra Heywood ، فرانسـیس دی. تانـدی Francis D. Tandy و زۆرێکـی دیکەوە لە ئەمەریکا پاگەنـدەیان بۆ دەکرا و پەرەیـان پێدەدرا، هەرچەنـدە هیـچ یەك لەوانە نەیـانتوانی بگەنە دووربینـی ڕوانگەی پرۆدۆن. تایبەتمەنـدیی ئازادئەندێشـی ئەم فێرگەیـە ئەو ڕاسـتەیە، کە زۆربەی بیریـارانی ئەو فێرگەیـە، بیرۆکـە ڕامیارییەکانیـان لـە (پرۆدۆن)ەوە وەرنەگرتـوون، بەڵکـو لە سـونەتی لیـبرالیزمی ئەمەریکاییەوە هاتوون، بە جۆرێك کە توکەر دەتوانێت پاگەنـدەی

ئەوە بکات، کە "ئەنارکیستەکان پێشەنگانی دیمۆکراتە (جێفرسۆن Jefferson)ییەکانن".

یەکێك لە دەربڕینە بێوێنەکانی بیرۆکە ئازادیخوازەکان، دەتوانرێت لە پەرتووکەکەی ماکس شتینەر (یۆهان کاسپار شمیت Johann Kaspar Schmidt 1806 - 1856) تاك و خاوەندارییەتییەکەی (Der Einzige und sein Eigentum)دا، بەدەست بهێنرێت، کە زۆر زوو فەرامۆش کرا و کارابییەکی وەهای لەسەر بزاڤی ئەنارکیستی دانەنا. پەرتووکەکەی شتینەر فرەتر کارێکی فیلۆسۆفییە، کە شوێنپای وابەستەیی مرۆڤی بەوانەوە کە پێیانەدەوترێت دەسەلاتە بالاکان لە هەموو ڕێگە پێچاوپێچەکانییەوە هەڵگرتووە، هیچ سڵی لە نیگارکیشانی بەدەستهێنراوە زانستییەکان لە ڕێگەی لێکۆڵینەوەوە، نەکرد. ئەم پەرتووکە یەکێکە لەو یاخیبوونە ئاگاهانە و بەئەنقەستانە، کە ڕێز بۆ هیچ ئوتوریتەك دانانێن، هەرچەندە بەدەسەلاتیش بێت. هەروەها لەبەرئەوە بە تەواوی هێزییەوە خوازیاری سەربەخۆیی بیرکردنەوەیە.

ئەنارکیزم تین و وزەی شۆڕشگێڕانەی، لە میخائیل باکونین (Michael A. Bakunin 1814-1876) وەرگرت، کە بیرۆکەکانی بە فێرکارییەکانی پرۆدۆن پشتئەستوور بوون، بەلام لە بواری ئابووریدا پەرەی پێدان، کاتێك کە شانبەسانی باڵی فیدرالیستی نێونەتەوەیی یەکەم، بانگەوازی بۆ خاوەندارێتی گەلیانە (بەکۆمەڵ)ی زەمین و ئامرزەکانی دیکەی بەرهەمهێنان کرد و خوازیاری بەرتەسککردنەوەی مافی خاوەندارێتی تایبەتی بوو،

تەنیا بۆ بەرهەمی کاری کەسیی. هەروا (باکونین)یش نەیاری کۆمونیزم بوو، کە لە سەردەمی ئەویشدا، تایبەتمەندییەکی فرە دەسەلاتگەرایانەی هەبوو، وەك ئەوەی ئەورۆکە لە بۆلشەڤیزمدا خۆی نیشان دەداتەوە. - باکونین لەو بارەوە دەڵێت: "من کۆمونیست نیم، چونکە کۆمونیزم گشت هێزەکانی کۆمەڵگە لە دەوڵەتدا یەکدەخا و بەخۆی هەڵیاندەلوشێت؛ لەبەر ئەوەی کە بەناچاری بەرەو کۆکردنەوەی گشت داراییەکان لە دەستی دەوڵەتدا ملدەنێت، لە کاتێکدا کە من خوازیاری لەنێوبردنی تەواوەتی بنچینەکانی دەسەلاتگەرایی و چاودیریی میرایەتیم، کە تاوەکو ئەورۆکە، لەژێر پاگەندەی مۆڕالیکردن و شارستانیکردندا، خەڵکی لە کۆیلایەتیدا ڕاگرتووە و بەهرەکێشیی لێ دەکات".

باکونین شۆڕشگێڕێکی پەیگیر بوو و باوەڕی بە چارەسەری دۆستانە و ئاشتیخوازانەی کیشەکانی نێو کۆمەڵگە نەدەکرد. ئەو لەوە تێگەیشتبوو، کە چینە فەرمانڕەواکان، کوێرانە و سەرسەختانە بەر بە هەر لەتوانادابوونێك بۆ جەێبەجێکردنی چاکسازییە کۆمەلایەتییە گەورەکان دەگرن، بۆیە تەنیا ڕێگەچارەی لە شۆڕشی کۆمەڵایەتیی نێونەتەوەییدا دەبینی، کە لە توانایدا هەیە گشت دامودەزگەکانی دەسەڵاتی ڕامیاریی و بەهرەکێشی ئابووریی لەنێو بەرێت و لە جێی ئەواندا فێدراسیۆنی ئەنجومەنە ئازادەکانی بەرهەمهێنەران و بەکاربەران بۆ دابینکردنی پێداویستییە ڕۆژانەییەکانی ژیانیان، بەرپا بکات. لەوێوە، کە ئەویش وەك زۆرێك لە هاوسەردەمەکانی، باوەڕی بە نزیکی ڕوودانی شۆڕش هەبوو، دڵسۆزانە هەموو هێزی خۆی خستبووە پێناو یەکێتی کەسانی

شۆڕشــگێڕ و ئازادیخــواز لە نێــوەوە و دەرەوەی نێــونەتەوەیی (ئینتەرناسیونال)ی یەکەمدا، تا لەبەرامبەر دیکتاتۆری یا هەر جــۆرە گەرانەوەیەك بــۆ هەلــومەرجی پێشــێن، پارێزگــاری لە شۆرشێك بکات، کە بەڕێوەیە. لەبەرئەوەیە، کە دەتوانرێت لە زۆر ڕووەوە، ئەو بە بنیــاتنەری بزاڤــی ئەنــارکیزمی هــاوچەرخ بژمێردریت.

یەکێکی دیکە لە تێئۆریدارێژەرە ناسراوەکانی ئەنارکیزم، پێتەر کرۆپــۆتکین (Peter Kropotkin 1842-1921)بــوو، کە خــۆی بــۆ بەکاربردنی دەستکەوتەکانی زانستی سروشتی هاوچەرخ لەپێناو پەرەدان بە چەمکی کۆمەڵناسییانە (sociological)ی ئەنارکیزم، تەرخان کردبوو. ئەو لە پەرتووکە داهێنەرانەکەیدا "هاریکاری بەرامبەرانە - هۆکاری گەشەکردن"، بە خستنەڕووی بەڵگەکانی خــۆی، دژی داروینیزمــی کــۆمەلایەتی (Social Darwinism) وەستایەوە، کە لایەنــدگرانی هەوڵیــان دەدا بەســودوەرگرتن لە تیئۆری داروینــی -ململانــێ لەپێنــاو مــانەوە (the Struggle for Existence)، ئەوە بسەلمێنن، کە جەنگی بەهێز بەرامبەر لاواز، یاسایەکی نەگۆڕ (ئاسنینی)ی سروشتییە و مرۆڤیش دەگرێتەوە. لە ڕاستیدا ئەم چەمکە بە توندی لەژێر کارایی ڕێڕەو (مذهب)ی مالتوس (Malthus)یدا بوو، ئەوەی "خشتەکی ژیان بۆ هەمووان بڵاونەکراوەتەوە و پێویستیان نییە، تەنیا دەتوانن خۆیان لەتەك ئەو ڕاستییەدا بگونجێنن". کرۆپــۆتکین نیشــانی دا، کە وەهــا تێگەیشتنێك بۆ سروشت وەك مەیدانی بێسنووری جەنگ، تەنیا کاریکاتۆرێکە لە ژیانی ڕاستەقینە، لە هاوشانی جەنگی دڕندانە بــۆ مــانەوە، کە بە چنــگ و کەڵبــە دەکرێــت، لــە سروشــتدا

ئاراستەیەکی دیکەیش هەیە، کە خۆی لە پەیوەندی کۆمەڵایەتی جۆرە لاوازەکان و هەوڵی مانەوەی جۆرەکان لەسەر بنەمای گەشەکردنی غەریزی کۆمەڵایەتیی و هاریکاریی بەرامبەرانە ڕاوەستاوە. بەم جۆرە، مرۆڤ ئافەرێنەری کۆمەڵگە نییە، بەلکو کۆمەڵگە ئافەرێنەری مرۆڤە، لەوەدا کە ئەو لەو جۆرانەی کە ئەویان لێوە هاتووە، غەریزەی کۆمەڵایەتیی بۆ لەپاش ماوە، ئەو توانایەی پێدەبەخشیووە کە بەتەنیا لە دەوروبەری یەکەمیدا لەبەرامبەر زاڵی جەستەیی (فیزیکی) جۆرەکانی دیکە پارێزگاری لە خۆی بکات و پێشکەوتنێکی چاوەڕواننەکراوی بالاتر مسۆگەر بکات. ئەمەی دووەمیان هەروا کە لە پاشڕەوی بەردەوامی ئەو جۆراندا نیشاندراوە، کە تیایاندا حەزی ململانێی مانەوە تا هەنووکە بەسەر یەکەمیاندا، واتە ژیانی کۆمەڵایەتیدا، زاڵترە و تەنیا پشت بە هێزی جەستەیی خۆی دەبەستێت. ئەم بیرۆکە، ئەورۆکە بەردەوام لە ئاستێکی فراواندا لە بواری زانستی سروشتی و لێکۆڵینەوە کۆمەڵایەتییەکاندا پێشوازی زیاتری لێ دەکرێت، بۆ لێکۆڵینەوە لەمەڕ گەشەکردنی مرۆڤ، گشت دەرگەکان بەڕوویدا ئاوەڵا کراون.

بەپێی تێڕوانینی کرۆپۆتکین، ئەم ڕاستییە تەنانەت لە سەرکوتگەرترین هەلومەرجدا ڕاستە، کە فرەتر پەیوەندییە کەسییەکانی مرۆڤ لەتەك هاوجۆرانی، لەسەر بنەمای ڕێسا کۆمەڵایەتییەکان، ڕێککەوتنی ئازاد و هاریکاری بەرامبەرانە ئەنجام دەدرێن و بەبێ ئەوانە، ژیانی کۆمەڵایەتی هەرگیز لە تواناندا نەدەبوو. ئەگەر بەم جۆرە نەبووایە، تەنانەت بەهێزترین دەزگە سەپێنەرەکانی دەوڵەتیش نەیاندەتوانی نەزمی

کۆمەڵایەتی تەنانەت بۆ ماوەیەکی کورتیش بپارێزن. سەرەڕای ئەوەش، ئەم شێوە سروشتییانەی ئاکار، کە لە قوڵایی سروشتی مرۆڤەوە سەرچاوە دەگرن، تاکو ئەمڕۆکەش بەهۆی دەستێوەردانی بەردەوام و بەرئەنجامەکانی بەهرەکێسی ئابووریی و جێگیریی میرییەوە، کە نوێنەرایەتی شێوەیەکی دڕندانە لە شێوەکانی ململانێی مانەوە لە کۆمەڵگەی مرۆییدا دەکات، لەکار دەخرێن، پێویستە شێوەیەکی دیکە لە شێوەکانی هاریکاری ئازاد و یارمەتی بەرامبەرانە بەسەریدا زاڵ ببێت. هوشیاری لەمەڕ لێپرسراوەتی کەسیی و توانای هاودەری لەتەك کەسانی دیکە، کە گشت ئاکارە کۆمەڵایەتییەکان و گشت بیرۆکەکانی یەکسانی کۆمەلایەتی دروست دەکەن، لە سایەی ئازادیدا باشتر گەشە دەکەن.

هەروەك باکونین، (کرۆپۆتکین)یش، شۆڕشگێڕ بوو. بەڵام ئەو، وەك ئێلیزە ڕێکلوس (Elisee Reclus) و ئەوانی دیکە، لە شۆڕشدا تەنیا قۆناخێکی تایبەتیی پرۆسیسی پەرەسەندنیی بەدی کرد، ئەوەش کاتێك دەردەکەوێت، کە هیوایەکی نوێی کۆمەڵایەتیی لە گەشەسەندنی سروشتییانەی خۆیدا بەڕادەیەك لەلایەن دەسەڵاتەوە بەرتەسك بکرێتەوە، کە پێش ئەوەی وەك هۆکارێکی نوێ لە ژیانی مرۆڤدا بتوانێت کار بکات، ناچار بێت بە توندوتیژی قاوخە کۆنەکان بشکێنێت.

بە پێچەوانەی هاریکاریگەرایی بەرامبەرانەی پرۆدۆن و کۆمەڵگەرایی (باکونین)ەوە، کرۆپۆتکین بانگەوازی بۆ خاوەنداریێتی هاوبەش کرد، نەك تەنیا ئامرزەکانی بەرهەمهێنان،

بەڵکو هەروا بەرهەمەکانی کاریش، لەبەرئەوەی پێپیوابوو لە باری هەنووکەیی تەکنۆلۆجیادا هیچ پێوەرێکی ورد بۆ نرخاندنی کار بوونی نییە. بەڵام، لەلایەکی دیکەوە، بە ئاراستەی ئاوەزگیرانەی شێوازە هاوچەرخەکانی کارەوە، لە تواناندا هەیە فراوانییەکی ڕێژەیی بۆ هەموو مرۆڤێك دابین بکرێت. ئەنارکیزمی کۆمونیستی، پێش کرۆپۆتکین لەلایەن کەسانی وەك ژوزیف دێجاك (Joseph Dejacque)، ئێلیزە ڕێکلوس (Elisee Reclus)، کارلۆ کافییرۆ (Carlo Cafiero) و کەسانی دیکەوە پێشنیار کرابوو ، درەوشاوەترین و بەرجەستەترین نموونەی ئەم هزرە، کە لەلایەن زۆرینەیەکی بەرچاوی ئەنارکیستەکانی ئەمڕۆوە پەسەند کراوە، لە کارەکانی (کرۆپۆتکین)دا بوو.
لێرەدا پێویستە یادێکیش لە لیئۆ تۆلستۆی (Leo Tolstoy -1828-1910) بکەینەوە، کە لە مەسیحیەتی سەرەتایی و لەسەر بنچینەگەلێکی مۆڕالیی کە لە وانەکانی ئینجیلدا هاتوون، بە بیرۆکەی کۆمەڵگەی بێسەروەر گەیشت.

خاڵی هاوبەشی هەموو ئەنارکیستەکان خوازیاریی پێکهێنانی کۆمەڵگەیەکی خاڵییە لە هەموو دەزگە رامیاریی و کۆمەڵایەتییە سەپێنراوەکان، کە لەبەردەم گەشەی مرۆڤایەتی ئازاد دا ڕێگرن. لەم چەمکەدا، نابێت هاریکاریی بەرامبەرانە، کۆمەڵگەرایی و کۆمونیزم بە واتای سیستەمی ئابووریی داخراو لەبەرچاو بگیردرێن، کە بوار بۆ پێشکەوتنی زیاتر و بەردەوام ناهێڵێتەوە، بەڵکو ئەمانە تەنیا ئامرازی ئابوورییین بۆ پارێزگاری لە کۆمەڵگەی ئازاد. تەنانەت بۆی هەیە لە هەموو شێوەکانی کۆمەڵگەی ئازادی داهاتوودا، شێوەی جیاوازی ئابووری هاریکاریی

لــــه پـــاڵ یەکـــتردا هەبـــن، لەوێـــدا هەر بەرەوپێشـــچوونێکی کۆمەڵایەتی، پێویستە بۆ ئەزموونگیری ئازادانە و تاقیکردنەوەی کردەیـــی شـــێوازە تازەکـــان، لە کـــۆمەڵگە ئازادی کۆمیونیـــتییە ئازادەکاندا هەموو هەلێك لە ئارادا دەبێت.

هەمـــان شـــت لەتەك هەمـــوو شـــێوازە (method) جۆراوجـــۆرە ئەنارکیزم دەگونجێت. کاری لایەنگرانی بە دیاریکراوی، پەروەردە و ئامادەکـــاریی هزریـــی و دەروونیـــی خەڵکە بـــۆ ڕزگـــارکردنی کۆمەڵایەتییانەی خۆیان. هەر هەوڵێك بۆ سنووردارکردنی کارایی پـــاوانگەری ئابـــووریی و دەســـەلاتی دەوڵەت، هەنگـــاوێکە بەرەو کەتوارییبوونەوەی ئەم ئامانجە. هەموو پەرەسەندنێکی ڕێکخـراوە خۆبەشکارەکان لە بواری جۆراوجۆری چالاکییە کۆمەڵایەتییەکاندا بە ئاراســـتەی ئازادی کەســـیی و دادپەروەریـــی کـــۆمەڵایەتی، هوشـیاری خەڵکـی قوڵـتر و لێپرسـراوەتی کۆمەڵایەتییـان زیـاتر دەکـــات و بەبـــێ ئەمـــانە، بەدیهێنـــانی هیـــچ ئاڵوگـــۆڕێکی کـۆمەڵایەتیی لە توانـادا نـابێت. زۆـربەی ئەنارکیسـتەکانی ئەم سـەردەمە لەو بـڕوایەدان، کـە وەهـا ئاڵوگـۆڕێکی کـۆمەلایەتیی چەندین ساڵ دەخایێنێت و کاری بنیاتنـان و پەروەردەی پێویستە و بەبـێ هەڵچوون و بـارگرژییەکی شۆڕشگێڕانە کـە تـا هەنووکە هەموو بەرەوپێشچوونێکی کۆمەڵایەتی ئافرانـدووە، بەدیهـاتنی لـە توانادا نییە، هەڵبەتە تایبەتمەندی وەها هەڵچوون و بارگرژییەك بـــە ڕادەی بەهێزیـــی بەرهەڵســـتییێکەوە بەســـتراوە، کە چینە فەرمانرواکان بۆ بەرگرتـن لە کەتوارتیبوونەوەی بیرۆکـە تازەکـان لە خۆیـان نیشـاندەدەن. هەچەنـدی بازنەکـانی ڕێکخسـتنەوەی کـۆمەڵگە بـە نـاوەڕۆکی ئازادیخوازیی و سۆشیالیزمەوە فراوانـتر

بن، ژانەکانی لە دایکبوونی ئاڵوگۆڕی کۆمەڵایەتیی لە داهاتوودا کەمتر و ئاسانتر دەبن. تەنانەت شۆڕشەکان دەتوانن تەنیا گەشە بە بیرۆکەگەلێك بدەن و پێبگەیێنن، کە هەنووکە بوونیان هەیە و بووەتە بەسێك لە هوشیاری مرۆڤ: بەڵام بەخۆیان ناتوانن بیرۆکەگەلێکی نوێ، یا دونیایەکی نوێ لە هیچەوە بئافرێنن.

پێش دەرکەوتنی دەوڵەتە سەراپاگیرەکان لە ڕوسیە، ئیتالیا، ئاڵمان و دواتر لە پورتوگال و ئیسپانیا و هەڵگیرسانی جەنگی جیهانی دووەم، ڕێکخراوە و بزاڤی ئەنارکیستی لە نزیکەی زۆربەی ولاتاندا بوونیان هەبوو. بەڵام وەك هەموو بزاڤە سۆشیالیستییەکانی دیکەی ئەو سەردەمە، کەوتوونەتە بەر سەرکوتی فاشیزم و هێرشەکانی سوپای ئاڵمان و تەنیا توانییان بە نهێنی بمێننەوە. لە پاش کۆتایی جەنگەوە، هەستانەوەی بزاڤە ئەنارکیستییەکان لە گشت وڵاتانی ئەوروپای خۆراوایی شتێکی بەرچاوە. فیدراسیۆنی ئەنارکیستانی فەرەنسە و ئیتالیا یەکەم پێکهاتنیان بەست، هەروەها ئەنارکیستانی ئیسپانیا کە هیشتاکە هەزارانیان لە دوورخراوگەن و بە زۆری لە فەرەنسە، بەلجیکا و ئەفریکای باکووری دەژین بە هەمان کار هەستان و هەر بەو جۆرە ڕۆژنامە و گۆڤارە ئەنارکیستییەکان لە زۆر ولاتی ئەوروپا و ئەمەریکای باکوور و باشووری بڵاو دەکرێنەوە.

ڕەگەکانی ئەنارکۆسەندیکالیزم

زۆرێك لە ئەنارکیستەکان، بەتایبەت لە وڵاتانی لاتین، بەشێکی زۆری چالاکییان لە بزاڤی کرێکاریدا ئەنجام داوە، لەوێوە لە سالآنی دواییدا بزاڤی ئەنارکۆ- سەندیکالیستی لە دایك بوو. بنەما تیئۆرییەکانی ئەنارکۆ- سەندیکالیزم لە فێرکارییەکانی سۆشیالیزمی ئازادیخوازانە یا ئەنارکیزمەوە سەرچاوە دەگرن، لە کاتێکدا شێوەی ڕێکخراوەییەکەی لە بزاڤی سەندیکالیزمی شۆڕشگێرانەی سالآنی 1895 -1910 وەرگیراوە، بەتایبەت ئەوەی کە لە فەرەنسە، ئیتالیا و ئیسپانیا, زۆر گەشەی کردبوو. بە شێوەیەکی گشتی، ئەندێشە و شێوازەکانی تازە نەبوون. زۆربەیان پێشتر بە قوڵی لە ڕیزەکانی نێونەتەوەیی یەکەمدا دەنگیان دابووەوە، کاتێك کە پەرەسەندنی پەروەردە هزرییەکانی ئەنجوومەنی سەرتاسەری، گەیشتبوونە لوتکە. ئەم بابەتە لە کێشمەکێشەکانی لەمەڕ گرنگی ڕێکخراوبوونی ئابووریی کرێکاران، لە کۆنگرەی چوارەمدا لە بازیل 1869، بە ڕوونی دەرکەوت. لە ڕاپۆرتێکدا لەمەڕ ئەم پرسە، کە Eugene Hins لەپێش کۆنگرەوە بە نێوی فیدراسیۆنی بەلجیکا ئامادە کردبوو، بۆ یەکەمین جار ڕوانگەیەکەی تەواو تازە لەمەڕ ئەم بابەتە خرایە ڕوو، کە لێکچوونێکی ئاشکرای لەتەك ئەندێشەکانی ڕۆبێرت ئۆئێن و بزاڤی کرێکاری دەهەی 1830 ئینگلاند هەبوو.

بەمەبەستی بەدەستهێنانێکی لەمە، پێویستە ئەوەمان لەبیر بێت، کە ئەو کات، فێرگە جیاوازەکانی سۆشیالیزمی دەولەتی، سەرنجیان نەدەدا یا لە باشترین باردا کەمترین سەرنجیان

دەدایە یەکێتییە کرێکارییەکان. بلانکییەکانی (Blanquists) فەرەنسە، کە ئامانجی دەستبەجێیان سەرکوتگەرێتی سۆشیالیستی بوو، ئەو ڕێکخراوانەیان تەنیا بە ڕیفۆرمیست لەبەرچاو دەگرت. فێردینان لاسال (Ferdinand Lassalle) و پاشڕەوانی گشت هەوڵێکی خۆیان خستبووە پیناو وابەستەکردنی کرێکاران بە پارتێکی رامیارییەوە و نەیارانی قینلەدڵی هەر جۆرە یەکێتییەکی کرێکاری بوون، کە پێیان وابوو ڕێگرن لەبەردەم گەشەی ڕامیاریی چینی کرێکار. مارکس و پاشڕەوانی ئەو کاتی، دانیان بە یەکێتییەکاندا دەنا، پێویستی یەکێتییە کرێکارییەکانیان بۆ بەدەستهێنانی کۆمەڵێك پێشکەوتن لە سیستەمی سەرمایەداریدا پێ باش بوو، بەڵام لەو باوەڕەدا بوون، کە پاش لەنێوچوونی سەرمایەداری، ئەوا ئیتر کۆتایی بە ڕۆڵیان دێت و هەر لەتەك گەیشتن بە سۆشیالیزم ڕێنوێنی تەنیا لەلایەن دیکتاتۆری پرۆلیتاریا ئەنجام دەدرێت.

لە بازیل بۆ یەکەمین جار ئەم بیرۆکەیە کەوتە بەر لێکۆڵینەوە و هەڵسەنگاندنی تێروتەسەل. بۆچوونگەلێك لە ڕاپۆرتەکەی بەلجیکادا کە لەلایەن هینز(Hins) خرانە ڕوو، نوێنەرانی ئیسپانیا و جورای سویسرا و گەورەترین باڵی بەشی فەرەنسی تێیدا بەشدارییان کرد. پشتیان بەم بنەمایە بەستبوو، کە یەکێتییە هەنووکەییە کرێکارییەکان، تەنیا پێداویستی کۆمەڵگەی هەنووکەیی نین، بەڵکو واوەتر لە هەستەبوونی ئابووریی سۆسیالیستی لەبەرچاو بگیردرێن و بەم پێیە، ئەرکی نێونەتەوەیی بوو، کە کرێکاران بەم ئەرکە ڕۆشنبیر بکات. لەبەر ئەوە کۆنگرە ئەم بڕیارنامەیەی پەسەند کرد:

"کۆنگره رادەگەیێنێت، کە پێویستە هەموو کرێکاران بۆ پێکهێنانی یەکێتییەکان بۆ بەرگری لە پیشە جۆراوجۆرەکاندا تێبکۆشن. لەتەك پێکهێنانی هەر یەکێتییەك، یەکێتییەکانی تر کە لەو پیشەدا چالاکی دەکەن، دەبێت ئاگادار بکرێن، تاوەکو زەمینەی یەکێتی سەرتاسەری هەر پیشەیەك لەبارە، دەستپێبکرێت. ئەرکی ئەم یەکگرتنە کۆکردنەوەی هەموو داخوازییە پەیوەستەکانە بە پیشەکەی، پاگەندە لەمەڕ پێوەرگەلێك کە دەبێت بە شێوەیەکی گشتی جێبەجێ بکرێن و هەڵسەنگاندنی باشیی جیبەجێکردنەکەیان، بەو ڕادەیەی کە لە تواناادا هەیە، سیستەمی کرێیی هەنووکەیی بە فیدراسیۆنی بەرهەمهێنەرانی ئازاد جێی بگیردرێتەوە. کۆنگرە داواکاری ئاراستەی ئەنجومەنی گشتی دەکات، تاکو سەرنج لە هاوپەیمانی یەکێتییە کرێکارییەکان لە هەموو وڵاتان بدات."

هینز لە بەڵگەنامەکانیدا لەمەڕ بڕیارنامەی پێشنیارکراوی کۆمیتە ڕوونیکردەوە " لە ڕێگەی ئەم نموونە دوولایەنە لە ڕێکخراوی یەکێتییە خۆجێییەکانی کرێکاران و یەکێتی گشتی هەر پیشەیەك لە لایەك و بەڕێوەبەرایەتی ڕامیاریی ئەنجومەنە (شورا) کرێکارییەکان لە لایەکی ترەوە، نوێنەرایەتی گشتی کرێکاران، لەسەر ئاستی هەرێمی، سەرتاسەری و نێونەتەوەیی دەخرێتە ڕوو. ئەنجومەنی یەکێتییەکان و ڕێکخراوە پیشەسازییەکان، جێیی میرایەتی هەنووکەیی دەگرێتەوە و بەم جۆرە نوێنەرایەتی کرێکاران بە یەکجار بۆ هەمیشە، بەبێ میرییەکانی پێشووتر ، ئەنجام دەدات."

ئەم بیرۆکە نوێیە لە داننان بەوەدا سەر هەڵدەدات، کە هەر شێوەیەکی ئابووریی تازەی کۆمەڵگە، شێوەیەکی ڕامیاریی تازە لە ئۆرگانیزمی کۆمەڵایەتی لەتەك خۆیدا دەهێنێت و تەنیا بە دەربڕینێکی کردەیی دەتوانرێت بەدیبهێنرێت. پەیڕەوانی ئەم ئەندێشەیە، دەوڵەتە نەتەوەییەکانی هەنووکە، تەنیا بە هۆکاری ڕامیاریی و پارێزەری چینە بەهرەکێشەکان دەبینن و لەبەر ئەوە هەوڵی دەستبەسەرداگرتنی دەسەلاتی ڕامیاریی نادەن، بەڵکو بۆ لەناوبردنی هەموو سیستمێکی دەسەڵاتی لە کۆمەڵگەدا، تێدەکۆشن، کە مەرجی داخوازی سەرەکی هەر جۆرە سەرکەوت و بەهرەکێشییەکی تێدا بەدی دەکەن. ئەوان لەوە گەیشتوون، کە شانبەشانی پاوانگەری دارایی، پاوانگەری دەسەڵاتیش دەبێت لەناو ببرێت. لە داننان بەوەدا، کە سەردەمی سەروەری مرۆڤ بەسەر مرۆڤدا بەسەر چووە، هەوڵی ناسینی چۆنییەتی بەڕێوەبەرایەتی کاروبارەکانیان داوە. یا بەو جۆرەی کە باکونین، یەکێك لە پێشەنگانی ئەنارکۆسەندیکالیزمی هاچەرخ وتویەتی:
لەوێوە کە ئامانجی ڕێکخراوەیی نێونەتەوەیی، بەرپاکردنی میرییە تازەکان یا سەرکوتگەرەکان نییە، بەڵکو لەناوبردنی رادیکالانەی هەر جۆرە دەسەڵاتێکی دابڕاوە، کەواتە دەبێت ڕێکخراوێکی تەواو جیاواز لە ڕێکخراوی دەوڵەتیی هەبێت. بە هەر ڕادەیەك کە دووەم سەرکوتگەر، ناسروشتی، توندوتیژ، نامۆ و دژە بە گەشەی سروشتی بەرژەوەندی و غریزەی خەڵکە، دەبێت ڕێکخراوی نێونەتەوەیی بە هەمان ڕادە ئازاد، سروشتی و لە هەموو ڕوویەکەوە لەتەك خواستەکان و ئامادەییەکانی خەڵك گونجاو بێت. ئەی ڕێکخراوی سروشتیی جەماوەر چییە؟ ڕێکخراوێکە لەسەر بنەمای پیشە جۆراوجۆرەکانی ژیانی کردەیی

ڕۆژانە، کاری جۆراوجۆر، ڕێکخراوبوون بەپێی پیشەکان و یەکێتییە پیشەیەکان. کاتێك کە هەموو پیشەسازییەکان، هەموو بەشە کشتوکاڵییەکان، لە نێونەتەوەییدا نوێنەریان هەبێت، ڕێکخراوەکانی، ڕێکخستنی جەماوەری خەڵکی زەحمەتکێش، هاتووەتەدی.

لە بۆنەیەکی تردا: "هەموو ئەم لێکۆڵینەوە کردەیی و گرنگانەی بواری زانستی کۆمەڵایەتی، کە لەلایەن خودی کرێکارانەوە لە بەشی پیشەکانیاندا و لە تاقیگە تایبەتەکانیانی کاردا ئەنجامیان دەدەن، بە تەبایی و ڕێکەوتن و دروست بیرکردنەوە و شیاوی سەلماندنی تیئۆری و کردەییان دەگەیێنێت، کە ئازادی کۆتایی و تەواوی کرێکاران بەمەرجێك مەیسەر دەبێت: ئەوەی کە سەرمایەی پێویست بۆ کار، لەوانە کەرەستەی خاو و هەموو ئامرزاەکانی بەرهەمهێنان، لەوانەش زەمینەکان، لە لایەن گشت کرێکارانەوە دابین بکرێن، نەك لە لایەن کەسانی دەرەوەی کرێکارانەوە... ڕێکخراوەکانی بەشە پیشەییەکان، فیدراسیۆنەکانیان لە نێونەتەوەییدا و پێکهێنانی ژوورە کرێکارییەکان، دانشگەیەکی گەورە بۆ کرێکارانی نێونەتەوەیی پێك دەهێنن، کە تیئۆری و کردار ئامێتە بکەن، ئەوان دەتوانن و پێویستە زانستی ئابووری بخوێنن، پێویستە لە نێوان خۆیاندا بنەماکانی نەزمی نوێی کۆمەڵایەتی، کە بڕیارە جێگرەوەی دونیای بۆرژوازی بێت، شرۆڤە بکەن. ئەوان نەك تەنیا ئەندێشەکان، بەڵکو کەتوارەکانی سبەینێش، هەر ئەوڕۆکە چێ دەکەن.... "

پاش تیاچوونی نێونەتەوەیی و سەرهەڵدانی جەنگەکانی

فەرەنسە - ئاڵمان، کە بوونە هۆی گواستنەوەی ناوەندی سەرنجی بزاڤی سۆشیالیستی کرێکاری بۆ ئاڵمان، کە کرێکارانی نە بیرکردنەوەی شۆڕشگێڕانەیان هەبوو و نە وەك سۆشیالیستەکانی وڵاتانی خۆراوایی بە ئەزموون بوون، لە راستیدا ئەو بیرکردنەوانە لەبیر کران. پاش تێکشکانی کۆمونەی پاریس و ڕاپەڕینی شۆڕشگێڕانەی ئیسپانیا و ئیتالیا، بزاڤەکانی ئەو وڵاتانە چەندین ساڵ ناچار بە چالاکی ژێرزەمینی بوون. تەنیا بە دەستپێکردنی سەندیکالیزمی شۆڕشگێرانە لە فەرەنسە بوو، کە ئەندێشەکانی نێونەتەوەیی یەکەم لە فەرامۆشی دەربازبوون و جارێکی تر لە بەشگەلێکی گەورەی بزاڤی کرێکاریدا، سوودیان لێ وەرگیرا.

ئانارکۆسەندیکالیزمی هاوچەرخ درێژەی ڕاستەوخۆی ئەو بۆچوونە کۆمەڵایەتییانە بوو، کە لە باوەشی ئینتەرناسیونالی یەکەمدا سەریانهەڵدا، باشتر لە هەر شوێنێکی دیکە، لە باڵی ئازادیخوازی ویدا یەکێتی گەورەی کارگەران پەیان پیبردن و پارێزران. پێگەیینی وی کاردانەوەی ڕاستەوخۆ بەرامبەر بە چەمك و شێوازەکانی سۆشیالیزمی ڕامیاری بوو؛ ئەم کاردانەوەیە لە دەهەکانی پێش شەڕی جیهانی یەکەم، بە بەرەولوتکەکشانی بزووتنەوەی ئانارکۆسەندیکالیستی لە فەرەنسە، ئیتالیا و بە تایبەت ئەسپانیا، خۆی بە باشی نێسان دا. ئەمانە ناوچەگەلێکن، کە زۆربەی کارگەرانی ڕێکخراو بەردەوام پابەندی بنچینەکانی باڵی ئازادیخوازی ئینتەرناسیونال مابوونەوە.

لە فەرەنسەدا بوو، کە سەرپێچی لەگەڵ بیر و شێوازەکانی پارتە هاوچەرخە کارگەرییەکان لە ڕوانگە و تاکتیکەکانی سەندیکالیزمی شۆڕشگێڕانەدا بەرجەستە کرا. بەڵگەی خێرایی پێگەیینی ئەم ئاراستە تازانە لە بزووتنەوەی کارگەری فەرەنسەدا، کەلێنی بەردەوام و بێکۆتایی پارتە سۆشیالیستەکان لەو وڵاتەدا بوو. گشت پارتەکان، بێجگە لە ئالمانیستەکان(Allemanists*)، کە دواتر چالاکی پارلەمانی خۆیان سەراپا ڕاگرت، یەکێتییە کارگەرییەکانیان بەتەواوی بە فێرگەی داخوازییە ڕامیارییەکانی خۆیان دەزانی و هیچ تێگەیشتنێکیان لە کارکردی واقیعییان نەبوو.

نـــاكۆكی هـەمیشـەیی نێـوان فراكسـیۆنـە جیـاوازە سۆشیالیستـەكان خۆبـەخۆ كێشرایە نێـو یـەكێـتییە كارگـەرییـەكـان، هـەروا زۆرجـار وا دەهاتـە پێش، كە یـەكێتییـەكـانـی سـەربـە فراكسیـۆنێك مانگرتنیـان دەكـــرد، یـەكیتییـەكـــانـی فراكســـیۆنێكی‌تر لـەوان جیـــادەبوونـەوە و مانگرتنـەكـەیان تێكدەشكاند. ئـەم بارە نالـەبارە چـاوی كـارگـەرانـی كـــردەوە. كـــۆنگرەی یـەكێـــتییە پیشـــەییـەكان لـە نـــانت (1894) كۆمیتـەیـەكی تـایبـەتی كردە بـەرپرسـی هـەڵهێنجـانـی شێوازگـەلیك بۆ لـەیـەكتێگـەیشتنی گشت یـەكێتییـەكـان. ئـەم كـارە سـاڵێك دواتـر لـە كۆنفرانسی گشتی زەحمـەتكێشان، لـە كۆنگرەی لیمـوگس دا و بـە ڕاگـەیانـــدنی ســــەربـەخۆیی لـە گشــــت پارتـەكــــان، ئـەنجــــامی دابـەدەســــتـەوە. لـەو كـــــاتـەوە، تـەنیــــا دوو گروپــــی گـەورە لـە یـەكێتییـەكـــان لـە فـەرەنســـەدا مـــانـەوە،CGT و فیدراســـیۆنی نرخدانـانی زەحمـەتكێشان، سـاڵی 1902، لـە كـۆنگرەی مۆنـۆلیـە دا، دووەمیش بـە CGT وە پـەیوەست بوو.

هـەنـــدێكجار كـەســـانیك لـەگـەڵ ئـەم هۆشـــمـەندییە فـــراوانـە و بـە شـــێوەیـەكی تـــایبـەتی پـەروەردەی ڤێـــرنـەر ســـومبارت ڕووبـەڕوو دەبنـەوە، كـە سـەرچاوەی سـەندیكالیزمی شۆڕشگێڕانـەی فـەرەنسـە، بۆ ڕۆشنبیرانـی وەك جی. سورل G. Surel، ئـەی. بێرت A. Bert ، ئێـــچ. لاگـــاردل H. Lagardel ، دەگـەڕێتـەوە، كـە لـە بڵاوكـــراوەی بـــزووتنـەوەی سۆشیالیســـتیدا، دامـەزراو لـە 1899دا، بـە شـــێوازی ڕۆشـــنبیرانـەی خۆیـــان، بزووتنـەوەیـەكـــی نوێیـــان داڕێـــژا. ئـەم هۆشـــمـەندییە تـەواو نادروســـتـە. هیـــچ یـەك لـەم كـەســـانـە نـە پـەیوەنـــدییان بـە بـــزووتنـەوەكـەوە هـەبـــوو، نـە كـــاراییـەكی بـەرچاوییـــان لـەســـەر پێگـەیینـــی نـــاوەكی بـــزووتنـەوەكـە دانـــاوە.

هەڵبەتە CGT، تەنیا لە سەندیکا شۆڕشگێڕەکان پێك نەهاتبوو، زیاتر لە نێوەی ئەندامانی ئاراستەیەکی ڕیفۆرمیستانەیان هەبوو و بە CGT وە پەیوەست بووبوون، چونکە تەنانەت ئەوانیش تێگەیشتبوون، کە پشتبەستنی یەکێتییە پێشەییەکان بە پارتە ڕامیارییەکان هۆی لاوازبوونی بزووتنەوەکەیە. بەڵام باڵی شۆڕشگێڕانەی، کە بە ورەترین و چالاکترین ئەندامانی کارگەری و هەروا ئامادەترین هێزە هزرییەکانی لە خۆ گرتبوو، مۆری تایبەتمەندییەکانی خۆی لە CGT دا و ئەوە ئەوان بوون، کە بۆچوونەکانی سەندیکالیزمی شۆڕشگێڕانەیان پێگەیاند. زۆرێك لەوان لە نێوان ئالمانیستەکان*ەوە سەریان هەڵدابوو، بەڵام ژمارەیەکی تەنانەت فرەتر، وەك فێرناند پلوتیە، سکرتێری زۆر هۆشمەندی فیدراسیۆنی ئاڵووێری (مبادلات) کارگەری، ئەمیل پوژە، ڕێکخەری ئۆرگانی فەرمی CGT ، ئیوتوت و زۆرێکیتر، پێش ئەوەش ئەنارکیست بوون. بەزۆری لە ژێر کارایی باڵی ڕادیکاڵی CGT دا بوو، کە بزوتنەوەی نوێ پیکهات و لە بەرجەستەبوونە ئارامەکانی (1906)دا، کە بنچینە و شێوازەکانی بزووتنەوەکەی جێگیر کردبوو، دەرکەوت.

بزووتنەوەی فەرەنسە کاردانەوەی بەرچاوی لەسەر کارگەرانی وڵاتانی لاتاین دانا و لە وڵاتانیتریشدا پەرەی سەند. قەیرانی ناوخۆیی، کە لەو سەردەمەدا نزیکەی هەموو پارتە سۆشیالیستەکانی ئەوروپای گرتبووەوە، تا ڕادەیەکی زۆر بووە هۆی بەهێزبوونی کارایی سەندیکلیزمی فەرەنسە لەسەر بزووتنەوەی کارگەری نێونەتەوەیی. ململانێی نێوان بەناو لادەرەکان و مارکسیستە توندڕەوەکان، زۆرێك لە کەسانی

ئەندێشـمەندی کیشـایە پـای ڕامـانـی پەیگیـرەوە. ئەوانـە بۆیـان دەرکەوت، کە بەشداری لـە سیاسەتبازی دەوڵەتە نەتەوەییەکاندا، تـاڵە مـوویەك بـزووتنـەوەکەی لـە سۆشـیالیزم نزیـك نـەکـردۆتەوە، بەڵکـو لـەبـری ئەوە لێـدانێکی تونـدی لـە بـاوەڕی کـارگەران بە پێداویستـی چـالاکی سۆشیالیستـانەی چارەنووسسـاز داوە و لـەوەش خراپتر، بە سەپاندنـی ئەم خۆشباوەڕییە وێرانگەرە بەسەر هۆشـی جەمـاوەردا، کە هەمیشـە ڕزگـاری لـە سـەرەوە دێـت (نـەك لـەنێـو خۆیانـەوە)، گشت دەستپێشخـەرییەکی جەماوەری لەنێو بردووە.

لەژێـــر کـــارایی ئەم هەلـــومەرجەدا بـــوو، سۆشـــیالیزم ڕۆڵـــی ئامانجـدارانە و فەرهەنگـــی خـــۆی، کە بڕیـــاربوو کـــارگەران بـــۆ هەڵوەشاندنەوەی سیستـەمی سەرمایەداری ئامادە بکات، لـەدەست دەدا و چیـتر نـەیـدەتوانی خـۆی لـە سـنووری دەسـتکردی دەوڵەتە نـەتەوەییەکـــان دەربازبکـــات. تێگەیشـــتنی ڕابـەرانـــی پـــارتە کـــارگەرییە هاوچەرخەکـــان لـە داخوازییەکـــانـی بـــزووتنـەوەکە، بەردەوام زیاتر و زیـاتر لـەگەڵ بەرژەوەنـدی دەوڵـەتەکانـدا ئامێتە دەبـــوو، تـــا گەیشـــتە ئەو ڕادەیەی، کە دواجـــار نـەدەکـــرا هیـــچ سـنوورێك لـەنێوانیانـــدا بکێشـــرێت. بەپێچەوانـەی ئـەوەی زۆرێـك وێنـای دەکەن، کە ئـەم ڕوخسار گۆڕینـە، بـە دژەخونی نێونـەتەوەیی ڕابـەران دانـــــانی، هەڵەیە. لە ڕاســـتیدا ئێمە لەگەڵ کشـــــانی بەرەبەرەیی بەرەو شێواز و ئەندێشـەکانی کـۆمەڵگە ڕووبەڕوویـن، کە بەپێـــی پێداویســـتی لەســـەر ئاراســـتەی هـــزری ڕابـەرانـــی جۆراوجۆری پارتە کارگەرییەکان لـە وڵاتـانی جۆراو جۆردا، کارایی دانـــا. ئەو پارتـــانەی ، کە ڕۆژگارێـــك ئامـــانجی خۆیـــان بە بەدەســـتەوەگرتنی دەســـەڵاتی ڕامیـاری بە ئاڵای سۆشـیـالیزمەوە

داناببوو، خۆیان لە لۆژیکی پۆلاییینی هەلومەرجدا گیریان خوارد و بە بەقوربانیکردنی کەم کەمەی باوەڕە سۆشیالیستییەکانی خۆیان لەبەرامبەر سیاسەتە نەتەوەییەکانی دەوڵەتدا ناچاربوون. دەسەڵاتی ڕامیاری کە دەیانویست بەدەستی بێنن، سۆشیالیزمەکەیانی تێکشکاند، تا ئەو ڕادەیەی کە شتێك بێجگە لەناوەکەیان نەمابووەوە.

* (Allemanists) لە شێوەکاری یەکێتیگەراییدا لە ئەنارکیستەکانەوە نزیك بوون (دژە پارلەمانتاریسم و لایەنگری مانگرتنی گشتی بوون).

رۆڵی یەکێتییە کارگەرییەکان : ڕوانگەی ئانارکۆسەندیکالیزم

ئەندێشەگەلێك بوونە هۆی گەشەی سەندیکالیزمی شۆڕشگێڕانە، یا بەوجۆرەی کە دواتر ناوهێنرا ئانارکۆسەندیکالیزم، لە فەرەنسە و وڵاتانیتر دەستەواژەی «سەندیکای کارگەران» سەرەتا هەر بەمانای ڕێکخراوەی بەرهەمهێنەران بۆ باشترکردنی دەستبەجێی هەلومەرجی ئابووری و کۆمەڵایەتییان بەکاردەبرا.

بەڵام سەرهەڵدانی سەندیکالیزمی شۆڕشگێڕانە مانای یەکەمی فراوانتر و قوڵترکردەوە. هەر بەوجۆرەی کە پارت، ڕێکخراوێکی یەکگرتووە بۆ چالاکی سیاسی لە سایەی بڕیارنامەکانی دەوڵەتی دیموکراتی هاوچەرخدا، هەوڵدەدا سیستەمێك کە لە ئارادایە بە شێوەیەك بپارێزێت یا ئاڵوگۆڕی دیاریکراوی تێدا بکات. لە ڕوانگەی یەکێتیگەراکانەوە، یەکێتییە پیشەیی(صنفی)ەکانیش ڕێکخراوەی یەکگرتووکردنی کارگەرانن، کە ئامانج لە پێکهاتنیان

پارێزگـــاریكردنه لـه بـەرهەمهێنەران لـه هـەمـــان كـــۆمـەڵگـەدا، ئامادەبوونیـــان بـــۆ سۆشـــیالیزم و ســـەرلـەنوێ ســـازدانـەوەی بـه كردەوەی ژیـانـی كـۆمـەڵایـەتی بـەو ئاراستـەیە. بەم پێیە، ئامـانجی دوو لایـەنـەیان هـەیە :
1- هێنانـەدی داخوازییه دەستبەجێكانـی كارگـەران بۆ دابینكـردن و پێشخستنی ستاندارتـەكانی ژیان.
2- ئاشناكردنـی كارگـەران بـه هونـەری بـەڕێوەبردنـی بـەرهـەمهێنـان و پرســی ئابـووری بـه شـێوەیەكی گشـتی و ئامادەكردنیـــان بـــۆ بـەدەســـــتەوەگرتنی دەزگـه كـــــۆمـەڵایـەتی و ئابووریـەكـــــان و پێكهێنانـەوەیان لـەسەر بنچینـەی شێوازە سۆشیالیستییەكان.

ئاناركۆسەندیكالیســـتەكان لـەســـەر ئـەو بـــاوەڕەن، كـه پـــارتـه سیاسییەكان توانای ئـەنجامدانی هیچیەك لـەم دوو كارەیـان نییه. بـەپێـــــی ڕوانگـەی وان، دەبێـــــت یـەكێـــتییه پیشـــــەییەكان ســـەرەنێزە(نــوكی ڕم)ی بــزووتنـەوەی كــارگـەری بــن، بـه چـالاكی ڕۆژانـه بـەهێزبن و گیانـی سۆشیالیستی پەرەپێبـدەن؛ لـەبـەر ئـەوەی چـــالاكی ئـەوان وەک بـەرهـەمهێنـەرانێـــك كه تـەواوی پێكهـــاتـەی كۆمەڵایـەتییـان ڕاگرتــووە و مـانـەوەی كـۆمـەڵگـه مسـۆگـەر دەكـات. كـــارگـەر تـەنیـــا وەك بـەرهـەمهێنـەر و دروســـتكـەری ســـامانـی كـۆمـەڵایـەتی، دەتـوانێت هێـزی خـۆی بناسـێت. وی لـه هـاوپشـتی ســـەندیكاییدا لـەگـەڵ هاوكارانیـــدا یـەكه گـەورەكـــانـی ســـوپای كـــارگـەری پێكــدێنن، گیـــانـی ئازادی مـەشـــخـەڵداری دەكـــا و بـه ئامـــانجی یـەكســـانـی كـۆمـەڵایـەتی دەیگێـــڕێتـەوە نێـــو ژیـــان. بـه تێڕوانینـــی ئاناركۆسەندیكالیســـتەكان، ســـەندیكای كـــارگـەری بـەبـەرهـەمـترین كـۆرپـەلـەی كـۆمـەڵگـەی داهـــاتوو و بـەشـێوەیەكی

گشــتی، فێــرگەی سۆشــیالیزمە. هەر پێکهــاتەیەکی نــوێی کــۆمەڵایەتی، ســەرەتا پەلوپــۆی خــۆی لە دەزگــە (ئۆرگــانیزم)ی پێشــیندا دروســتدەکات؛ بەبــێ ئامــادەکردنی زەمینە، وێنــاکردنی هیــچ ئاڵوگــۆڕێکی کــۆمەڵایەتی لەتوانــادا نییە. لە ڕوانگەی ئەوانەوە.

پەروەردەی سۆشیالیســتی، نەک بەمانــای بەشــداریکردن لە دەســەڵاتی سیاســی دەوڵەتــی نەتەوەکانــدا، بەڵکــو هەوڵێکە بــۆ شیکردنەوەی پەیوەنــدی خــۆیی بــابەتە کۆمەڵایەتییەکــان و پرسە هونەرییەکــانی کــار بــۆ کــارگەران، پەروەردەکردنــی توانــایی بەڕێوەبەرایەتییــان، بە ئامــانجی بەدەســتهێنانی ئامــادەیی بــۆ خــۆگرتن لە شــوێنی ڕاســتەقینەیان وەك ڕێکخەرانــی نــوێی پێکهــاتەی کــۆمەڵایەتی و دواجــار، هێنــانەدی بــاوەڕبەخۆبوون لەواندا بۆ ئەم کارە. بۆ ئەم شتە، هیچ پەیکەرەیەکی کۆمەڵایەتی کــاراتر لە ڕێکخســتنی خەبــاتی ئابــووری کــارگەری، نییە؛ ئەم ڕێکخستە ئاراستەیەکی دیــاریکراو بە چالاکییە کۆمەڵایەتییەکــان دەدات، بەرهەڵستی خــۆی لەســەر بنەمــای خەبــات بــۆ داخــوازییە دەســتبەجێ و پێویســتەکانی ژیــان و بەرگــری لە مــافە ســەرەتاییەکانی مرۆــڤ ڕێکــدەخات. بەڵام لەم نێــوەدا، چەمکــی مــۆڕاڵی پێویســت بــۆ هەرجــۆرە ئاڵوگــۆڕێکی کــۆمەڵایەتیش پێکــدەهێنێت: وابەســتەیی چــارەنووس بەگشــتەوە و بەرپرســێتی مۆراڵی لە هەموو کارەکاندا.

ئانارکۆسەندیکالیســـتەکان، لەبەر ئاراســـتەگەری کـــاری ڕاهێنەرانەیــان بەرەو بەدیهێنــانی ئەندێشــە و کــاری ســەربەخۆ، نەیــاری سەرســەختی ئاراستە ناوەنــدگەرا(مرکزگــرا)کــانن، کە لە

زۆـــــربەی پـــــارتە کارگەرییەکــــانی ئەورۆکەدا دەبینرێـــــن. ناوەنــدگەرایی، بەرنــامەڕێژی دەسـتکردانە کە لەسـەرەوەڕا بـۆ خوارەوە جێبەجێدەکرێت و پرسەکانی بڕیاردان بە کەمایەتیەکی کەم دەسپێرن، باوەڕی تاکەکان لەنێو دەبات و داهێنانی کەسییان بە پرنسـیپ (انضـباط) و بۆرۆکراسـی بێچەنـدوچوون دەکـوژێت؛ هەردەم ئەنجـامەکەی پێکهـاتەی فەرمـی و نەزۆك دەبێـت. بـۆ دەوڵەت، ناوەندگەرایی شێوە ڕێکخستنێکی گونجاوە. لەبەر ئەوەی بـۆ پاراسـتینی هاوسـەنگی سیاسـی و کـۆمەڵایەتی، خوازیـاری فرەتریـــن ڕادەی یەکجـــۆری ژیـــانی کـــۆمەڵایەتییە. بەڵام لە بـــزووتنەوەی کـــارگەری و کـــۆمەڵایەتی‌دا، کە بنـــاخەی بـــوونی وابەسـتەی کـاری دەسـتبەجێ لە کـاتی گونجـاو و ئەندێشـــەی ســـــەربەخۆی لایەنگرانییەتـــــی، ناوەنـــــدگەرایی بەڵایەکە، کە دەسەڵات بڕیـاردانی لاوازدەکـات و بە شێوەیەکی سیستەمی هەر وروژان (بزاوت)ێکی سەربەخۆ تێیدا سەرکوت دەکات.

ڕێکخسـتنی ئانارکۆسەندیکالیسـتی بەپێـی بنچینەی فیـدرالیزم، لەسـەر بنـاخەی یەکێـتی ئازادانە، لە خـوارەوەڕا بـۆ سـەرەوە ئەنجـام دەدرێـت، مـافی بڕیـاردانی هەر یەکێـتییەك لەمەڕ هەر شــتێك خــۆی بەبــانتر لە هەر شــتێکی‌تر دادەنێــت و تەنیــا پێکهـاتەیەک کە بە فەرمـی دەیناسـێت، پەیوەنـدییەکە لەسـەر بناخەی خواستە هاوبەشەکان و پێکهاتنی هەردوولا. بەپێی ئەمە، ئەم ڕێکخستە بەم جۆرە سەرهەڵدەدا: کارگەرانی هەر بەشـێك لە یەکێــتییە پیشـــەییەکانی پەیوەســـت بە خۆیانـــدا کـــۆ دەبنەوە. یەکێتییەکـانی هەر شارێك یا نـاوچەیەکی دێهـاتی لە نووسینگە کارگەرییەکانـدا کە ناوەنـدی ڕاگەیانـدن و پەروەردەی مەحەلـی

بەڕێوەدەبەن، کۆدەبنەوە، کارگەران وەک بەرهەمهێنەر پێکەوە پەیوەندی دەگرن تاوەکو بەر بە پەرەسەندنی هەرجۆرە دەستەگەرییەکی کورتەبیرانە بگیرێت. گشت یانە کارگەرییەکان بە لەبەرچاوگرتنی ناوچەیان دەستەبەندی دەکرێن و (فیدراسیۆنی گەلی) یانەکارگەرییەکان پێکدێنن، کە پەیوەندی پتەوی نێوان ڕێکخستنە ناوچەییە جۆراوجۆرەکان دەپارێزێت، هێزی بەرهەمهێنەرانەی ئەندامانی ڕێکخراوە جۆراوجۆرەکان، بە شێوەیەکی ئازادانە و لەخۆوەڕا (داوطلبانە)، ڕێکدەخرێن، هەر بڕیاردانێکی پێویست بۆ پرسی پەروەردە و پارێزگاری لە گروپە مەحەلییەکان لەڕێگەی ڕاوێژی گشتی و پێشنیارەوە جێبەجێ دەکرێت.

سەرەرای ئەوەی، هەر یەکێتییەکی پێشەیی، بە شێوەیەکی فیدراسیۆنانە لەگەڵ گشت ڕێکخراوەکانی ئەو پیشە تایبەتە و کومەڵیك لێیان بە نۆرەی خۆی لەگەڵ گشت پێشە پەیوەندیدارەکان، یەکدەگرن و بەمجۆرە یەکێتییە پێشەسازی و کشتوکاڵییە گشتییەکانیش پێکدێن. دابینکردنی پێداویستییەکانی خەباتی ڕۆژانەی نێوان کارگەر و سەرمایەدار، کۆکردنەوەی گشت هێزەکانی بزووتنەوەکە بۆ کارێکی تایبەت، کاتێك کە پێویستی بێتە پێشەوە، کاری ئەم یەکێتییانەیە. بەپێی ئەمە فیدراسیۆنی یانەکارگەرییەکان و فیدراسیۆنی یەکێتییە پیشەییەکان، دوو جەمسەری چالاکی سەندیکای کارگەرانن.

وەها ڕێکخراوەیەك نەک تەنیا هەلی هەرجۆرە خەباتێك بۆ باشترکردنی ڕێڕەوی ڕۆژانە بۆ کارگەران دەرەخسێنیت، بەڵکو

هەروەها پێشەکی ڕێکخستنی کۆمەڵایەتیشیان، بەدەستی خۆیان و بەبێ خۆتێهەڵقورتاندنی دەرەکی، فێردەکات. ئانارکۆسەندیکالیستەکان گەیشتوونەتە ئەو بڕوایەی کە ئابووری سۆشیالیستی ناتوانێت بە سەروەری و فەرمانی حکومەت بیتەدی، بەڵکو تەنیا بە هاوکاری لەخۆوەڕا (خۆبەخشانە- داوطلبانە)ی کارگەران، شارەزایان و وەرزێڕان و بەڕێوەبەرایەتی خودی خۆیان بەسەر کاروباری بەرهەمهێنان و دابەشکردندایە، دەستەبەری دەکات. لە وەها بارودۆخێکدا، یانەکارگەرییەکان بەڕیوەبەرایەتی سەرمایەیەك کە هەیە لەهەر کۆمەڵگەیەکدا بەدەستەوە دەگرن، پێداویستییەکانی دانیشتوانی هەر ناوچەیەك دەستنیشان ددکەن و خەرجی مەحەلییان دەدەن. دیاریکردنی پێداویستییە گشتییەکانی وڵات و ڕێکخستنی کاری بەرهەمهێنان بە سەرنجدان لێی، لە ڕێگەی بەرپرسانی فیدراسیۆنی یانەکارگەرییەکانەوە لە توانادا دەبێت. لەلایەکیترەوە، کاری یەکێتییە پیشەسازی و کشتوکاڵییەکان، بەڕێوەبەرایەتی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان، بارکردن و گواستنەوە و دابینکردنی پێداویستییەکانی گروپە جۆراوجۆرەکانی بەرهەمهێنان دەبێت.
بەکورتی :

1- ڕێکخستنی گشت بەرهەمهێنانی وڵات لەلایەن فیدراسیۆنی یەکێتییە پیشەسازییەکان و ئاراستەدانی کار لەلایەن سۆڤیەتە کارگەرییەکانی هەڵبژێردراوی خودی کارگەران.

2- ڕێکخستنی هاوکاری کۆمەڵایەتی لەلایەن فیدراسیۆنی یانەکارگەرییەکانەوە.

سەرەرای ئەمە، لەم بوارەدا ئەزموونەکان باشترین ڕێنوێنییان خستۆتە ڕوو. ئەزموونەکان نیشانیانداوە، کە زۆرێك لە

گرفتەکانی سەرلەنوێ چێکردنەوەی (بازسازی) سۆشیالیستی کۆمەڵگە، ناتوانرێت بەدەستی هیچ حکومەتێك چارەسەر بکرێت، تەنانەت ئەگەر ئەم حکومەتە دیکتاتۆری ئەفسوناوی پرۆلیتاریاش بێت. لە ڕوسیە، دیکتاتۆری بۆلشەڤیکەکان بۆ ماوەی نزیکەی دوو ساڵ، لەبەرامبەر گرفتە ئابوورییەکاندا دۆشدامابوو و لە هەوڵی ئەوەدا بوو لاوازییەکانی خۆی لە پشت شەپۆلێك لە فەرمان و بڕیاردا کە بەزۆری لە فەرمانگەی جۆراوجۆرەوە سەریان دەردێنا، بشارێتەوە. ئەگەر بە فەرمان دەرکردن دونیا ئازاد ببووایە، پێشوەختی ئەمە گشت گرفتەکانی ڕوسیە چارەسەر دەبوون. بۆلشەڤیزم، بەدەسەڵاتخوازی شەیدایانە(حریصانە)ی، بە توندوتیژی بەنرخترین بنچێنەکانی سیستەمی سۆشیالیستی، بە تابووکردنی کۆبوونەوە ئازادەکان، دەوڵەتیکردنی یەکێتییە پێشەییەکان و بێبەشکردنی سۆڤیەتەکان لە خۆموختاری (خۆبڕیاردان) لەنێوبرد و ڕێگەی نەك بۆ سۆشیالیزم ، بەڵکو بۆ دواکەوتوو(بدوی)ترین شێوەی سەرمایەداری دەوڵەتی و دیوانسالاری خۆشکرد، کە بووە هۆی گەڕانەوە بۆ فەرمانڕەوای بێچەندوچوون، کە سالانێك بەر لەوە لە زۆربەی ولاتاندا بە شۆڕشی بۆرژوازی لەنێو برابوو. کرۆپۆتکین، لە پەیامێکدا بۆ کارگەرانی ولاتانی ئەوروپای ڕۆژئاوایی، ڕاستی وتبوو: «ڕوسیە بۆی خستینەڕوو، کە چۆن ناتوارێت سۆشیالیزم جێگیر بکرێت. هەڵبەتە خەڵکی، لەبەر نەفرەتیان لە ڕژیمی پێشین، هیچ بەرهەڵستییەکی چالاکانە لە بەرامبەر کردەوەکانی حکومەتی نوێدا نیشان نادەن. بیرۆکەی پێکهێنانی سۆڤیەتە کارگەرییەکان بۆ بەڕێوەبردنی کاروباری سیاسی و ئابووری ولات، بۆ خۆی، فرە گرنگ و پێویستە... بەلام کاتێك کە ولاتێك لەلایەن دیکتاتۆری

پاتەوە بەڕێوە ببرێت، سۆڤیەتە کارگەری و وەرزێڕییەکان، خۆبەخۆ گرنگی خۆیان لەدەست دەدەن و تووشی هەمان شەرمەزاری دەبن، کە نوێنەرانی هەرێمەکان لە سەردەمی پاشایەتی بێچەندوچووندا بەسەریان هات».

خەبات لە ئاڵمانیا و ئیسپانیا

لە ئاڵمانیا، کە باڵە میانڕەوە سۆشیالیستەکان بەهێز بوون، سۆشیالیزم لە ماوەی سالانێکی دوورودرێژ فریوخواردنی بە چالاکی ڕۆژانەی پارلەمانی وەها جێکەوتە بووبوو، کە چیتر نەیدەتوانی هیچ جۆرە دەستپێشخەرییەك نیشان بدات. تەنانەت ڕۆژنامەیەکی بۆرژوازی وەك فرانکفۆرتەر تسایتونگ (Frankfurter Zeitung) خۆی بە ناچار دەبینێ دان بەوەدا بنێ، کە «مێژووی گەلانی ئەوروپا، پێشتر هیچکات شۆڕشێکی وەها هەژار لە بۆچوونی داهێنەرانە و لاواز لە وزەی شۆڕشگێڕانەی بەرهەم نەهێناوە». لەگەڵ ئەوەی کە پارتێك بە ژمارەیەکی فرەتر ئەندام لە هەر پارتێکی وەك خۆی لە دونیادا، کە ساڵانێك بەهێزترین ڕێکخراوی سیاسی ئاڵمان بوو، وەها ئاسان و بێ هیچ بەرگرییەك مەیدانی بۆ هیتلەر و دارودەستەکەی چۆڵکرد، نیشانەیەکی فرە ئاشکرای لاوازی و بێتوانایی ئەم پارتەیە.

بەراوردی بارودۆخی ئاڵمانیای ئەو سەردەمە لەگەڵ هەلومەرجی یەکێتییە پیشەییە ئاناکۆسەندیکالیستەکان لە ئەسپانیا و بەتایبەت فرە جەماوەرییان لە کاتالۆنیا، جیاوازی نێوان بزووتنەوە کارگەرییەکانی ئەم دوو وڵاتە بەباشی دەخاتەڕوو. کاتێك کە لە جونی 1936دا، پیلانی فەرماندە فاشیستەکانی سوپا جێبەجێکرا، تەنیا بەرهەڵستی قارەمانانەی فیدراسیۆنی میلی کارگەران (CNT) و فیدراسیۆنی ئەنارکیستەکانی ئیریا (FAI) بوو، کە ئاژاوەی فاشیستەکانی لە کاتالۆنیادا تەنیا لەماوەی چەند ڕۆژدا کپکردەوە، بەشێکی فرە گرنگی لە

ئەسـپانیای لە چنگــی دوژمــن ڕزگــارکرد و پیلانگێڕانــی تەواو سەرسام کرد، بە پوچەڵکردنەوەی نەخشەی یەکەمییان لە گرتنی بەرشەلۆنە دا. پاش ئەمە، کارگەران نەیاندەتوانی لە نیوەی ڕێدا بووەستن، ئیتر سۆشیالیزەکردنی زەوییەکان (بەهەرەوەزیکردنی کێڵگەکان) و بەڕێوەبەرایەتی کارخانەکانیان لەلایەن سەندیکا کارگەرییەکان و وەرزێرانەوە، جێبەجێکرد. ئەم بزووتنەوە، کە بڕیاری دەستپێشخەرانەی ئەندامانی فیدراسیۆنی میلی کارگەران (CNT) و فیدراسیۆنی ئەنارکیستەکانی ئیریا (FAI) بوو، بە هێزێکی بەر پێنەگیراوەوە خرایەگەر، ئاراگۆن، لیوان و هەندێ ناوچەیتری وڵاتی گرتەوە و ژمارەیەکی زۆری لە یەکێتییەکانی پارتی سۆشیالیست (UGT) یەکێتی گشتی کارگەرانی لەگەڵ خۆی ڕاکێشکرد. ئەم ڕووداوە نیشانی دا، کە کارگەرانی ئانارکۆسەندیکالیستی ئەسپانیا، نەك تەنیا دەزانن چۆن بچنەپای شەڕ، بەڵکو لێواولێویشن لە بۆچوونی بنیاتنەرانەی پێویست بۆ زاڵبوون بەسەر قەیرانە واقیعیەکاندا. ئەوە لێهاتوویی سۆشیالیزمی ئازادیخوازانە بوو لە ئەسپانیا، کە لە دەمی ئینتەرناسیونالی یەکەمەوە، کارگەرانی بە وەها گیانێکەوە پەروەردە کردبوو، کە ئازادی لە هەر شتێکی کە بەنرختر بگرن و سەربەخۆیی هزری بە بنچینەی بوونی بزووتنەوەی خۆیان بزانن. ئەوە بێتوانایی و شەرمەزاری کارگەرانی ڕێکخراو لە وڵاتانی دیکە بوو، کە ملیان بە سیاسەتی دوورەپەرێزانەی حکومەتەکانیان دا؛ هەر ئەمەش کە بووە هۆی شکستی کارگەران و وەرزێرانی ئەسپانیا پاش دوو ساڵەونیو لە خەباتێکی قارەمانانە و کەم وێنە.

یەکێــك لە پاگەنــدە باوەکــانی دژ بە ئەنارکۆســەندیکالیزم و پەیڕوانــی ئەوەیە، کە ئەوان هیــچ هۆگرییەکیــان بــو بنیاتنــانی ڕامیارییــانەی وڵاتەکانیــان نییە و هەروا لە خەبــاتی ڕۆــژانەی ڕامیاریــدا بەشــداری نــاکەن. ئەم پاگەنــدەیە نادروســتە، یــا لە نائاگــاییەوە، یــا لەچەواشــەکردنی ئەنقەســتانەی ڕاســتییەکانەوە ســــەرچاوە دەگرێــت. ئەوەی کە بنچینە و تــاکتیکی یەکێــتییە شۆرشگێڕەکان لە پارتە هــاوچەرخە کارگەرییەکــان جیادەکــاتەوە، خەبــاتی ڕامیــاری نییە، کە خواســت و شــێوەیەکی خەبــاتییەتی. ئەنارکۆسەندیکالیســتەکان هەر ئەو شــێوازانەی کە لەبەرامبەر بەهرەکێشــی ئابووریــدا هەیــانە، بــۆ خەبــات دژ بە ڕێگــرە ڕامیارییەکــانیش بەکاریــان دەهێنــن. ئەوان بەو ئەنجــامە گەیشتوون، کە هەر سیستەمێکی بەهرەکێشی، دەزگەی پارێزەری ڕامیــاری خــۆی، دەوڵەتــی هەیە و پێیــانوایە بە لەنێــوبردنی بەهرەکێســی، دەبێــت دەوڵەتیــش شــوێنی خــۆی بــدات بە بەڕێــوەبەرایەتی ئازادانە و هەڵــبژێردراوی پرســە گشــتییەکان، لەســەر بنچینەی هــاوڕایی گشــتی، چیــتر بە هیــچ شــێوەیەك چاوپۆشی لەم ڕاست نــاکەن، کە هەوڵە ڕێکخــراوە کارگەرییەکــان، دەبێــت لەبەرامبەر هەر هەنگــاوێکی ڕێگــرانەی ڕامیاریشــدا بەرهەڵســتی بکەن و تێکۆشــن لە هەر شــوێنێك کە گونجــاوبێ، ئازادییە کــۆمەڵایەتی و کەســییەکان پەرە پێبــدەن. لەوانەیە خەباتی قارەمانانەی CNT لە ئەسپانیا لەدژی فاشیزم، باشترین بەڵگە بــۆ نــابەجێ بــوونی پاگەنــدەی هەڵنەســوڕاوی ڕامیــاری ئەنارکۆسەندیکالیستەکان بێت.

بەڵام لە ڕوانگەی ئەنارکۆسەندیکالیستەکانەوە، مەیدانی خەباتی ڕامیاری، نەك لە دەزگەکانی یاساداندا بەڵکو لەنێو جەماوەردایە. مافی ڕامیاری لە پارلەمانەوە سەرچاوە ناگرێت؛ بەڵکو واوەتر لەوەی کوڕ و کۆمەڵێك داهێنەری ئەم مافە بن، لە دەرەوە ناچار بە ملدان پییان دەکرێن، بەڵکو لەبەر پیشوازی لێکردن و ڕێسا بوونیان لەنێو جەماوەردایە و لەبەر ئەوەی کە هەر هەوڵێك بۆ بەرتەسککردنەوەیان لەگەڵ بەرهەڵستی فراوانی گشتیدا ڕووبەڕوو دەبێتەوە. لە کاتێکدا ئەگەر بارودۆخ ئاوا نەبێت، هیچ زۆرینەیەکی پارلەمانی و هیچ هەوڵێکی ئەفلاتونی بۆ یاسادانان، کەمترین سوودی نابیت. تەنیا کەسێك ڕێزی کەسانیتر بەرزکاتەوە، کە بزانێت چۆن وەك مرۆڤێك لە کەسایەتی خۆی بەرگری دەکات. ئەم بنچینە تەنیا لەمەڕ ژیانی کەسییەوە نییە؛ لەمەڕ ژیانی ڕامیارییەوەش هەمیشە ئەمە ڕاست بووە.

خەڵك ئازادی و مافێکی ڕامیاری کە هەیانە لە پای نیازچاکی حکومەتەکانیانی نازانن، بەڵکو بە هێزی خۆیان بەدەستیان هێناون. حکومەتەکان هەرچیەکیان لەدەست هاتبێ ئەنجامیان داوە، تاوەکو بەر بە دەستڕاگەیشتنی خەڵك بەم مافانە بگرن، یا بە هەندێك ئاڵوگۆڕی ڕوخسارەکی فریویان بدەن. بزووتنەوە گەورە جەماوەرییەکان و شۆڕشەکان بۆ سەندنی ئەم مافانە لە چینە سەروەرەکان، کە هیچکات دڵخوازانە ملیان پێنادەن، پێویست بوون.

سەراپای مێژووی سێ سەد ساڵەی دوایی سەلمێنەری ئەم شتەیە.

گرنگ، بڕیاردانی حکومەتەکان نییە بۆ پەسەندکردنی ئەم مافانەی خەڵك، بەڵکو چۆنیەتی سەپاندنییەتی بەسەریاندا. ئەگەر کەسێك پشتبەستنی قسە گوماناوییەکانی لینین وەربگرێ و ئازادی بەتەواوی بە بەرتەری (امتیاز) بۆرژوازیانە بزانێت، بەدڵنیاییەوە چیتر لە ڕوانگەیەوە ئازادی ڕامیاری بۆ کارگەران بێکەڵك دەبێت. بەڵام لەو بارەدا، سەراپای خەباتی ڕابوردوو، هەموو شۆڕشەکان و ڕاپەڕینەکان کە ئەم مافەیان بۆ دەستەبەر کردووین، ئەوانەش بێکەڵك و بێنرخ دەبن. ئەگەر بەو ڕادە بێئاوەزی (بێ عەقلی) بکەین، تەنانەت ڕوخانی «تزاریزم»یش بەو ڕادە پێویست نەبوو، تەنانەت سانسورگەری نیکۆلای دووەمیش بەهیچ شێوەیەك لەگەڵ بەرتەری بۆرژوازیانە ناوهێنانی ئازادی ناکۆك نەبوو.

ئەگەر ئەنارکۆسەندیکالیزم سەرەڕای هەموو ئەمانە لەگەڵ بەشداریکردن لە پارلەمانە نەتەوەییەکانی ئەوڕۆکە ناکۆکە، لەبەر هاوڕانەبوونی لەگەڵ خەباتی ڕامیاری بە شێوەیەکی گشتی نییە، بەڵکو لەبەر ئەوەیە، کە پەیڕەوانی پێیانوایە ئەم شێوە چالاکییە لاوازترین و کەمکاراترین شێوەی خەباتی ڕامیاری کارگەرییە. چالاکی پارلەمانی، بۆ چینەکانی سەرەوە، بەتەواوی ئامرازێکی گونجاوە بۆ کپکردنەوەی ئەو ڕووبەڕووبوونەوانەی کە لە ڕووداندان، چونکە ئەوان هەموویان بەقەد یەك ئارەزوومەندی پاراستنی سیستەمێکی ئابووری و کۆمەڵایەتین کە هەیە. کاتێك کە بەرژەوەندی هاوبەش لە ئارادابێ، پێکهاتنی دوولایەنە و چەند لایەنە لە تواناداهەیە و لەلایەن گشت پارتەکانەوە سوودی لێوەردەگیرێت. بەڵام بارودۆخی کارگەران فرە جیاوازە. لە

ڕوانگەی ئەوانەوە، سیستەمێکی ئابووری کە هەیە سەرچاوەی بەهرەکێشی و کۆیلەتی ڕامیاری و کۆمەڵایەتیانە. تەنانەت ئازادانەترین ڕاپرسیش ناتوانێت ئەم جیاوازییە لەڕادەبەدەرەی نێوان چینەکانی خوارەوە و سەرەوەی کۆمەڵگە لەنێوبەرێت و تەنیا کارکردی دانی مۆری ڕەوایەتی جەماوەرییە لەم سیستەمەی بەهرەکێشی.

ڕاستییەکەی ئەوەیە، کە تەنانەت پارتە سۆشیالیستەکانیش، هەرکات ویستبێتیان ڕیفۆرمی یەکلاکەرەوە لە مەیدانی ڕامیاریدا جێبەجێ بکەن، نەیان توانیوە لەبەر بەرژەوەندی چالاکییە پارلەمانیەکانیان بەرەوپێشیان بەرن، بەڵکو ناچاربوون پشت بەهێزی خەباتی ئابووری کارگەران ببەستن. مانگرتنە گشتییە ڕامیارییەکانی بەلژیکا و سوئێد بۆ بەدەستهێنانی مافی دانگدانی گشتی، گەواهیدەری ئەم بنچینەیەن. هەروەها لە ڕوسیەش، لە ساڵی 1905دا، ئەوە مانگرتنی گەورە بوو، کە تزاری ناچار بە ئیمزای یاسای بنەڕەتی تازە کرد. تێگەیشتن لەم بابەتەیە، کە پاڵ بە ئەنارکۆسەندیکالیستەکانەوە دەنێت، پەروەردەکردنی سۆشیالیستانەی جەماوەر و بەکاربردنی توانای ئابووری و کۆمەڵایەتییان لەناوەندی چالاکییەکانی خۆیاندا دانێن. شێوازی ئەوان کاری ڕاستەوخۆیە لە مەیدانەکانی خەباتی ڕامیاری و ئابووریدا. مەبەستمان لە کاری ڕاستەوخۆ، هەر شێوازێکی دەستبەجێی خەباتی کارگەرانە لە دژی شێوە جیاوازەکانی چەوسانەوەی ئابووری و ڕامیاری. لەنێوان ئەو شێوازانەدا، دەتوانرێت پەنجە بۆ هەموو جۆرەکانی مانگرتن، لە مانگرتنی سادەوە بۆ کرێ بگرە تا دەگاتە مانگرتنە سەرتاسەرییەکان،

بەشدارینەکردن(بایکۆت)ی ڕێکخراو و زۆرێك لە ئامرازەکانی‌تر، کە کارگەران وەك بەرهەمهێنەر دەستیان پێیان ڕادەگات، ڕاکیشرێت.

یەکێك لە کاراترین شێوەکانی کاری ڕاستەوخۆ، مانگرتنی کۆمەڵایەتییە، کە تاوەکو هەنووکە فرەتر لە ئەسپانیا و تارادەیەك لە فەرەنسە بەکاربراوە و گەشەی بەرچاوی بەرپرسیارێتی کارگەران بەرامبەر بە کۆمەڵگە وەك یەك گشت نیشاندەدات. ئەم مانگرتنە، پێش ئەوەی بەلای داخوازییە دەستبەجێکانی کارگەراندا بشکێت، پارێزگاری لە کۆمەڵگە لەدژی زیادەڕەوییە مەترسیدارەکانی سیستەمەکەی لەبەرچاو گرتووە. مانگرتنی کۆمەڵایەتی لەپێناو پەروەردەکردنی کارگەرانە بە لێپرساوەتی بەرامبەر کۆمەڵگە. یەکێك لە ئامانجە سەرەکییەکانی مانگرتنە کۆمەڵایەتییەکان، پارێزگاریکردنە لە مافی بەکارهێنەران(مصرف کنندگان)، کە بە نۆرەی خۆی، کارگەران زۆرینەیان پێکدەهێنن. لە هەلومەرجی هەنووکەییدا، ڕۆژانە کارگەران بە هەزاران شێوازی جۆراوجۆر سوکایەتییان پێدەکرێت و تەنیا ئامانجی ئەم سوکایەتییانە، زیانگەیاندنە بە کۆمەڵگە لە بەرژەوەندی خاوەنکارەکان.

کارگەران لە پرسی بەرهەمهێناندا ناچارن سوود لە ئامرازگەلی نەگونجاو و تەنانەت هەنێکجار مەترسیدار وەرگرن، لەماڵی پەست و نەشیاودا بژین، بە خواردنی نە گونجاو و خراپ ڕازی بن و مل بە ئەنجامدانی زۆر کار بدەن، کە بە ئامانجی فێڵکردن لە بەکارهێنەر (مصرف کننده) ئەنجام دەدرێن. هەر پێشکەوتنێك

لەم بوارەدا، هاوکات هەم ڕێوشوێنی کارگەران لە کۆمەڵگەدا باشتر دەکات، هەم لە ئاستێکی فراوانتردا، هوشیارییان پێدەبەخشێت.

بەهێزترین جۆری کاری ڕاستەوخۆی کارگەران، مانگرتنی گشتییە، کە بە ڕاگرتنی کار لە هەریەك لە بەشەکانی بەرهەمهێناندا ئەنجامدەدرێت. ئەمە بەهێزترین چەکێکە، کە کارگەران شکی دەبەن و کاراترین شێوەی دەربڕینی دەسەڵاتی ئەوانە وەك هۆکارێکی بەرەوپێشبەری کۆمەڵگە. هەڵبەتە ئەوە ڕوونە، کە مانگرتنی گشتی شتێك نییە کە دڵخوازانە بتوانی بۆ هەر شتێك بەکاری بهێنیت. دەبێت کۆمەلگە بە رادەیەك لە توانای مۆراڵی و هوشیاری پێویست گەیشتبێت و پرسەکە گرنگییەکی تەواوی هەبێت، تاوەکو مانگرتنی گشتی بتوانێت وەك داخوازی گشتی خەڵك پێشنیار بکرێت. یەکێك لە گاڵتەجارترین شتەکان، کە دەیدەنە پاڵ یەکێتیگەرانی شۆڕشگێڕ، ئەم بیرکردنەوەیە، کە تەنیا کارایی ڕاگەیاندنی مانگرتنی گشتی، کاتێکە، کە خوازیاری بەدەستهێنانی سۆشیالیزم لە چەند ڕۆژدا بین؛ هەڵبەتە ئەمە تەنیا دروستکراوی هۆشی گاڵتەکەرانەی نەیارە نەزانەکانی یەکیتیگەراییە. مانگرتنی گشتی دەتوانێت ئامانجی جۆراوجۆری هەبیت. دەتوانیت دواهەمین قۆناخی مانگرتنێکی ئاسایی بێت، بۆ نموونە، لە بەرشەلۆنە، ساڵی 1902 و لە بیبائۆ ساڵی 1903، مانگرتنی بۆ یارمەتی بە کارگەرانی کانەکان (معدنچیان)، ئەو توانایەی بەوان بەخشی، کە لە مووچەیەکی باشتر بەهرەمەند بن و خاوەنکارەکانیان ناچار بە دابینکردنی توانایی تەندرستی لە کانەکاندا بکەن. مانگرتنی گشتی، هەروا، دەتوانێت ئامرازێك

بێت بۆ کارگەرانی ڕێکخراو بۆ ئەوەی هەندێك لە داخوازییە گشتییەکان پێشنیار بکەن، هەروا بۆ نموونە، هەوڵێك کە لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئامریکا لە ساڵی 1886دا، بۆ ناچارکردنی خاوەنکارەکان بە ڕازیبوونیان بە لانی زۆری هەشت کاتژمێر (واتە لە 8 کاتژمێر تێنەپەڕێ) کار لە پیشەگەلی سەخت دا، ڕوویدا، بووە هۆی پێشنیارکردنی گشتی ئەم خواستە. مانگرتنی گەورەی سەرتاسەری کارگەران لە ساڵی 1926دا لە ئەنجامی هەوڵی هەمەلایەنەی خاوەنکارەکان بوو، بۆ هێنانە خوارەوەی ئاستی ژیانی کارگەران لە ڕێگەی کەمکردنەوەی هەقدەستەکانەوە.

بەڵام مانگرتنی گشتی دەتوانێت، ئامانجی ڕامیاریشی هەبێت. بۆ نموونە، خەباتی کارگەرانی ئەسپانی لە ساڵی 1904دا بۆ ئازادی زیندانیانی ڕامیاری، یا مانگرتنی گشتی لە کاتالۆنیا لە جولای 1909دا بۆ ناچارکردنی دەوڵەت بە کۆتاییهێنان بە شەڕی تاوانبارانەی لە مەراکیش. هەروا مانگرتنی گشتی کارگەران ئاڵمانێش لە ساڵی 1920دا، کە پاش پیلانی کاپ ڕوویدا و کۆتایی بە دەوڵەتی کودەتاچیانی سەربازی هێنا، لەم جۆرە بوو. لە وەها بارودۆخگەلێکی قەیراناویدا، مانگرتنی گشتی جێی خەباتی ڕامیاری ئاسایی ڕابوردوو دەگرێتەوە. مانگرتنی گشتی، بۆ کارگەران، بەرهەمی لۆژیکیانەی سیستەمی پیشەسازی تازەیە، کە ئەوان ئەورۆکە دەبنە قوربانی وی، بەڵام هاوکاتیش وەك بەهێزترین چەکی خەبات بۆ ئازادی کۆمەڵایەتی لەبەردەستیاندایە، بۆ ئەم مەبەستە، تەنیا پێویستە هێزی خۆ و شێوەی گونجاوی سوودوەرگرتن لێی، فێربن.

پـــاش جەنگـــی جیهـــانی یەکەم، دانیشـــتوانی ئۆروپـــا لەتەك بارودۆخێکی تازە ڕووبەڕوو بوون. میرییەکانی پێشووتری ئۆروپای ناوەندی ڕوخابوون. ڕوسیە لە دەمی شۆڕشێکدا بوو، کە هیـچ کەس نەیدەزانی سـەرەنجامەکەی چـی دەبێت. شۆڕشـی ڕوسـیە کـارایی لەسەر هەموو کرێکارانی وڵاتانی تر دانابوو. ئەوان پێیان وابوو، کە ئۆروپا لە بارودۆخێکی شۆڕشگێڕانەدایە و ئەگەر نەتوانن ئەو شۆڕشـە بە سـەرەنجامێکی یەکلاییکەرەوە بگەیێنن، بۆ ساڵانێکی دوورودرێژ هیوابڕاو دەبن. لەبەر ئەوە ئەوان بەزۆری هیوایان بە شۆڕشی ڕوسیەوە گرێدابوو و بە دەستپێکردنی سەردەمێکی نوێی مێژوویی ئەوروپایان دەزانی. ساڵی 1919 پارتی بۆلشەڤیك، کە لە ڕوســـیە دەســـەڵاتی گرتبـــووە دەســـت، بـــۆ پێکهێنـــانی نێونەتەوەیەکی نوێ، هەموو ڕێکخراوە کرێکارییە شۆڕشگێڕەکانی جیهانی بۆ بەشداریکردن لە کۆنگرەیەکدا لە مۆسکۆ بانگەواز کرد. ئەو کات تەنیا لە چەند وڵاتێکدا پارتی کۆمونیست هەبوو، بەڵام ڕێکخـــراوە یەکێتیگەراکـــان لە وڵاتـــانی ئیســـپانیا، پورتوگـــال، فەرەنسە، ئیتالیا، هۆڵەند، سوید، ئاڵمان، بریتانیا و وڵاتانی باکوور و باشووری ئەمەریکا هەبوون و لە هەندێکیاندا زۆر کارا بوون. لەبەر ئەوە یەکێك لە گرنگترین بەرنامەکانی لێنین و هامڕاکـــانی، گـــۆڕینی ئەو ڕێکخـــراوانە بـــوو، بە ئاراســـتەی بەرژەوەندی خۆیان. بەم جۆرە بوو کە نزیکەی هەموو ئەنارکۆ-سەندیکالیستەکانی ئۆروپـا لە هـاوینی 1920دا بـۆ یەکەمیـن کۆنگرەی دامەزرێنەری نێونەتەوەیی سێیەم میوانی کران.

بەڵام شتێك کە نێردراوانی یەکێتیگەرا شۆڕشگێڕەکان لە ڕوسیە دیتیان، شتێك نەبوو، کە هاوکاری لەتەك کۆمونیستەکان لواو یا تەنانەت خوازراو وێنا بکرێت. دیکتاتۆری پڕۆلیتاریا ئەو کاتیش ناوڕۆکی ڕاستەقینەی خۆی نیشان دەدا. زیندانەکان پڕ بوون لە سۆشیالیستانی سەر بە فێرگەکانی تر و زۆرێك لە ئەنارکیستەکان و یەکێتیگەراکانیش زیندانی کرابوون. بەڵام لە هەمووی گرنگتر، زۆر بە ڕوونی دیار بوو، کە فەرمانڕوا تازەکان بە هیچ شێوەیەك توانای نۆژەنکردنەوەیەکی سۆشیالیستی ڕاستینەیان نییە. پایەڕێژی دیکتاتۆرئاسایانەی نێونەتەوەیی سێیەم و هەوڵدان بۆ گۆڕینی سەراپای بزاڤی کرێکاری ئۆروپا بە ئامرازێك بۆ ڕامکارییەکانی دەوڵەتی بۆڵشەڤیکی لە پەیوەندییە دەرەکییەکاندا، بە خێرایی ئەنارکۆ-سەندیکالیستەکانی تێگەیاند، کە لە نێونەتەوەیی سێیەمدا جێیەك بۆ ئەوان نییە. لەبەر ئەوە، لە کۆنگرەی مۆسکۆدا پێشنیار کرا لە پاڵ نێونەتەوەیی سێیەمدا یەکێتییەکی نێونەتەوەیی لە یەکێتییە پیشەییە شۆڕشگێڕەکانیش پێك بهێنرێت، کە تێیدا هەموو ڕێکخراوە یەکێتیگەراکان، بە هەر ڕوانگەیەکەوە کە هەیانە، جێی خۆیان هەبێت. نوێنەرانی یەکێتیگەراکان بەم پێشنیارە ڕازی بوون، بەڵام کاتێك کە کۆمونیستەکان ویستیان ئەو ڕێکخراوە پاشکۆی نیونەتەوەیی سێیەم بێت، ئەنارکۆ-سەندیکالیستەکان پێشنیارەکەی خۆیان کشاندە دواوە.

لە دێسەمبەری 1920دا، ئەنارکۆ-سەندیکالیستەکان لە کۆنفرانسێکی نێونەتەوەییدا لە بەرلین کۆبوونەوە، تاوەکو لەمەڕ بەرخوردیان لەتەك کۆنگرەی نێونەتەوەیی سووری یەکێتییە

پیشەییەکان بڕیار بدەن، کە بڕیار بوو ساڵی داهاتوو لە مۆسکۆ بەرپا بکرێت. کۆنفرانسەکە لەسەر مەرجدانان بۆ بەشداری یەکێتیگەراکان لەو ڕێکخراوەدا ڕێککەوتن. گرنگترینی ئەو حەوت مەرجە ئەمانە بوون، کە سەربەخۆیی تەواوی بزووتنەوەکە لە پارتە ڕامیارییەکان دابین بکات و پەیگیری لەسەر ئەو ڕوانگەیە بکرێت، کە نوۆژەنکردنەوەی کۆمەڵگە تەنیا لە ڕێگەی ڕێکخراوبوونی ئابوورییانەی خودی چینی بەرهەمهێنەوە لە توانادا هەیە. لە کۆنگرەی مۆسکۆی ساڵی دواتردا، ڕێکخراوە یەکێتیگەراکان کەمایەتی بوون. یەکێتی ناوەندی یەکێتییە پیشەییەکانی ڕوسیە، بەسەر هەموو جولانەوەکەدا زاڵ بوو و هەرچی دەویست، پەسەندییان دەکرد. لە ئۆکتۆبەری 1921دا، کۆنگرەی یەکێتیگەراکان لە دویسلدۆرف Düsseldorf ی ئاڵمان بەرپا کرا و کۆبوونەوەی نێونەتەوەیی تر بۆ ساڵی داهاتوو لە بەرلین بەرنامەڕێژی کران. کۆبوونەوەکە لە 25ی دێسەمبەری 1922 تا 02ی جانیوەری 1923 درێژەی کێشا. ئەو ڕێکخراوانەی کە بەشدار بوون، بریتی بوون:- ئەرژەنتین: فیدراسیۆنی هەرێمی ئۆبرێرای ئەرژەنتین Federacion Obrera Regional Argentina بە نوێنەرایەتی 200.000 ئەندام. چیلی: ڕێکخراوی کرێکارانی پیشەسازی جیهان Industrial Workers of the World بە نوێنەرایەتی 20.000 ئەندام. دانیمارك: یەکێتی پرۆپاگەندەی یەکێتیگەرایی Union for Unionist Propaganda بە نوێنەرایەتی 600 ئەندام. ئاڵمانیا: یەکێتی کرێکارانی ئازاد Freie Arbeiter Union بە نوێنەرایەتی 120.000 ئەندام. هۆڵەمدە: سکرتاریاتی سەرتاسەری کرێکاران National Arbeids Sekretariat بە نوێنەرایەتی 22.500 ئەندام. ئیتالیا: یەکێتی

سەندیکایی ئیتالیا Unione Sindicale Italiana بە نوێنەرایەتی 500.000 ئەندام. مەکسیکۆ: کۆنفیدراسیۆنی گشتی کرێکاران. نەرویژ: فیدراسیۆنی سەندیکالیستی نۆرسك بە نوێنەرایەتی 20.000 ئەندام. پورتوگال: کۆنفیدراسیۆنی گشتی کرێکاران Confederacao Geral do Trabalho بە نوێنەرایەتی 150.000 ئەندام. سوید: ڕێکخراوی ناوەندی کرێکارانی سوید بە نوێنەرایەتی 32.000 ئەندام. ئەسپانیا: لەو کاتەدا CNT بە توندی سەرقاڵی خەباتێکی سەخت دژی دیکتاتۆری پریمۆ دێ ریڤێرا بوو و نەیتوانی نوێنەری بنێرێت، بەڵام نوێنەرانی لە کۆنگرەی نهێنی Saragossa لە ئۆکتۆبەری 1923دا بەشدارییان کرد. لە فەرەنسە، پاش جەنگ، لەتبوون لە CGT دا بووە هۆی پێکهاتنی CGTU، کە دواتر بە مۆسکۆوە پەیوەست بوو. بەڵام کەمایەتییەك تێیدا کە پێکەوە لەسەر پێکهێنانی کۆمیتەی پشتیوانی لە یەکێتیگەرایی شۆڕشگێڕانە Comite de Defence Unioniste Revolutionaire یەکیان گرت، نوێنەرایەتی نزیکەی 100.000 کرێکاریان دەکرد و لە دانیشتنەکانی کۆنگرەی بەرلیندا بەشداریان کرد. لە پاریسەوە فیدراسیۆنی باتیمن Federation du Batiment بە 32.000 ئەندام و فیدراسیۆنی لاوانی Federation des Jeunesses de la Seine بەشدار بوون. دوو نوێنەری کەمایەتی یەکێتیگەرایی کرێکارانی ڕوسیە، بەشدارییان کرد.

کۆنگرە بە زۆرینەی دەنگ بڕیاری لەسەر پێکهێنانی یەکێتی نێونەتەوەیی بەنێوی کۆمەڵەی نێونەتەوەیی کرێکاران International Workingmen's Association ی نێوان ڕێکخراوە

یەکێتیگەراکان دا. هەروەها بڕیاری ڕاگەیاندنی گشتی بنچینەکانی ئەنارکۆ-سەندیکالیزم دا، کە بەم جۆرە بوو:

ئەنارکۆ-سەندیکالیزم دژی هەموو شێوە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی پاوانگەرییە و ئامانجی بنیاتنانی کۆمەڵگەی یەکێتییە ئازادەکان و ڕێکخراوەکانی بەڕێوەبەرایەتی کرێکاران بەسەر کێڵگە و کارخانەکاندا لەسەر بنەمای سیستمی ئازاد و ئەنجومەنە کرێکارییەکان، کە لە پاشکۆیی هەر جۆرە میرریی پارتییەك ئازاد بێت. سەندیکالیزمی شۆڕشگێڕانە، بە پێچەوانەی ڕامیارییەکانی دەوڵەت و پارتە ڕامیارییەکان، لە بری فەرمانڕاوایی بەسەر تاکەکاندا، خوازیاری ڕێکخستنی ئابوورییانەی کرێکارانە بۆ بەڕێوەبردنی کاروبارەکان. لەبەر ئەوە، ئامانجی نەك تەنیا ڕوخاندنی دەسەڵاتە، بەڵکو هەڵوەشاندنەوەی هەموو جۆرە کارکردێکی دەوڵەتییە لە ژیانی کۆمەڵدا. لەو باوەڕەدایە کە هاوکاتی لەناوبردنی چەپاوڵگەری دارایی، دەبێت پاوانگەری دەسەڵات و ڕیشەکانی سەرکوتیش لەنێو ببرێن؛ ئەوەی کە هەموو شێوەکانی دەوڵەت، لەوانەش دیکتاتۆری پرۆلیتاریا، هەردەم دروستکەری پاوانگەری نوێ و بەرتەریدانی نوێ دەبن، نەك ئامرازێك بۆ گەیشتن بە ئازادی.

بەم کارە، سنووربەندییەکی تەواو لەتەك بۆلشەڤیزم و لایەنگرانی لە وڵاتانی تر، ئەنجام درا. لەو کاتەوە I.W.M.A ڕێگەی خۆی گرتەبەر، کۆنگرە نێونەتەوەییەکانی خۆی بەرپاکردن، بۆڵتنەکانی خۆی بڵاوکردنەوە و پەیوەندی خۆی لەتەك ئەنارکۆ-سەندیکالیستەکانی وڵاتانی تر پەرە پێدا.

بەهێزترین و کاراترین ڕێکخراوی I.W.M.A، ڕێکخراوی CNT ی ئیسپانیا بوو، کە گیانی خەباتکارانەی سەختی کرێکاران ئیسپانیا و دواتر ڕێکخەری بەرهەڵستیان لە دژی فاشیزم و نۆژەنکردنەوەی سۆشیالیستی وڵاتی گرتە ئەستۆ. CNT تا پێش سەرکەوتنی فرانکۆ، نزیکەی دوو ملیۆن و نیو کرێکار، جوتیار، کرێکاری هۆشی و ڕۆشنبیری دەگرتە خۆ. سی و شەش ڕۆژنامەی دەردەکرد، لەوانە ڕۆژنامەکانی وەك سۆلیداریدا ئوبررا Solidaridad Obrera لە بەرشەلۆنە، کە یەکیك بوو لە گەورەترین ڕۆژنامەکانی ئیسپانیا و نزیکەی 240.000 تیراژ چاپ دەکرا، کاستێلا لیبرە، کە یەکێك لە گرنگترین ڕۆژنامەکانی مەدرید بوو. CNT چەندین ملیۆن پەرتووك و نامیلکەی چاپ کرد و زیاتر لە هەر بزاڤێکی تر لە ئیسپانیا کاری بۆ پەروەدە و ڕاهێنانی جەماوەر کرد.
لە پورتوگال، کۆنفیدراسیۆنی گشتی کرێکاران CGT لە ساڵی 1911 پێکهات، کە بەهێزترین ڕێکخراوی وڵات بوو و هەمان بنچینەکانی CNT لە ئیسپانیا گرتبووەبەر. پاش سەرکەوتنی دیکتاتۆری، چالاکی ئاشکرای CGT قەدەخە کرا و ژێرزەمینانە درێژە بە چالاکی دەدات.

لە ئیتالیا، باڵی ئەنارکۆ-سەندیکالیستی (Conlederazione del Lavoro)، لە ژێر کارایی ئەندێشە سەندیکالیستییەکانی فەرەنسە، لەو ڕێکخراوە جیابووەوە و یەکێتی سەندیکاکانی ئیتالیا USI ی پێکهێنا. ئەم گروپە بەرئەنجامی خەباتی بێوچانی کرێکاری بوو و لە ڕوداوی هەفتەی سووری جونی 1914 و پاشان لە دەستبەسەرداگرتنی کارخانەکانی میلان و شارەکانی

تـــری بـــاکووری ئیتالیـــادا ڕۆڵێکـــی بەرچـــاوی گێـــڕا. بە دەسەڵاتگەیشتنی فاشیزم لە ئیتالیا، سەراپای بزاڤی کرێکاری و لەوانەش USI تێکشکان.
لە فەرنسە، ئەنارکۆ-سەندیکالیستەکان لە CGTU لە 1922 دا دەرچوون و پاش ئەوە ڕێکخراوەکە بە تەواوی کەوتە ژێر دەستی بۆلشەڤیکەکان. ئەنارکۆ-سەندیکالیستەکان Confederation Generale du Travail- CGT یان پێکهێنا، کە بە I.W.M.A وە پەیوەست بوون.

لە ئاڵمان، تا پێش دەستپێکردنی جەنگ یەکەمی جیهانی، ئەوانەی کە بە لۆکاڵیستەکان نێو دەبران بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ هەبوون و ڕێکخراوەکەیان ناوی FVDG بوو. لە ساڵی 1897 دامەزراوە. لە راستیدا ئەم ڕێکخراوە لەسەر ئەندێشەی سۆشیال-دیموکراتی دامەزرا بوو، بەڵام لە بزاڤی یەکێتییە کرێکارییەکانی ئاڵماندا دژی ئاراستە ناوەندگەراکان تێدەکۆشا. ڕەنگدانەوەی سەندیکالیزمی فەرەنسی کارایییەکی زۆری لەسەر FVDG دانا و بەرەو پەسەندکردنی تەواوەتی بنچینەکانی ئەنارکۆ-سەندیکالیزمی برد. لە کۆنگرەی دویسلدۆف ی ساڵی 1920دا، ڕێکخراوەکە ناوی خۆی گۆڕی بە یەکێتی ئازادی کرێکارانی ئاڵمان Freie Arbeiter-Union Deutschlands- FAUD. ئەم بزاڤە خزمەتێکی زۆری لە ڕێگەی کرێکارانی ماندوونەناسی بنکەی چاپ و بڵاوکردنەوەی خۆی لە بەرلین ئەنجام دا، کە زۆربەی کارە گرنگەکانی بە تیراژێکی زۆر چاپ دەکرد. پاش بە دەسەڵاتگەیشتنی هیتلەر، بزاڤی FAUD لەسەر شانۆ نەما. زۆرێك لە ئەنـدامان و لایەنگرانـی لە ئوردووگەکـانی نازییەکانـدا

ئەشکەندە دران یا ناچار بە دەرچوون لە وڵات بوون.

لە سوید هێشتاکە بزاڤی یەکێتیگەرایی زۆرچالاك لە ڕێکخراوی Sveriges Arbetares Centralorganisation – SAC بوونی هەیە. ئەم ڕێکخراوە، تەنیا ڕێکخراوێکی یەکێتیگەرای ئۆروپا بوو، کە لە چنگ کاردانەوەی فاشیزم و هێرشی نازییەکانی ئاڵمان بە درێژایی جەنگ دەرباز بوو. ئەنارکۆ-سەندیکالیستەکانی سوید لە گشت خەباتە گەورەکانی کرێکارانی وڵاتدا بەشدار بوون و ساڵانێکی دوورودرێژ ئەرکی پەروەردە و ڕاهێنانی سۆشیالیستی و ئازادیخوازانەیان پێکەوە ئەنجام دا.

لە هۆڵەند، بزاڤی ئەنارکۆ-سەندیکالیستی لە Nationale Arbeids Secretariatدا کۆ بووبووەوە، بەڵام کاتێك کە ئەم ڕێکخراوە بە هۆی کارتێکردنی کۆمونیستەکانەوە لە بزووتن وەستا، نزیکەی نیو ملیۆن لە ئەندامانی جیابوونەوە و Nederlandisok Syndikalistisch Vakverbondیان پێکهێنا، کە بە I.W.M.Aوە پەیوەست بوو.
وێرای ئەم ڕێکخراوانە، گرووپە پاگەندەییە ئەنارکۆسەندیکالیستییەکان لە نەرویژ، پۆلۆنیا و بولگاریا هەبوون، کە بە I.W.M.Aوە پەیوەست بوون. هەروەها Jiyu Rengo Dantal Zenkoku Kaigiش لە یابان بە I.W.M.Aوە پەیوەست بوو بوو.

لە ئەرژەنتین، -Federacion Obrera Regional Argentina FORA کە لە ساڵی 1891دا پێکهاتبوو، ساڵانێك ناوەندی خەباتی

گەورەی کرێکـــایی ئەو وڵاتە بـــوو. مێـــژووی وی یەکێکە لە بەشـــە هەڵچوونییەکانی مێژووی بزاڤی کرێکاریی. ڕێکخراوەکە بۆ مـاوەی زیـاتر لـە 25 سـاڵ بڵاوکـراوەکەی خـۆی بە نـاوی La Protesta وە بڵاو دەکردەوە و سەرەڕای ئەوە زۆر هەفتەنـامەی لە سەرتاسـەری وڵاتـدا چـاپ و بڵا دەکـردەوە. پـاش کودەتـای جەنـەراڵ ئوریبـورو، F.O.R.A کەوتە ژێـر چـاودێری، بەڵام تـوانی چـالاکی ژێرزەمینـی خۆی درێژە پێ بدات و لە سەردەمی دیکتاتۆر پێرۆن Peron یشدا بارودۆخەکە بەم جۆرە بوو. لە مـانگی ئایـاری 1929دا، F.O.R.A بـــانگەوازێکی بـــۆ کۆبـــوونەوەی بزاڤەکـــانی هەمـــوو وڵاتـــانی ئەمەریکـای لاتیـن لە کۆنگرەیەکدا لە Buenos Aires ڕاگەیاند. لەو کۆنگرەدا، بێجگە لە FORA، پاراگوای: Centro Obrero del Paraguay، بۆلیڤیـا: Federacion Local de la Paz, La Antorcha and Luz y Libertad، مەکسیک: Confederacion General de Trabajo، گواتیمـالا: Comite pro Accion Sindical، ئوروگـــوای: Federacion Regional Uruguaya، بەرازیل: trade unions from seven of the constituent states و کۆستا ریکا: organization Hacia la Libertad بەشدار بوون. هەر لەو کـــۆنگرەدا بـــوو کە Continental American Workingmens Association لە دایك بوو، کە باڵی ئەمەریکایی I.W.M.A پێکهێنـا. یەکەمیـن دانیشـتنەکانی ئەم ڕێکخـراوە لە Buenos Aires بەرپـا کـرا، بەڵام پـاش ئەوە لەبەر دیکتـاتۆری، ناچار بۆ پاراگوای گوازرایەوە.

ئەمانە هێزگەلی ئەنارکۆ-سەندیکالیزم، پێش دەرکەوتنی فاشیزم و هەڵگیرسانی جەنگی جیهانی دووەم بوون.

بنچینەکانی سەندیکالیزم

یەکەمین سۆشیالیستەکانی فەرەنسە لەوەێوە کە لە بزاڤی ژاکۆبینییەوە «ژاکۆبین» هاتبوونەدەر، خۆبەخۆ لەو ئاراستە هزرییەدا دەگیرسانەوە. بابۆف و بزاڤە شۆڕسگێڕانەکەی لە ڕاستیدا خوازیاری دیکتاتۆری شۆڕشگێڕانە لە فەرەنسە بوون و ئاراستەی کۆمونیزمێکی کشتوکاڵیان هەبوو. بزاڤەکانی دواتریش -لەتەك بوونی کەسانی وەك باریس و بلانکی «Louis Blanc» لە ڕابەرایەتییەکەیدا- درێژەیان بەم سوونەیە دا و مارکس و ئەنگلس تێڕوانینەکانی خۆیان لەم بارەوە، وەرگرت. بەم جۆرە بیرۆکەی «دیکتاتۆری پڕۆلیتاریا» گەشەی کرد و لە مانیفێستی کۆمونیستدا خرایە ڕوو. بەڵام پاش راپەڕینی «کۆمون ی پاریس» لە ساڵی 1971دا مارکس بە تێڕوانینی تر گەیشت. وی ناچار بە گرنگی دان بە دەستکەوتەکانی کۆمونی پاریس بوو، چونکە "لایەنە میرایەتییەکانیانی لەنێو برد" بەڵام ئەم گۆڕانە لە ڕوانگەدا، تەواو ئازادانە و دڵخوازانە ئەنجام نەدا. باکونین دەنووسێت: "دەستەکوتەکانی کۆمون ی پاریس هێندە لێدەرانە بوون، کە تەنانەت مارکسیستەکانیش لە بەرامبەریدا سەری ڕێزیان بۆ دانەواند؛ چونکە تەواوی تێڕوانینەکانی ئەوانی خستبووە زبڵدانەوە و بە پێچەوانەی لۆژیکی خۆیان ناچار بوون بەوەی بەرنامەی شۆڕشگێڕانەی کۆمون بکەنە ئامانجی خۆیان. کارایی شۆڕشگێڕانەی ڕاپەڕینی کۆمون، مارکسیستەکانی ناچار کرد بە پێچەوانەی خواستی پێشوویی و هەستی خۆیانەوە، پیشوازی لێ بکەن، ئەگینا لە هەموو لایەکەوە تووشی سەرکۆنە و توانج لێدان دەبوون".

بەڵام لەتەك ئەوەشدا ماركس كۆمون ی پاریس وەك پێشەكی «دیكتاتۆری پرۆلیتاریا» یاد دەكاتەوە. بەم جۆرە وی لە سەردەمە جیاوازەكاندا تێڕوانینی جیاواز لەم بارەوە دەردەبڕێت. لە«مانیفێستی كۆمونیستدا» باس لە«دیكتاتۆری پرۆلیتاریا» وەك میری ناوەندی و شۆڕشگێڕانە دەكات، كە توانای پیادەكردنی سۆشیالیزمی هەیە، بەڵام لە«جەنگی نێوخۆیی»دا لەبەر لەناوبردنی «دەوڵەت» ڕاپەڕینی كۆمون گرنگ دەنرخێنێت.

پرسەكە بۆ ئێمە زۆر ڕۆشنە. «دیكتاتۆری پرۆلیتاریا» واتە دەسەڵاتداری میریی لەلایەن پارتێكی دیاریكراوەوە. لە بنچینەدا دیكتاتۆری بریتییە لە داسەڵاتی پارتێك نەك چینێك، لەبەر ئەوە لە بنەڕەتەوە دژی دیكتاتۆری پرۆلیتاریاین و بەهۆی ئەم بەڵگە سادە و ڕوونە، چونكە ئێمە دژی میرایەتین. ئەگەر مەبەست لە دیكتەكردنی پرۆلیتاریا بە چینە داراكان و كۆتایی دەسەڵاتی ئەوان و بەڕێوەبردن و گرتنەدەستی تەواوی دەزگە گرنگەكانی كۆمەڵگە لە دەستی خۆی بێت؛ ئێمە نەك تەنیا دژی نین، بەڵكو بە هەموو هێز و ئامرازە گونجاوەكان پشتیوانی لێ دەكەین. وەها تێڕوانینێك نێونەتەوەیی فیدراسیۆنەكانی دژە ئۆتۆریتە، لە كاتی كۆنگرەی خۆی لە ساڵی 1872 لە سویسرا لە «بەرنامەی سن ئیمیر» پەسەند كرا و بڕیاری لەسەر درا.

ئێمە وەك نەیارانی میری ناتوانین پشتیوانی دەربڕینی وەك «دەوڵەتی شۆڕشگێڕانە» بین. دەوڵەت هەمیشە كۆنەپەرستە و هەر كەس ئەو پرسە پێشنیار دەكات، لە بنچینە شۆڕشگێڕییەكان تێنەگەیشتووە. هەر ئامرازێك بۆ كارێك چێكراوە. بە ئامرازەكانی

ئاسـنگەری نـاتوانرێت دنـدان دەربکێشـرێت و بە دندانکێشـی پزیشـکیش نـاتوانرێت ئاسـنگەری بکرێـت. بەم پێیە کە دەوڵەت ئامرازی زاڵکردنی کۆمەڵێکە بەسـەر جەمـاوەری بەرینـی خـەڵکـدا، نـاتوانرێت ئۆرگـانی ئازادکردنـی جەمـاوەر بێت. ئەوە دیکتـەکـردن لـە سـەرەوەڕا نییە، بەڵکـو سـەرەنجامی ئاکسـیۆنە شۆڕشـگێڕییەکانی جەمـاوەری کرێکـارانن، کە لـە پێنـاو ئازادیـدا هەنگاو دەنێن. کەسێك کە خوازیاری «دیکتاتۆری پرۆلیتاریا»یە و پاگەنـدەی دەوڵەتـی شۆڕشـگێڕ دەکـات، لـە راسـتیدا لـە بەرامبـەر شۆڕشی کۆمەڵایەتیدا راوەستاوە. لەنێوان شۆڕشـی کـۆمەڵایەتی و لەناوچوونی دەوڵەت و دیکتـاتۆری دەوڵەتیـدا جیـاوازییەکی زۆر و ئاشـکرا هەیە. ڕێگەی سـێیەمیش نییە، ئیشـتا هەر کەس کە دەیەوێت ئازادە و دەتوانێت هەڵبژێرێت.

من چەنـدین جـار باسم کـردووە، کە پارتە چەپەکـان لـە راسـتیدا، هەوڵـی دەسـتەمۆکردنی هێـزی خەبـاتی ئابوورییـان هەبـووە و لەتەك ئەوەی کە دروشـمی ئەنجـومەن (سـۆڤیەت*)ی و خەبـاتی ئەنجـومەنی بەرزدەکەنەوە، بەڵام لە بنەڕەتـدا زەمینە بـۆ زاڵبوونی خۆیـان لەنـاو ئەنجومەنەکانـدا ئامـادە دەکەن، کە ئەمە لە بنەڕەتەوە لەتەك ڕوانگەی ئەنجومەنیـدا نـاکۆکە. ڕوانگەی ئەنجـومەنی بە مەبەسـتی وەسـتانەوە لە بەرامبەر رامیـارییە ئابـووریی، کـۆمەڵایەتیی و ڕامیارییەکـانی دەوڵەت هـاتوونەتە ئاراوە. سـان سـیمۆن «Saint-Simon» لەم بـارەوە وا فۆرمـۆڵەی دەکـات : "جێیەك کە هـونەری میرایەتیکـردن بەسـەر خەڵکـدا شـوێنی خـۆی دەدات بە هـونەری بەڕێـوەبردنی شـتەکان". ئەم بیرکـردنەوەیە هەرچەنـدە لەلایەن شۆڕشـی ڕوسـیەوە دەنگـی

دایەوە، مـاوەیەکی زۆر بەر لەوە هەبووە و ئەزموون کرابـوو. بە پێچەوانەی دژە ئۆتـوریتەی نێـونەتەوەیی کرێکـارانەوە، کە ئەم ڕوانگەیەی لا پەسـەند بـوو، هەمـوو پـارتە رامیارییەکـان دژی ڕوانگەی ئەنجومەنی بوون. لێنین «Lenin» رابەری بۆلشـەڤیکانی ڕوسیە لە ساڵی 1905دا ئاوا وەلامی ئەنجومەنەکانی پترسبۆرگ دەداتەوە: "سیستمی ئەنجومەنی کۆنە و پەڕپووت بووە و پارتی ئێمە ناتوانێت پشتیوانی لێ بکات". بەلام ئەوڕۆکە هەلومەرج، بۆلشەڤیکەکانی ناچار کردووە کە لایەنگری " ئەو شێوازە کۆن و پەڕپووتە" بن. سروشتییە کە ئەوان لە داهاتوودا سیستمی ئەنجـومەنی بگـۆڕن بە دەولەتـی ئەنجـومەنی و گیـانی بیروکراسیانەی خۆیان لەناویدا موتوربە بکەن؛ پرسگەلێك کە لەتەك بیرکردنەوەی ئەنجومەنیدا هیچ نزیکییەکیان نییە (و. ف: ڕۆدۆڵف ڕۆکەر لە ساڵی 1919دا سیستمی هەنووکەیی روسیە -سەردەمی سۆڤیەتی جاران-ی پێشبینی کردبوو). لە کۆنگرەی نێونەتەوەیی لە بازڵ ی سویسرا لە ساڵی 1869دا پرسی ئەرکی مێژووی سەندیکاکانی پێشنیارکرد و بە درێژی خستییە بەر باس و پرس و را. ڕوانگەی سۆشیال- دیموکراتەکانی ئاڵمان کە بوونی سەندیکاکانی تەنیا لە چوارچیوەی سیستمی سەرمایەداریدا بە پێویست دەزانی، بە تەواوی ڕەت کرایەوە. ڕوانگەی گشتی پێی وابوو کە گروپە خەباتکارە ئابوورییەکان ئەرکی بنیاتنانی سۆشیالیزم و کۆمەڵایەتیکردنی لە خۆیان گرتووە. باکونین و کەسانی تر لە باڵی چەپی دژە ئۆتۆریتە سەندیکایان وەك هەستەی بنەڕەتی سۆشیالیزم ناو دەبرد و بەپێچەوانەی لایەنگرانی ڕوانگەی سۆشیالیزمی دەوڵەتی پێداگرییان لەسەر ئەنجومەنە کرێکارییەکان دەکرد و تەنانەت واژەی "ئەنجومەنە

کرێکارییەکان" لەو کاتەدا باو و لە کۆنگرەکانی دواتردا بەکار دەبرا. ئەگەرچی ئەم ڕوانگەیە ماوەیەکی زۆر باسی لێوە نەکرا و قسەی لەسەر نەکرا، لەبەر شکستی کۆمونی پاریس و بزاڤەکانی ئەسپانیا و ئیتالیا و وڵاتانی تر بوو، کە کرێکاران ناچار بە پاشەکشێیەکی تارادەیەك درێژ بوون. دواتر جارێکی تر لە بزاڤە سەندیکاییەکان، ڕێکخستنە ئەنجومەنییەکان و ڕێکخراوە ئەنجومەنییەکاندا سەری هەڵدایەوە و لە دەستووری کاری ڕۆژانەدا جێگیر بوو. شێوەی پێکهاتنی ئاوایە: لە هەر شار و گەڕەکێکدا، کرێکاران ڕێکخراوە پیشەییەکانی خۆیان پێك دەهێنن. سەندیکای گشتی خۆجێی (محلی) کە لە ڕێکخراوە پیشەییە کرێکارییەکان پێکهاتووە، لە خۆجێیدا پێك دێت. لە ڕاستیدا ئەم ناوەندە کرێکارییە، شوێنێکە بۆ ڕاگەیاندن و پەروەردەی سۆشیالیستی، ڕێکخەری مانگرتن و هاوپشتی کردەییە. هەر ناوەندێکی کرێکاری بەشێکە لە فیدراسیۆنی وڵات و زەمینەی بنەڕەتی ئەنجامدانی ئاکسیۆن و چالاکییە هاوبەشەکانە.

شێوەی دووەمی ڕێکخستن، ڕێکخراوی پیشەییە. واتە هەموو کرێکارێك لە کاتێکدا کە ئەندامی سەندیکای خۆجێییە، لەلایەکی تریشەوە ئەندامی سەندیکای پیشەییەی کارەکەی خۆشیەتی و بەم جۆرە لەتەك کرێکارانی هاوکاریدا لەسەرتاسەی وڵاتدا لە هاوپشتیدایە. بەم جۆرە ڕێکخراوەکانی کرێکارانی میتال، دارتاشی، بارکردن و گواستنەوە و ئەوانی تر پێك دێن. بەم پێیە لە داهاتوودا سەرکەوتنی ئەم ڕێکخراوانە دەتوانێت، پێکهاتەی کۆمەڵگە بگۆڕێت و لەپێناو کۆمەڵایەتیکردندا تێ بکۆشێت. هەر ناوەندێکی کرێکاری لە شوێنی نیشتەجێبوون و چالاکی خۆیاندا

بەڕێوەبەری خانوو، خواردن، پۆشاك و كەرەستەكانی تر دەگرێتە دەستی خۆی. لەلایەكی ترەوە نووسینگەی ئاماری ناوەندی كرێكاری لە خستنەڕووی كەمی و زیادییەكان تێدەكۆشێت و بە هاریكاری فیدراسیۆنی سەرتاسەری ناوەندی كرێكاری، لە دابینكردنی پێداویستییەكان و پڕكردنەوەی كەموكوڕییەكان و دابەشكردنی كەرەستە ئامادەكان لەتەك ناوەندە كرێكارییەكانی تردا دەستبەكار دەبن. بەم جۆرە زەمینەی بەرهەمهێنانی بە بەرنامەیەك لەبار دەكرێت، لە كاتێكدا ناوەندە كرێكارییەكان پرسی بەكاربردن، خانوو و خواردەمەنی چارەسەر دەكەن؛ ڕێكخراوە پیشەییەكان پرسی بەرهەمهێنان دەگرنە ئەستۆ و دەیبەنە پیشەوە.

بەم جۆرە، كۆمەلایەتیكردنی بەرهەمهێنان و بەكاربردن و دابەشكردنی كەرەستەكان لە خوارەوەرا بۆ سەرەوە، لەلایەن خودی جەماوەری كرێكارانەوە ئەنجام دەدرێت و لەلایەكی ترەوە -بەپێچەوانەی وێناگەری زۆرێك لە چەپەكان كە پاگەندەگەری دەوڵەتیكردنی پیشەسازی و شتەكانی ترن- بە بەدەوڵەتیكردنی ئامرازەكانی بەرهەمهێنان، سۆشیالیزم نایێتە دی، بەڵكو سیستمی سەرمایەداری دەوڵەتی كە یەكێك لە خراپترین شێوەكانی بەهرەكێشی مرۆڤەكانە، سەرهەڵدەدات. لەبەر ئەم هۆیە ئێمە سەندیكالیستەكان خوازیاری كۆمەلایەتیكردنەوەین، ئەویش لە خوارەوەڕا بۆ سەرەوە و لەلایەن سەندیكا و ئۆرگانەكانی ئەوانەوە، واتە ناوەندە كرێكارییەكان و فیدراسیۆنەكانیان و ڕێكخراوە پیشەسازییەكانەوەین.

پرسێکی تر کە دەبێت دەربـبڕدرێت، ئەوەیە کە کۆمەلایەتیکردنی بەرهەمهێنـان لەتەك بەدەسـتەوەگرتنی بەرهەمهێنـان جیـاوازی هەیە. کۆمەڵایەتیکردن بە واتای ئاڵوگۆڕی ڕیشەیی و بنەڕەتـی لە نەزمـی سـەرمایەداریدا، ئەگەر ئەوڕۆکە خۆشـگوزەرانی بـۆ هەمـووان لە ئارادا نییە، لەبەر بێتوانـایی ئێمە نییە، بەڵکـو لەبەر ئەوەیە کە بەرهەمهێنان لە دەستی سـەرمایەداردایە و ئەو دیاریگەر و چاودێریگەریەتی. لە لایەکی تـرەوە دەبێت پەیوەنـدی نادروسـتی نێـوان پیشەسـازی و کشـتکاری و نـاکۆکی نێـوان کـاری هۆشی و کـاری بـازوویی لەنێو ببرێت. پرسـەکە لەسـەر ئەوە نییە کە بەرهەم بهێنیـن تـاوەکو پێداویسـتیمان دابیـن بکرێـت، بەڵکـو دەبێت لەپێنـاو بەدیهێنـانی شوێنی کـار و ژیـانی نـوێ، داهێنـانی مرۆڤەکان پەرە پێ بـدرێت و کـارکردن بۆیـان خۆشـی و چێژبەخش بێت. ئەمە ئەرکـی ئێمەیە کە ئەوڕۆکە زەمینەی وەهـا کـۆمەڵگە و بیرکـردنەوەیەك بخەینە بەر بـاس و لێکـۆڵینەوە و پەیگیـرانە و کـۆڵنەدەرانە بـۆ دۆزینەوەی ڕێگەچـارەی تێبکۆشـین. ئەمە تەنیـا ڕێگەی پەروەردەی سۆشیالیسـتییە. ئەوە هەڵەی مارکسیسـتەکانە کە تێڕوانینەکـانی ئێمە بە خەیـاڵی دادەنێـن و لەم ئاراسـتە هـزرییەدا تێناکۆشـن. سۆشـیالیزم خۆبەخـۆ سـەرهەڵنادا؛ بروسـکەیەك نییە لە پڕێکـدا سـەراپای سیسـتمی سـەرمایەداری لەنێـو بەرێـت. هەروەهـا نـابێت تەنیـا پشـت بە هەڵـومەرجە ئابوورییەکـان ببەسـترێت و چـاوەڕێی هـاتنی ڕۆـژی بەڵێنـدراو دانیشـین. دەبێـت خۆمـان ئامـادە بکەیـن، تـاوەکو بـزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان خافڵگیرمان نەکەن و لەبیر نەکەیـن کە ویسـتی ئێمە بۆ چەرخاندنی ڕەوڕەوی ڕۆژگار پێویستە.

هەڵبەتە شایانی باسە، کە بزاڤی ئێمەش لە کەموکوڕی بەدەر نییە. چڵ ساڵ پەروەردەی سۆشیال-دیموکراسیانە، هەموو جۆرە وزەیەکی ئافەرێنەر و توانا و لێهاتوویی کاری لە کرێکاران سەندووە. سۆشیالیزم بووە بە نەگۆڕ(دۆگم)ێکی وشکهەڵهاتوو. گیانی پارتپەرستی و کاری پارتیانە، بزاڤەکەی لە تەنگەنە داوە، لەبەر ئەوە هەر جۆرە بیرکردنەوەیەکی نوێ بە لەناوچوون سزاوارە. بزاڤی سۆشیال- دیموکراسی ئاڵمان هەمان ئەو تاوانانەی بەرامبەر سۆشیالیزم ئەنجام دا، کە کلیسای پاپ لەبەرامبەر مەسیحیەت پێی هەستا. لەبەر ئەمەیە کە بزاڤی ئێمە ئەوڕۆکە لەتەك گیروگرفتی بێئەژمار ڕووبەڕووە.

پرسێکی تر، ڕوسیە و شۆڕشی ئەوێیە، کە سەرداران (ئاغایان) پاگەندە دەکەن: لەوێ هەواڵیك لە سەندیکا و بزاڤی سەندیکایی نییە و تەنیا بە داهێنانی پارتە ڕامیارییەکان، جووڵانەوەکان سەریان هەڵداوە و ڕێکخراوە کارخانەییەکان لەژێر چاودێری ڕاستەوخۆی دەوڵەتدا ئەرکەکانیان ئەنجام دەدەن. ئەو سەردارانە ئاگایان لە کەتوارەکان و پەرەسەندنی جووڵانەوەکان نییە. لە ڕاستیدا ئەوە سەندیکا و کۆمیتەکانی کارخانە بوون، کە جووڵانەوەکانیان هەڵخڕاند. تەواوی بەرنامەی کۆمەڵایەتیکردن لەلایەن سەندیکا و ڕێکخراوە خەباتکارەکانی کرێکارانەوە دارێژرا و دەست بە پیادەکردنی کرا. بۆلشەڤیکەکان بەر لە دەسەڵات گرتنەدەست، لە بەرامبەر ئەنجومەنە (شورا) کرێکارییەکاندا کاردانەوەیان نیشان نەدا. ئەوە ئەنارکیستەکان و سەندیکالیستەکان بوون، کە لە ئەنجومەن (شورا)کاندا سەرقاڵی کاری کارا و سەرکەوتووانە بوون. ئەوە هاوڕێیانی ئێمە بوون لە

ڕێکخراوی «گولوس توورودا »دا کە خۆیان بە ئەنارکۆسەندیکالیست نێو برد و خزمەتگوزاری زۆر و زەبەندەیان ئەنجام دا، بەبێ هاریکاری هێزە شۆڕشگێڕەکان هیچکات بۆلشەڤیکەکان توانای بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتیان نەبوو. هەروەها هەمان سەندیکای ڕوسیە کە ئەورۆکە بەدوای La Vie Ouvrière و بوونی سەندیکای شۆڕشگێڕانەی نێونەتەوەییە. لە ڕوسیە ئەوە پارتەکان نەبوون، بەڵکو ئەوە سەندیکا کرێکارییەکان بوون، کە هەلومەرجیان بۆ سۆشیالیزم لەبار کرد. گەشەی خێرا و بەرچاوی ڕژێمی کۆماریی ئەنجومەنی ڕوسیەش سەرەنجامی چالاکی جەماوەری کرێکارانە، نەك داهێنانی ئافەرێنەرانەی تاکەکەسێك یا کەسانێك. ئەگەرچی خزمەتگوزارییان زۆرە، بەڵام جوتیارانی ڕوسی کە کۆمەڵێکی زیاتر لە 128 ملیۆن کەسی پێك دەهێنێت، ڕۆڵێکی بەرچاویان لە سەرکەوتنی شۆڕشدا هەبوو. جوتیارێك کە دوو لەسەر سێی زەوییەکەیان داگیر کردبوو و هەنووکە پاش شۆڕش دووبارە بووەتەوە بە خاوەنی، دەزانێت کە لە باری سەرکەوتنی دژەشۆڕشدا دووبارە زەوییەکەی لێ دەسێننەوە. لەبەر ئەوە بە هەموو توانایەکییەوە لە خەبات دژی ئەوانددا بەشدار دەبێت. ئەمە بەڵگەیەکی ئاشکرایە، کە سەرکەوتنی شۆڕش بەسەر دژەشۆڕشدا ڕوون دەکاتەوە. بەڵگەیەك کە بەداخەوە لەلایەن زۆرێکەوە لەبەرچاو ناگیرێت.

تێڕوانینی ئێمە لەمەڕ پارتی بۆلشەڤیك ڕێك وەك بەرخوردی ئێمە بە پارتە سۆشیالیستییەکانی ترە. ئێمە بە تەواو هێزمانەوە پشتیوانی لە شۆڕشی ڕوسیە دژی دژەشۆڕش دەکەین. بەڵام نەك لەبەر ئەوەی کە ئێمە بۆلشەڤیکین، بەڵکو لەبەر ئەوەی کە ئێمە

شۆڕشـــگێڕین. ئەگینـــا لـە بـــواری تـــردا ئێمە ڕێگەی خۆمـــان دەگـرینەبەر، چـونکە بە توندی پێ لەسـەر باوەڕەکـانی خۆمـان دادەگریـن. لەم بـارەوە ئەوەش بڵێیـن لێنیـن کە هەمیشـە دژی سەندیکالیستەکان بوو، لە دوا کۆنگرەی «کۆمینتێرن»دا لە مۆسکۆ ڕایگەیاند کە سەندیکالیستەکان خەباتکارانی چینایەتی باش بوون و دەبێت هاریکارییان بکرێت. بەڵام تێڕوانینی ئێمە لەم بارەوە هەمان تێڕوانینە کە هەموو جارێك رامان گەیاندووە، چـونکە هێشـتاکە لایەنگرانـی بۆلشـەڤیکەکان لە ئاڵمـان سەرسەختانە درێژە بە جەنگ دژی سەندیکالیستەکان دەدەن.

ئەوان پێیان وایە، کە کارتی بردنەوەیان لە دەستدایە. چونکە بەپێی پاگەندەی ئەوان دەسەڵاتی ئابووری بەبێ دەسەڵاتی رامیاری ناتوانرێت بەدەستەوە بگیردرێت. بۆیە دەبێت لە پێشدا پێناسەی دەسەڵاتی رامیاری بکەین. دەسەڵاتی رامیاری بریتییە لە سوپا، دەزگەی پۆلیس، دادوەری و هیتر. بەڵام نابێت لەبیر بکەین کە ئەم دەزگە بەڕێوەبەرییە تا کاتێك لەجێی خۆی دەمێنێتەوە، کە چینە داراکان ئامرازە ئابوورییە پێویستەکانیان لە دەستدایە. لەو کاتەوەی کە دەسەڵاتی ئابووری دەکەوێتە دەستی کرێکاران ئیتر تەواو دەسەڵاتی رامیاری چینە سەروەرکان گرنگی خۆی لە دەسەت دەدات. کاتێك کە کرێکاران کارخانەکان، کارگەکان و هیتر دەخەنە ژێر بەڕێوەبەرایەتی خۆیان؛ ئیتر سروشتی دەبێت کە دەزگەکانی مرۆڤکوژی و کارخانەکانی چەکسازی لە کار دەکەون و ئەو دەزگە سەرکوتگەرانەیەی دژەشۆڕشیان لە دەست دەردەچێت.

ئامانجی ئێمە بەدەستەوەگرتنی دەسەڵات نییە، بەڵکو بەدەستەوەگرتنی زەمین، کارخانە و کارگەکانە. ئەمە یەکێکە لە ئەرکە گرنگەکانی سەندیکالیستەکان، کە ئەم بیرکردنەوەیە لەنێوان کرێکاراندا پەرە پێبدەن. ئێمە سەندیکالیستەکان بەپێچەوانەی تۆمەتەکانی کەسانی ترەوە نەك تەنیا خوازیاری لێکدابڕان و پڕشوبڵاوی نێوان کرێکاران نین، بەڵکو هەوڵی یەکێتی کار و بەدیهێنانی هاوپشتی فراوان و گشتیین. ڕێك بە پێچەوانەی شێوازی کاری پارتە ڕامیارییە پرشوبڵاوکانەوە، کە زۆرینەی چالاکی خۆیان بۆ خەبات دژی یەکتری و دروستکردنی سەندیکای تایبەت بەخۆیان -لەم ڕێگەوە لێکدابڕان لە نێوان کرێکاراندا دروست دەکەن- هەیە. با سەرنجی فەرەنسە بدەین؛ بەر لە یەکگرتنی پارتە سۆشیالیستەکان، هەشت یا نۆ گرووپی پارتی هەبوون، کە بە توندی دژی یەکدی چالاکیان دەکرد. هەر پارتێکیش سەندیکایەکی تایبەت بەخۆی دروست کردبوو و بەم جۆرە توانای چالاکی هاوبەشی پرۆلیتاریای فەرەنسە لەنێو برابوو. تا ئەوەی کە دواجار کرێکاران هاتنەوە هۆشی خۆیان و رامیارکارانیان لەنێوان خۆیان کردنە دەرەوە و ڕێکخراوی خەباتکارانەی ئابووری خۆیان پایەڕێژی کرد.

تا ئێرە هەوڵم دا، بنچینە و بناخەی تیئۆری سەندیکالیزم ڕوون بکەمەوە، ئیتر ڕەتکردنەوە یا لێوەرگرتنی لە ئەستۆی خودی هاوڕێیاندایە.

کورتەی باسەکە

سەندیکالیستەکان باوەڕیان بە کاری راستەوخۆ هەیە و پشتیوانی

هەموو جۆرە چالاکی و ئاکسیۆنێکی جەماوەری کە لە پێناو لەناوبردنی سیستمی پاوانگەریی (مۆنۆپۆڵ) ئابوورین، کە لە بەرامبەر چالاکی سەندیکاییدا دەوەستێت. ئەرکی سەندیکالیستەکان بریتییە لە پەروەردەی فەرهەنگی جەماوەر و هاوئاهەنگکردنی چالاکیان لە سەندیکا و ڕێکخراوە خەباتکارییە ئابوورییەکانیاندا، بە مەبەستی ئەنجامدانی کاری راستەوخۆ (لەوانە دەستبەسەرداگرتنی کارخانە، مانگرتنی گشتی و ...) و ڕزگاری لە چنگ سیستمی کرێگرتەیی و میرایەتی هاوچەرخ. ئێمە ئامادەی هەموو جۆرە چالاکییەکی هاوبەش لەتەك شۆڕشگێڕە ڕاستگۆکانی تر بە مەبستی خەباتی هاوبەش دژی دژەشۆڕشین، بەڵام هیچ کات سەربەخۆیی خۆمان لەدەست نادەین.
هاوڕێ «کرۆن» بابەتێکی خستووەتە ڕوو، کە پێویستە لێرەدا ئاوڕی لێ بدرێتەوە. ئەو دەڵێت کە دەتوانرێت جەماوەر بەهۆی دیکتاتۆرییەوە پەروەردە بکرێن. ئەمە ڕوانگەیەکی سەیرە. من زۆر جار باسم لەوە کردووە، کە دیکتاتۆری و فێرکاری و ڕاهێنان وەك ئاو ئاگر وان. ئێمە دژی هەموو جۆرە فێرکاری و پەروەردەکردنێکی توندوتیژانەین، فێرکاری (تعلیم) واتە فێربوونی ئازادانە، فێرکاری واتە باوەڕ. پەروەردە و فێرکاری دژی هەموو جۆرە دیکتاتۆرییەکە. مرۆڤایەتی لەوێدایە، کە مرۆڤ ئازادانە و سەربەخۆ بیر بکاتەوە و کار بکات.

کرۆن دەڵێت کە مانگرتنی گشتی بە تەنیا بەس نییە و دەبێت بە دوای بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی ڕامیارییەوە بین و هەروا کە لە شۆڕشی ڕوسیەی ساڵی 1905دا ڕوویدا. پێویستە ئەوە بڵێم کە بە باشی ئاگاداری ئەو ڕوداوانەم کە ڕوویان داوە. شۆڕشی 1905

ڕێـك هـەر لـەبـەر بـوونـی پارتـەكـان بـوو، كە شكسـتـی هێنـا واتـە پرسێك كە كرۆن وەك بەڵگەیەك دژی تێڕوانینەكانی ئێمە بەكاری دەهێنێـت. شـۆڕش لـەوێ هـەمـوو ڕێكخسـتنە دەوڵـەتـی و بەڕێوەبەرییەكـانـی دەسـت لـێ نـەدراو هێشـتـەوە و خـۆی بە دوای بەڕێوەبردنیـانـەوە بـوو. سـەرەنجام كاتێـك كە دژە شـۆڕش گەڕایـەوە، هـەمـوو دەزگـە سـەركوتگـەرەكانـی جـەمـاوەر دەسـت لـێ نـەدراو دووبـارە كـەوتـنـەوە ژێـر ڕكێفـی. باشـترین بـەڵگە بـۆ بـوونـی پارتـەكـان و خراپكارییەكانیـان یـاخیبوونـی دوو گـەلـەكەشـتـی دەریای ڕەشن. كاتێك كە دەریاوانانی كەشتی پۆتمكین و كەشتییە جەنگییەكـانـی تـر یـاخیبوون و دەسـەڵاتیان گـرتە دەسـت، سـەروگوێلاكی سـەردارانی پـارتی پەیـدا بـوو و داوای چـالاكی هاوبەشـیان كـرد و لـەو كـاتـەدا بـوو كە پاگـەنـدە و تۆمـەتـەكـان دەسـتیان پێكـرد. هـەمـوو كـەسێكی دیكـەیـان بە دژەخـون دادەنـا و سەرەنجام یەكێك لە باشتری هەلەكان لەدەست چوو.

ماتاچنكۆ یەكێك لە هەڵسوڕاوانی سەرەكی یاخیبوونەكە دواتر لە لەنـدەن چـۆنیەتی ڕوداوەكەی بـۆ گێـڕاینەوە و بە ئەناركیستەكانەوە پەیوەست بوو. چونكە لە پارتەكان بەگشتی بێـزار بـوو. ڕێـك لـەوێـدا كە بە خۆشـباوەڕییەوە هەوڵ دەدرێـت دەزگەی دەسەڵاتی دەوڵـەتـی لـە جێی خۆیدا بمێنێتەوە، تـا دواتـر سوودی لێ وەربگیرێت؛ ڕێگە بۆ دژەشۆڕش خۆش و لەبار دەكرێت.

جوتیـارانـی فـەرەنسـی سـەراپای پێكهاتـەكـانی سیسـتمی دەرەبەگـایەتی (فیئۆدالّی)یـان لـەنێـو بـرد. دواتـر لـەشـكرەكانـی ئـەوروپـا، فـەرەنسـەیان داگیركـرد و تـەنـانـەت پاشایـەكیشـیان لـە

پاریس هەڵبژارد، بەڵام هیچ کات نەیانتوانی دووبارە سیستمی دەرەبەگایەتی سەر لەنوێ ساز بکەنەوە. چونکە سەرەپای پێکهاتەی دەرەبەگایەتییان لە بنەڕەتەوە ویران کرابوو. کەسێك کە خوازیاری جێگیرکردنی دەزگەی دیکتاتۆری دەوڵەتییە، لە ڕاستیدا خزمەت بە دژەشۆڕش دەکات. ڕێك لێرەدا (ئاڵمان)، لەوێوەیە کە شۆڕش سیستمی ئابووری و ڕامیاری نەگۆڕیوە؛ لایەنگرانی پاشایەتی بە خۆشحاڵییەوە چاوەڕێی ڕۆژی بەڵێن دراون.

کرۆن دەڵێت: دیکتاتۆری پێویستە تاکو پیشەگەران و کارناسان بگەڕێنەوە سەر کارەکەی خۆیان. لێرەشدا شۆڕشی ڕوسیە نموونەیەکی باشە. هیچ دیکتاتۆرێك نەیتوانی شارەزایان و تەکنیککاران بگێرێتەوە سەر کاری خۆیان. تا ئەوەی کە لێنین ملی بە دانی کرێی داواکراویان بدات و بەم جۆرە ئەوان گەرانەوە سەر کاری خۆیان. دیکتاتۆری توانای گۆڕینی باوەڕەکانی جەماوەر نییە. نابێت لەبیر بکەین کە شۆڕش بریتییە لە سەرلەنوێ لەدایکبوونەوەی گەلێك بە ئاراستەی مۆڕاڵ و ڕۆشنبیری تازە. بەبێ ئاڵوگۆڕی بنەڕەتی و ژێرخانیی لە بنچینەدا شۆڕش واتا و تێگەیشتنێك بەدەستەوە نادات. توندوتیژی نەك کارێکی شۆڕشگێڕانە نییە، بەڵکو کارێکی کۆنەپەرستانەشە. شۆڕش سەرەنجامی ئاڵوگۆڕی قووڵ لە بیرکردنەوەی مرۆڤەکان و گەیشتنیان بە هۆشیاری تازەیە؛ نەك دەسەڵاتی دەستکردنی چەك. کەسانێك کە پێیان وایە، دەتوانن لە بەرامبەر ئەم میکانیزمە گەورە جەنگییە بە تەنیا چەکدارانە پێ بنێنە مەیدانی کار، بە هەڵەداچوون. چونکە دەبنە هۆی خوێنڕێژییەکی

بێسوود. من دژی توندوتیژیم، لەبەر ئەوەی کە دژی دەوڵەتم. چونکە لە راستیدا دەوڵەت واتە بەرجەستەبوونی توندوتیژی ڕێکخراو. بەڵام دەبێت ئەوەش بڵێم کە توندوتیژی وەك ئامرازی بەرگری لە خۆ ڕەت ناکەمەوە، ئەگەر لە هەلومەرجێکدا بەسەرماندا بسەپێنرێت، دەبێت پەنا بۆ توندوتیژی بەرین، لەبەر ئەوەی کە من دژی خۆکوژیم. بەڵام دەستبردن بۆ خەباتی چەکدارانە و کودەتاگەرانە و سەرەنجام هەلڕەخساندن بۆ دوژمن بۆ بەرپاکردنی گەرماوی خوێن، تاکتیکێکی هەڵەیە، کە هیچ کات پشتیوانی لێ ناکەین. هەڵبەتە بەداخەوە ئێمە زۆرمان دیتووە، کە کەسانێك قسەی زلیان لەبارەی خەباتی چەکدارییەوە کردووە، بەڵام لە ساتی پێویستدا ون بوون و کارەکەیان خستووەتە سەر شانی کەسانی تر.

کرۆن دەڵێت کە نابێت ئێمە تەنیا بە دوای خەباتی ئابوورییەوە بین، بەڵکو دەبێت پەل بۆ خەباتی رامیاریش بهاوێین. ئەمە هەمان شتە کە ئێمە دەیڵێین. بەڵام ئێمە دژی چالاکی پارلەمانین، ئەگینا هەر جۆرە خەباتێك کە لە خزمەتی هەمووandدا بێت، جێ سەرنجی ئێمەشە. مانگرتنی گشتی بۆ خۆی خەباتی رامیاریشە و هەروا پاگەندەش دژی میلیتاریزم. سەندیکا واتە چالاکی ڕامیاری. سەندیکالیزم ئامانجێکی ڕامیاری گەورەی خستووەتە بەردەم خۆی. لەنێوبردنی دەوڵەت، هەڵوەشاندنەوەی سەروەری مرۆڤ بەسەر مرۆڤ و دەزگەی بیرۆکراسی. کرۆن پاگەندەی ئەوە دەکات، کە ناوەندێتی (سەنترالیزم) لە پارتی کۆمونیستدا جۆرێکی ترە. نەخێر! ناوەندێتی، هەر ناوەندێتییە. لەبەر ئەم هۆیەیە، کە ئێمە تەنانەت پرسە مادی و داراییەکانی

خۆشمان ناوەندی نەکردووەتەوە و خەزێنەی ناوەندی بوونی نییە. سەندیکالیستێك، فیدرالیستیشە و من ئەوەشی دەخەمە سەر کە شۆڕشگێڕێك دەبێت فیدرالیست بێت. کەسێك کە خوازیاری سیستمی دەوڵەتییە، لە هوشیارییەوە بێت یا ناهوشیارییەوە ئەوا خزمەت بە کۆنەپەرستی دەکات. ئەگەر پاگەندەی ئەوە دەکەن کە جەماوەر ناهوشیار، خۆپەرستن و بە دوای پرسی مادییەوەن؛ دەبێت ئەوەش بوترێت کەسانێك کە لە لوتکەی بڕیاردان هەر لەم دەستەیەن و لەبەر ئەوەیە کە ئێمە خوازیاری لەناوچوونی دەسەڵاتدارین.

*سۆڤیەت یا سۆڤیەتەکان ڕێکخستنی دژ بە ڕێکخستنی پلەبەندی سەرەوە بۆ خوارەوە «Hierarchy»یین، گونجاوترین واژەی هاوواتا لە زمانی کوردیدا بۆ ئەم واژە ناکوردییە، «ئەنجومەن»ە، ئەنجومەن لە دەنگدانی راستەوخۆی خەڵکدا پێك دێت و لەلایەن دەنگدەرانەوە هەڵبژێردراوانی نەشیاو، وەلا دەنرێن. بەم جۆرە دەبینین، ئەنجومەن (سۆڤیەت) لە ناوەڕۆکدا واتایەك پێچەوانەی واتای (شورا)ی ئیسلامی دەبەخشێت، کە تێیدا دەنگدەر یا هەڵبژێرەر لە نێوان کەسانێکی پێشتر دیاریکراو بەپێی مەرجە بنچینەییەکانی ئیسلام کە لەسەر بنەمای سەروەری خوا و کۆیلایەتی مرۆڤ «Hierarchy» دارێژراون، تەنیا مافی هەڵبژاردنی لە نێوان خراپ و خراپتردا هەیە. جێی خۆیەتی کە سۆشیالیستەکان لە بەکاربردنی ئەو واژانەدا وردەکار بن و لاسایی و خاترخاترۆکێی چەپەکانی وڵاتانی دراوسێ نەکەن. (و.کوردی)

Anarchism and Anarcho-Syndicalism

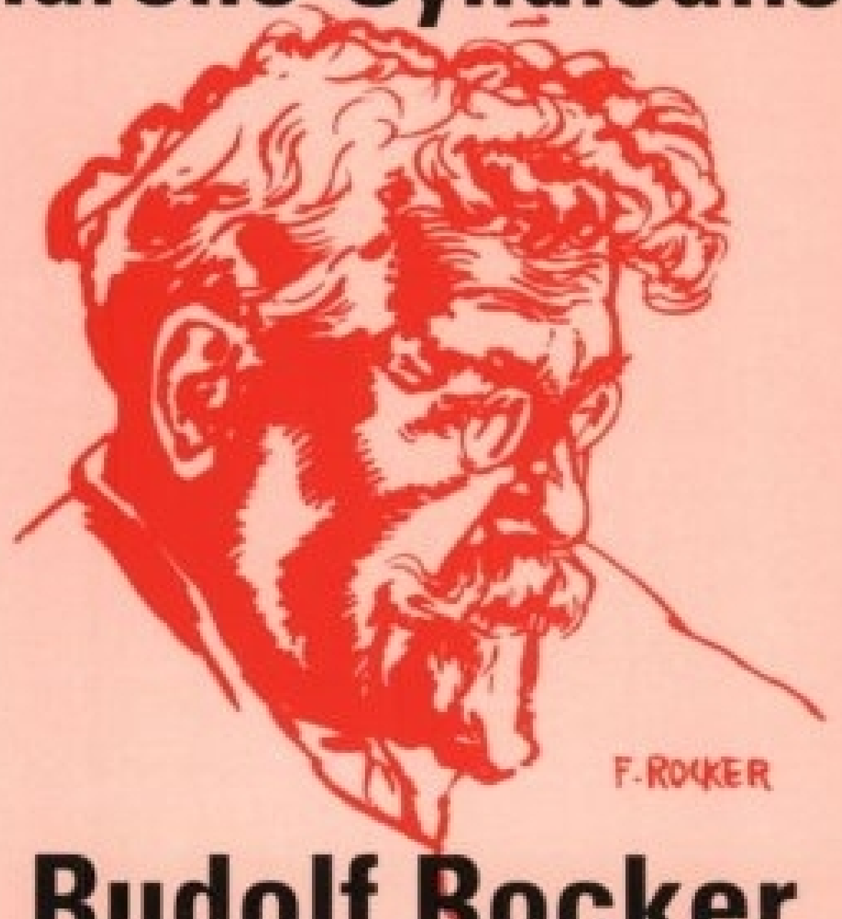

Rudolf Rocker